

Riksdagens protokoll

1985/86:145

20 maj 1986

Protokoll
1985/86:145

Debatter m. m.

Tisdagen den 20 maj

Meddelande om val	3
Svar på interpellationer	
1985/86:207 av Bo Lundgren (m) om planerna på en realränteskatt	3
1985/86:208 av Bo Lundgren (m) om åtgärder för att undvika vissa effekter av skattelagstiftningen	6
1985/86:186 av Gunnar Hökmark (m) om regler för undanförelse och förstörelse av ADB-register	11
1985/86:150 av Inga Lantz (vpk) om fri och obunden forskning	13
1985/86:176 av Jan Hyttring (c) om forskningen om ersättningsmaterial för amalgam	17
1985/86:177 av Oskar Lindkvist (s) om kostnaderna för svenskundervisning för invandrare	22
1985/86:203 av Anita Bråkenhielm (m) om behovet av kvalificerade lärare vid de tekniska utbildningsanstalterna	24
1985/86:212 av Gunnel Liljegren (m) om den slaviska institutionen vid Lunds universitet	30
1985/86:193 av Evert Svensson (s) om järnvägstrafiken på Bohusbanan	33
1985/86:185 av Karin Israelsson (c) om alkoholpolitiken	37
1985/86:211 av Ingemar Eliasson (fp) om alkoholpolitiken	37
1985/86:190 av Elisabeth Fleetwood (m) om sjukförsäkringens s. k. 15-kort	50
1985/86:216 av Göte Jonsson (m) om undernäringen bland patienter på sjukhus	53
1985/86:167 av Anita Bråkenhielm (m) om det svenska deltagandet i ett övervakningssystem för kärnvapenprov	59
Meddelande om frågor	
1985/86:568 av Karl-Göran Biörsmark (fp) om tullverkets sambandscentral i Gryt	63
1985/86:569 av Berndt Ekholm (s) om användningen av gaffelkydd på gaffeltruckar	63

Prot.	1985/86:570 av Torgny Larsson (s) om förbud mot s. k. chock-	64
1985/86	lampor	
145	1985/86:571 av Torgny Larsson (s) om tolkhjälp åt asylsökande	64
	albanska jugoslaver	
	1985/86:572 av Kerstin Ekman (fp) om tidpunkten för förslag	
	om ändrade beskattningsregler för realisationsvinster på	
	bostadsrätter	64
	1985/86:573 av Hadar Cars (fp) om den planerade avidenti-	
	fieringen av materialet i det s. k. Metropolitprojektet	65
	1985/86:574 av Britta Bjelle (fp) om kollektiva hemförsäkringar	65
	1985/86:575 av Lars Ernestam (fp) om ökat skydd för utrot-	
	ningshotade djurarter	65
	1985/86:576 av Lars Sundin (fp) om idrottsutövares rätt till	
	ersättning från försäkringskassa	66
	1985/86:577 av Ylva Annerstedt (fp) om den i lärarutbildningen	
	ingående undervisningen om de mänskliga rättigheterna	66
	1985/86:578 av Margareta Mörck (fp) om skolbiblioteken	66
	1985/86:579 av Nic Grönvall (m) om justitiedepartementets	
	befattning med utredningen om mordet på Olof Palme	67
	1985/86:580 av Oswald Söderqvist (vpk) om försvarets utrust-	
	ning för mätning av radioaktivt nedfall	67
	1985/86:581 av Hans Lindblad (fp) om en utredning om länssty-	
	relsens i Gävleborgs län roll i samband med kärnkraftsolyck-	
	an i Sovjet	67
	1985/86:582 av Oswald Söderqvist (vpk) om ökat skydd mot	
	radioaktivt nedfall	68
	1985/86:583 av Oswald Söderqvist (vpk) om mätningen av	
	radioaktivt nedfall	68
	1985/86:584 av Oswald Söderqvist (vpk) om planerad försälj-	
	ning till USA av granatgevär	68
	1985/86:585 av Bertil Måbrink (vpk) om indragning av dispen-	
	serna för svenska företags investeringar i Sydafrika	69

Tisdagen den 20 maj
Kl. 13.00

Meddelande om val

*Om planerna på en
realränteskatt*

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

1 § Meddelande om val

Anf. 1 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att val till styrelsen för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond kommer att ske vid morgondagens sammanträde.

2 § Tredje vice talmannen meddelade att *Oswald Söderqvist* (vpk) den 17 maj återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Berith Erikssons uppdrag som ersättare upphört.

3 § Svar på interpellation 1985/86:207 om planerna på en realränteskatt

Anf. 2 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Bo Lundgren har frågat mig *dels* vilka effekter införandet av en pensionskatt kommer att få för utbetalda pensioner, *dels* vilka effekter den planerade pensionskatten kan få för det totala sparandet.

Som Bo Lundgren mycket riktigt påpekar lägger realränteskatteskommittén fram sitt förslag inom en snar framtid. Att i dag, några veckor innan vi har ett konkret förslag att utgå ifrån, diskutera dess effekter synes mig meningslöst. Det ligger också i sakens natur att regeringen inte kan redogöra för innehållet i ett förslag som ännu inte existerar.

Låt mig i detta sammanhang åter upprepa att regeringen ännu inte tagit ställning till om en realränteskatt bör införas. Beträffande en eventuell realränteskatts effekter har jag emellertid redan tidigare slagit fast att regeringen inte avser införa en skatt som hotar värdesäkringen av pensionerna.

Anf. 3 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Låt mig få tacka finansministern för svaret. Jag kan först konstatera att det ju för mig liksom för alla andra i kammaren och runt om i landet är uppenbart att regeringen faktiskt överväger att införa en pensionskatt, eller en realränteskatt för att använda en något finare term.

Finansministern har emellertid rätt i det han säger i svaret, att vi inte skall

diskutera ett förslag som vi inte sett därför att dess konsekvenser är svåra att visa. Det är inte heller avsikten med min interpellation. Däremot finns det all anledning att diskutera principen om att beskatta realräntor i försäkringsbolag, för pensionstagare och andra försäkringstagare. Det finns flera anledningar till det. Den ena är att riksdagen inte har möjlighet att göra det förrän tidigast i oktober efter det att riksdagen samlats, om inte regeringen överväger att inkalla en urtima riksdag för att diskutera en pensionskatt, vilket jag inte tror. Det kan också vara intressant för berörda nuvarande och blivande pensionärer att få reda på vad en sådan skatt, oavsett hur den utformas, har för konsekvenser. Då kan man slå fast att en realränteskatt måste innebära att den kapitalavkastning man har på en viss tillgång, som är avsedd för försäkringsändamål och som är större än inflationen, beskattas. Det får i sin tur vissa effekter oavsett hur förslaget är tekniskt utformat.

Regeringen försöker självfallet lägga dimridåer kring effekterna, därför att man så smärtfritt som möjligt vill införa en skatt för att dra in mer pengar till statskassan och för att fullfölja den högskattepolitik som en socialdemokratisk regering uppenbart normalt för. Man säger när man argumenterar för en skatt att den drabbar finansiella institutioner. Det är ju fel. Försäkringsbolagen är ömsesidiga, och det innebär att överskotten skall gå tillbaka till försäkringstagarna. Det är alltså försäkringstagare och pensionärer som drabbas av en sådan skatt.

Finansministern säger i sitt svar att skatten inte får hota värdesäkring av pensionerna. Nu skall man naturligtvis kunna ifrågasätta den typen av utfästelser. De flesta kommer ihåg utfästelserna före 1982 års val om att värdesäkringen av pensionerna skulle ligga fast. Sedan beslöt regeringen och fick riksdagsmajoriteten med sig på att inte kompensera pensionärerna för den inflationseffekt som uppkom till följd av devalveringen hösten 1982. Det var det första sveket mot pensionärerna.

Detta är också indirekt en sak som kan diskuteras. Frågan är: Vad menar finansministern med orden "inte hotar värdesäkringen av pensionerna"? Är det för ett enskilt år, eller är det för hela löptiden av pensionsåtagandena? Det är en sak att man möjligen kan införa en skatt som inte kommer att drabba värdesäkringen under ett visst år, men pensionssparande är ju ett långsiktigt sparande, där man får utdelningen eller återbäringen på sitt sparande under en tidsperiod längre fram. När premien för en pensionsförsäkring fastställs, utgår man från en viss förräntning, normalt 4 %. Då motsvarar avkastningen av premierna de utfästa framtida pensionerna.

Under hela den tid pensionsbeloppet sparas in och under utbetalningsperioden kan man ha både positiv och negativ realränta. Det har tidigare varit vanligt med negativ realränta. Det innebär att någon värdesäkring över tiden inte alls kommer att ske om man skulle ha en realränteskatt som ger några inkomster.

Därför skulle det vara intressant att veta vad finansministern och regeringen menar med värdesäkring, om det är för ett år eller över tiden.

Så skulle jag vilja ställa den fråga som statsrådet Johansson för någon månad sedan inte svarade på. Finansministern! Är det inte korrekt att införande av en pensionskatt kommer att innebära lägre framtida pensioner än vad som annars skulle vara fallet? Jag hoppas finansministern svarar på

den här frågan. Det är många av kammarens ledamöter som tvivlar på att finansministern skall svara, men inte minst för opinionen skulle det vara intressant att få svar på detta.

Det är också önskvärt att ha ett högt totalt sparande. En stor del av detta sparande sker genom försäkringssparande. På två sätt påverkas det totala sparandet negativt om man inför en skatt på försäkringssparandet. För det första minskar naturligtvis intresset för att spara i försäkringar. För det andra överförs pengar till staten, och en del av dessa pengar kommer sannolikt att täcka offentlig konsumtion. Man får alltså på två sätt ett minskande sparande.

Min andra fråga till finansministern är därför: Är det inte en korrekt bedömning att effekten av införandet av en pensionsskatt blir att det totala sparandet minskar?

Låt mig avslutningsvis säga att det är ett litet test på finansministerns intresse att föra en öppen debatt i riksdagen och gentemot medborgarna, pensionstagarna, om han är beredd att nu svara på de här frågorna, som jag upprepar:

1. Är det inte korrekt att påstå att om en pensionsskatt införs, oavsett dess tekniska utformning, kommer det att innebära lägre framtida pensioner än vad som annars skulle vara fallet?
2. Är det inte så att det totala sparandet påverkas negativt av införandet av en pensionsskatt?

Anf. 4 LARS DE GEER (fp):

Herr talman! Det är i och för sig förståeligt att finansministern avböjer att gå in i en debatt om en utredning som ännu ej presenterats, än mindre remissbehandlats eller lagts till grund för någon proposition till riksdagen från regeringen. Men det är nästan lika förståeligt att Bo Lundgren interpellerar om realränteskatten redan i dag, därför att den är ett samtalsämne som förekommer överallt ute i landet. Och för varje ansvarsfull oppositionspolitiker framstår en viss visdom i ordet att det gäller att stämma i bäcken hellre än i ån. När det finns ett konkret regeringsförslag kanske det är för sent att stoppa det.

För folkpartiets del har Margitta Edgren och jag själv i motion Fi729 utförligt berört de negativa effekter som vi befarar om en realränteskatt skulle införas på försäkringsområdet.

Låt mig i dag här i kammaren bara tillägga att det danska exemplet är ganska irrelevant för Sverige, eftersom danskarna har ett mycket stort antal obligationslån som löper med hög ränta och på mycket lång tid. Att man i Danmark har en realränteskatt beror väl på att staten där har en skuldbörda som är orimlig och därför tvingats tillgripa något medel för att få ned skuldtjänstkostnaderna på en rimlig nivå. Därför har man kunnat enas om en realränteskatt i Danmark.

Men i övrigt vill vi i folkpartiet avstå från att i kammaren kommentera ett förslag som ännu inte finns och som vi hoppas och tror inte heller kommer.

Om ett sådant förslag kommer, blir det oundvikligen en mycket negativ faktor för det svenska sparandet. Det är unikt lågt ändå. Det finns inget annat industriland som har så lågt hushållssparande som vi har i Sverige. Låt oss slå

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

*Om åtgärder för att
undvika vissa effekter
av skattelagstiftningen*

vakt om det sparandet – det gör vi inte om ett förslag framläggs för riksdagen om realränteskatt.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1985/86:208 om åtgärder för att undvika vissa effekter av skattelagstiftningen

Anf. 5 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Bo Lundgren har frågat mig vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att hindra konfiskatoriska effekter vid tillämpning av enbart skattelagstiftningen samt vid tillämpning av skattelagstiftningen i samband med annan lagstiftning.

Utgångspunkten för interpellationen är ett fall där en person erhållit en mycket stor inkomst vid en fastighetsförsäljning. Frågan om den beskattningsbara inkomstens storlek var komplicerad och har föranlett en mycket utdragen skatteprocess. Det slutliga skattekravet tillsammans med avgifter och ränta har därmed kommit att bli mycket högt i förhållande till inkomsten.

En hög engångsinkomst leder i ett progressivt skattesystem till att en stor del av inkomsten åtgår i skatt. När skattekravet fastställs långt efter den tidpunkt då skatten normalt skall betalas får den enskilde en skattekredit, vilket innebär att han fram till betalningstidpunkten kan uppbära avkastningen på beloppet. För att bl. a. likställa den som betalar skatt vid ordinarie uppbörd med en skattskyldig som betalar skatten vid en senare tidpunkt, något som kan bli fallet när en taxeringsfråga avgörs efter en skatteprocess, utgår vissa avgifter och räntor. Sammantaget kan detta leda till att skatten och övriga belopp som skall betalas blir i samma storleksordning som inkomsten. Med hänsyn till vad jag nämnt om bakgrunden till att staten debiterar ränta i sådana situationer är detta förhållande i och för sig inte anmärkningsvärt. Men jag har förståelse för att en sådan effekt kan uppfattas som stötande i vissa fall. I det fall som Bo Lundgren refererar till förefaller det mig som om det har skapats särskilt stora problem för den skattskyldige.

Regeringen ser som en huvuduppgift i arbetet med skattelagstiftningen att åstadkomma genomgripande förenklingar av regelsystemet. Mycket har redan gjorts, och arbetet fortsätter. Jag vill särskilt erinra om förslagen om förenklat taxeringsförfarande i betänkandet (SOU 1985:42) Förenklad taxering, som nu bereds i finansdepartementet. En effekt av dessa förslag kan förutsättas bli att tiden för handläggning av skattemål kommer att förkortas avsevärt. Även frågor kring avgifter och räntor på bl. a. tillkommande skatt kommer att tas upp till behandling. Vi skall då pröva om det nuvarande systemet innebär en lämplig avvägning mellan den enskildes och det allmännas intressen. När det gäller storleken av inkomstskatteuttaget kan jag nämna att riksdagen för närvarande behandlar ett förslag från regeringen som innebär sänkt skatt också på stora inkomster.

Sådana generella åtgärder som jag här redogjort för är enligt min mening den väg man bör välja för att undvika situationer av det slag som föranlett Bo Lundgrens interpellation. Jag ställer mig däremot tveksam till ett system med en allmän dispensmöjlighet på inkomstskatteområdet.

Anf. 6 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jag hoppas att finansministern och jag skall kunna ha ett litet meningsutbyte i samband med den här interpellationen. Jag har för mig att meningsutbyten mellan regeringen och riksdagen är något av tanken bakom interpellations- och frågeinstitutet i riksdagen. Jag får inte beröra vad som hänt tidigare, och jag tänker inte göra det heller, men det skulle som sagt vara mycket intressant med ett meningsutbyte med finansministern.

Jag vill tacka för svaret, som jag uppfattar som i vissa avseenden halvt positivt eller kvartspositivt.

Finansministern tar upp det fall som jag har nämnt, mot bakgrund av att vad som inträffat där inte alls är unikt utan faktiskt kan inträffa vid tillämpningen av skattelagstiftningen. Dessutom har i detta fall annan lagstiftning tillämpats på sådant sätt som gör saken ännu mer komplicerad.

Jag tycker att det är positivt att finansministern också säger att han har förståelse för att de effekter som uppkommit kan uppfattas som stötande och säger att det är särskilt stora problem i detta fall. Det krävs ju ändå att man verkligen funderar över om den här typen av effekter faktiskt skall få förekomma. Låt mig bena upp vad som inträffat och presentera konsekvenserna.

Inför en transaktion som innefattade hot om expropriation gjordes förfrågningar hos skattemyndigheterna om vilka skattekonsekvenser ett visst förfarande skulle få. Det lämnades då av myndigheten vissa uppgifter som gjorde att affären fullföljdes, fastän dessa uppgifter alls inte var bindande. Myndigheten skulle i stället ha hänvisat till förhandsinstitutet, men det gjorde inte myndigheten utan lämnade uppgifter som inte var bindande. Man kan diskutera huruvida inte taxeringsmyndigheterna alltid måste reservera sig och tala om för den sökande att han skall begära förhandsbesked. Vi får inte riskera att människor uppfattar icke bindande uttalanden som faktiskt bindande.

Det som sedan inträffade var att vederbörande länsstyrelse kom att ifrågasätta den ursprungliga tolkningen. Detta ledde till att olika instanser haft att pröva detta fall vid sju tillfällen, och vid flera av dessa tillfällen har utslagen gått emot varandra. Detta är naturligtvis illa från flera olika utgångspunkter. Man kan säga att skattelagstiftningen uppenbarligen kan tolkas rätt så vitt i detta avseende. Då kan man fråga sig: Om man har en lagstiftning som är så svårtolkad, skall då verkligen enskilda skattskyldiga komma i kläm? Är det inte staten, lagstiftaren, som har de stora resurserna och möjligheten att ändra lagstiftningen, som är den som i första hand skall ta konsekvenserna – inte den enskilde?

Som i vart fall vi moderater ser saken borde man i denna typ av fall överväga någon form av tolkningsföreträdare för den enskilde skattebetalaren. Det skulle vara intressant att höra finansministerns kommentar till detta förslag.

Finansministern säger sedan att höga marginalskatter i sig kan ge orimliga effekter. Jag använder beteckningen orimliga – jag hoppas att finansministern också anser att de svenska marginalskatterna ger orimliga effekter. Naturligtvis är det så. Detta visar ju skatten på de här engångsinkomsterna. Samma sak gäller för t. ex. idrottsstjärnor, och problemen finns också för utländska forskare och andra.

Den höga marginalskatten i sig är alltså ett problem, men det tillkommer naturligtvis ytterligare problem. Under den tid som detta mål har behandlats, ett antal år, så har vederbörande varit tvungen att lämna bankgaranti och i realiteten icke kunnat disponera beloppet i dess helhet. Beloppet förfaller så småningom till betalning till statsverket – om ingenting speciellt inträffar. Detta leder till att den skattskyldige i fråga under ett antal år har fått betala förmögenhetsskatt på ett belopp som han de facto inte har kunnat använda. Det förefaller mig fullkomligt orimligt att man skall tvingas betala förmögenhetsskatt på något som statsverket har fordran på, och som man sedan skall betala in till statsverket.

Processkostnaderna i detta fall uppgår till 380 000 kr. Det är en kostnad på 380 000 kr. som den enskilde ensam får bära. Förmögenhetsskatten på beloppet var 750 000 kr. Det är dessutom så att den ränta som man kan få på det disponibla beloppet – innan detta krävs in – beskattas i dess helhet, medan underskottsavdragsbegränsningen gör att avdragsvärdet på den ränta som man sedan får erlægga till statsverket bara blir 50 %. Just här ser man verkligen effekterna av den bristande symmetri som avdragsbegränsningen innebär!

Det sista som har inträffat i detta fall är följande. När den enskilde ville undvika att ta dessa skattekonsekvenser – som sammantaget har lett till att han blir skyldig att erlægga rättegångskostnader, förmögenhetsskatt, inkomstskatt och annat till ett belopp som är större än det han faktiskt erhöll för fastigheten – genom att skaffa sig en ersättningsfastighet och därigenom få uppskov med erläggande av realisationsvinstsskatten så fick han nej, därför att jordförvärvslagen av flera olika skäl lade hinder i vägen. Den skattskyldige har alltså inte ens kunnat utnyttja möjligheten att skaffa sig en ersättningsfastighet och skjuta upp betalningen av realisationsvinstsskatten, trots att det har funnits fastigheter till salu.

Finansministern sade själv att detta kan uppfattas som stötande. Men då räcker det inte med att fundera över vilka skatteförenklingar och annat som man kan genomföra. Jag har nämnt några saker som finansministern bör ta i beaktande. En sak är ju att man i mycket tveksamma fall – och det är ju detta – faktiskt överväger att ge den enskilde tolkningsföreträdare. Jag hoppas också att finansministern med dispensmöjligheter inte menar att möjligheten att ge nåd och möjligheten att medge andra typer av mildringar skall tas bort, utan att han i stället anser att ytterligare generella dispenser inte skall införas.

Anf. 7 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Lagstiftningen på skatteområdet har de senaste åren varit mycket omfattande. När lagstiftningsmassan blir stor är det i lagstiftningsögonblicket svårt att fullt ut se konsekvenserna av vad som blir effekten, när en enskild lag kopplas ihop med en serie andra befintliga lagar. Allteftersom skattelagstiftningen vuxit fram har den också blivit svåröverskådligare.

I samband med att ny lagstiftning föreslagits har bl. a. utskotten i olika sammanhang sagt att det åligger de tillämplande myndigheterna att så långt det är möjligt följa lagstiftarens intentioner. Så långt är det gott och väl, men om flera lagar tillsammans ger ett materiellt konstigt resultat, kan domstolarna med dagens bestämmelser knappast göra någon egen tolkning av de

samlade lagbestämmelserna. De måste hålla sig till varje lagbestämmelse för sig och sedan sammanlägga de olika bestämmelserna till resultat i en dom.

Den Luleåföretagare som Bo Lundgren använt som exempel i sin interpellation är ett typiskt fall där det materiella resultatet blir stötande. Det har aldrig varit lagstiftarens mening att reavinstsbeskattningen tillsammans med avgifter och rättegångskostnader skulle få sådana konsekvenser att en medborgare som säljer sin mark till kommunen inte får ett enda öre i handen efter försäljningen utan i stället får betala för att bli av med sin mark.

Dödsboet efter Sally Kistner är ett annat exempel. I det fallet var det så att arvsskatt, reavinstsskatt och omsättningskatt tillsammans översteg dödsboets tillgångar när skatterna skulle betalas. Det finns fler liknande exempel.

Jag tror inte de domstolar som haft att ta ställning till skattefrågorna i de nu relaterade fallen ansett att de kommit till ett materiellt riktigt domslut. Tvärtom framstår utgången som orättvis och omoralisk. Man upplever att staten tar för sig på den enskildes bekostnad.

Lagstiftningen ger inte domstolarna den möjlighet de behöver för att åstadkomma rimliga domar. Lojaliteten med skattesystemet kan i längden upprätthållas endast om medborgarna upplever sig förnuftigt och rättvist behandlade. För detta krävs en balans i bedömningen av vad som är till fördel för medborgaren och för staten. Generella bedömningsnormer som enbart gynnar staten leder ofelbart till bristande lojalitet och tilltro till systemet.

Med vårt nuvarande skattesystems komplexitet finns det därför anledning att göra något. Finansministern har i sitt svar anvisat generella åtgärder för att förbättra systemet. Men även med dessa åtgärder kommer förmodligen nya orättvisor att uppstå. Det finns därför starka skäl att göra det möjligt för domstolarna att göra vidare tolkningar av rättsreglerna än de gör i dag.

Vi i folkpartiet har i motioner fört fram förslag om att införa en omvänd generalklausul. En sådan skulle bli en positiv lag för den enskilde och motverka att staten tar för sig av medel som icke varit avsedda att beskattas.

Anf. 8 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Bo Lundgren säger att han tycker det vore intressant med ett meningsutbyte med mig. Jag förstärker vad han syftar på. Jag vill säga till Bo Lundgren att jag vill ha ett *intressant* meningsutbyte, inte ett som uppstår bara därför att Bo Lundgren vill uppträda i riksdagens talarstol. Men om ett meningsutbyte skall bli i den mening intressant, då krävs det att deltagarna har ett gemensamt sakunderlag att byta meningar om. Detta om detta, Bo Lundgren.

Det ärende som har föranlett interpellationen har jag granskat ingående bl. a. av det skälet att det faktiskt också föreligger som ett nådeärende i finansdepartementet. Jag kan därför inte gå in i det konkreta ärendet – jag ser att Bo Lundgren nickar instämmande när det gäller den bedömningen. Men jag vill säga att min skepticism till ett dispensförfarande i inkomstskatteärenden alltså inte är detsamma som att jag inte anser att det finns andra grunder, nämligen nådeskäl, för att ingripa i särskilt stötande fall.

Britta Bjelle höll en föreläsning för mig som jag tycker mig ha hört en gång förut, nämligen att felet är att vi har så många och så komplicerade skattelagar. Det må vara rätt, men jag tror inte riktigt att det är det, i varje

fall inte att det är ett stort antal skattelagar som har kolliderat med varandra, som har gjort det här ärendet så besvärligt. Vad tvisten gällt har nämligen varit att beräkna ingångsvärdet, dvs. vad fastigheten skulle anses vara värd vid förvärvet, för att därmed kunna beräkna reavinsten. Det har tagit lång tid och föranlett flera processer, men jag tror att alla som studerat ärendet medger att det var ett väldigt komplicerat fall. Framför allt med tanke på fastighetens tidigare öden var det svårt att bestämma hur stort ingångsvärdet skulle vara.

Men det som gjorde ärendet komplicerat i annan mening var att det dök upp en helt annan lagstiftning än skattelagstiftningen, nämligen jordförvärvslagstiftningen. Jag reagerade själv när jag fick klart för mig att denne person, när han försökte förvärva en annan jordbruksfastighet, dvs. en fastighet av samma typ som han hade tvingats sälja, förvägrades tillstånd till detta. Om det här fallet säger mig något, så är det att om det är fel på skattelagstiftningen, så är det också fel på jordförvärvslagen, herr talman.

Anf. 9 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Låt mig direkt instämma med finansministern. Som vi moderater har framhållit i många motioner är det fel på både skattelagstiftningen och jordförvärvslagstiftningen. Det gläder mig att vi är överens på den punkten. Det gäller då bara att komma fram till de ändringar som behövs för att klara av problemen.

Låt mig vidare säga att jag inte finner någon speciell glädje i att uppträda i riksdagens talarstol utan att ha ett ärende. Ett gemensamt underlag för interpellations- och frågedebatter föreligger också i de fall där jag ställer interpellationer och frågor. Det här är snarare fråga om viljan att diskutera. Det gläder mig att viljan finns i det här fallet, för det som inträffat är allvarligt. Jag uppskattar att finansministern menar att man här måste vidta vissa generella åtgärder, dock inte tillgripa dispensåtgärden i första hand. De åtgärder finansministern anvisar löser dock inte de problem som finns och som det här fallet visar på.

Vi har egentligen två stora problem, som jag ser det.

Det ena problemet är att skattelagstiftningen i sig själv är mycket komplicerad. Av naturliga skäl kan en skattelagstiftning inte vara alltför enkel, och man tvingas göra besvärliga avvägningar – vi behöver nu inte diskutera vem som har åstadkommit vad. Dessutom gjorde man en förändring av reglerna om realisationsvinst just vid den tidpunkt då den här transaktionen pågick. Detta gjorde det ännu besvärligare att klara tolkningsfrågorna.

Vad är det då som gör att man hela tiden skall låta den enskilde riskera allt? Staten, som är så stor och mäktig, riskerar ju så litet. Det är den enskilda människan som kommer till korta i en sådan här process, där de lärda skattejuristerna tvistar. Om den enskilde förlorar är det ju han eller hon som råkar illa ut. Vore det inte vettigt att försöka hitta någon form för det tolkningsföreträde jag talade om? Jag tror inte att det i och för sig mycket intressanta uppslaget om en generalklausul hjälper här, för de intentioner som man hade har knappast någon tillämpning på detta fall. Men nog borde man kunna hitta någon form av åtgärd som gör att den enskilde kan få sin rätt

tillgodosedd i sådana här sammanhang.

Det andra problemet tog finansministern själv upp, nämligen att man blir ytterligare låst genom att man inte får uppskov med beskattningen, om man samtidigt har en annan fastighet att bruka. Jag tycker att finansministern bör ta upp detta och diskutera med jordbruksministern vad som kan göras i det sammanhanget. Jag skulle vilja veta om finansministern inte menar att det med tanke på statens starka och den enskildes svaga ställning är rimligt att göra en förändring mot någon form av tolkningsföreträde i den här typen av fall.

Anf. 10 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag sade i mitt anförande att när man kopplar ihop en lag med en serie andra befintliga lagar kan det uppstå problem. Det är möjligt att jag uttryckte mig suddigt, och det är riktigt som finansministern säger att vad jag ville peka på i det här fallet var att man kopplat ihop jordförvärvslagen med skattelagstiftningen och att dessutom rättegångskostnader tillkommit. I det här fallet har personen i fråga varit tvungen att valsa igenom sju olika domstolsförhandlingar. Samtliga domstolsförhandlingar har han egentligen varit tvungen att genomföra, för när utslaget har varit till förmån för honom i någon domstol, har taxeringsintendenten inte nöjt sig med det utan överklagat. Personen i fråga har därigenom fått orimliga rättegångskostnader. När man kopplar ihop dem med konsekvenserna av skattelagstiftningen och jordförvärvslagen blir det ett materiellt väldigt ogynnsamt beslut för den här personen.

Det är inte bara av intresse att lagstiftningen på skatteområdet i sig är sammanhängande, så att den leder till materiellt riktiga resultat, utan det är också viktigt att lagstiftningen på skatteområdet är anpassad till annan lagstiftning. Det finns onekligen en hel del att göra i det avseendet. Det är möjligt att en omvänd generalklausul inte är det absolut rätta. Men vad som är viktigt, som jag ser saken, är att domstolarnas möjligheter på något sätt vidgas. När en domstol finner att lagstiftningen annars skulle leda till en från den enskilde individens eller från allmänhetens synpunkt sett orättvis dom, måste den ha möjligheter att göra en tolkning som ger annat resultat.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1985/86:186 om regler för undanförsel och förstörelse av ADB-register

Anf. 11 TREDJE VICE TALMANNEN:

I Gunnar Hökmarks frånvaro medger jag att Rune Rydén får motta svaret.

Anf. 12 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Gunnar Hökmark har frågat mig om jag är beredd att föreslå regeringen att till riksdagen lägga fram förslag om lagstiftning om undanförsel och förstörelse av ADB-register. Han har därvid hänvisat till att sårbarhetsberedningen i ett delbetänkande har föreslagit en sådan lagstiftning.

Bestämmelser om undanförsel och förstörelse finns i lagen (1961:655) om undanförsel och förstörelse.

Enligt denna lag får – om landet är i krig eller krigsfara – regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, besluta om undanförsel av egendom som är av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen eller för det allmänna. Syftet med undanförseln kan bl. a. vara att hindra att egendomen annars förstörs eller går förlorad.

Sedan ett beslut om undanförsel väl har fattats, åligger det ägaren eller innehavaren av egendomen att se till att den förs undan.

Lagen ger också regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, rätten att besluta om att egendom skall förstöras eller försättas ur brukbart skick. Som förutsättning för ett sådant beslut gäller att det föreligger trängande fara för att egendomen skall falla i fiendens hand och att fiendens innehav av egendomen väsentligen skulle underlätta hans krigssträngningar. Som ytterligare förutsättning gäller att det föreligger hinder mot att föra undan egendomen.

I förarbetena till lagen sägs att den är avsedd att vara en ramlag och att den skall kunna kompletteras med tillämpningsföreskrifter som snabbt kan ändras i takt med utvecklingen.

Till lagen finns åtta tillämpningskungörelser, varav sju avser viss särskild egendom.

När det gäller egendom i allmänhet har befogenheten att besluta om undanförsel och förstörelse lagts på överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Det är också överstyrelsen som skall handha planläggningen av undanförsel och förstörelse av sådan egendom.

Sårbarhetsberedningens förslag har remissbehandlats. Många remissinstanser, bl. a. datalagstiftningskommittén, ansåg att det inte behövs någon särskild lagstiftning om undanförsel och förstörelse av ADB-register, eftersom den gällande lagstiftningen är tillämplig även på sådana register.

Jag delar uppfattningen att gällande lagstiftning innehåller de regler som Gunnar Hökmark efterlyser. Någon särskild lag om undanförsel och förstörelse av ADB-register behövs därför inte.

En annan sak är att planläggningen kanske inte har hunnit med den snabba utvecklingen på ADB-området. Det bör därför prövas om det behövs närmare verkställighetsföreskrifter på det området, dvs. en särskild förordning om undanförsel och förstörelse av ADB-register. Den prövningen bör dock anstå till 1987 års försvarsbeslut, då datasäkerhetsfrågorna för totalförsvaret kommer att behandlas.

Anf. 13 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Eftersom Gunnar Hökmark i dag är förhindrad att närvara och det har fallit på min lott att ta emot svaret, ber jag att få tacka försvarsminister Roine Carlsson för svaret.

Frågan om undanförsel och förstörelse av ADB-register vid risk för krig eller ofärdstider är mycket viktig – det inser säkert alla och envar. Försvarsministern stödjer sig i svaret på lagen 1961:655 om undanförsel och förstörelse, men den lagstiftningen kom till långt innan vi upplevde den explosionsartade utveckling på dataområdet som är så påtaglig för oss alla.

Visserligen har datalagstiftningskommittén sagt att lagstiftningen är tillämplig även på dataregister av olika slag, men i likhet med försvarsministern anser jag att planläggningen inte har hunnit med den snabba utvecklingen på dataområdet.

Vid lagstiftningen 1961 kan man knappast ha förutsett alla de problem som vi i dag står inför. Till skillnad från försvarsministern anser jag emellertid att slutsatsen borde ha blivit inte bara att det skulle göras en översyn av verkställighetslagstiftningen på området utan att det också behövs en helt ny lagstiftning, gärna enligt sårbarhetsberedningens förslag eller genom ett tillägg i datalagen. Datalagen rör ju frågan om databearbetning och dataregister, och det kan vara en tänkbar väg att gå.

Varför är försvarsministern så snar att avvisa den prövning som har föreslagits av sårbarhetsberedningen? Möjligheten att noga pröva frågan inför 1987 års försvarsbeslut finns ju. Regeringen befinner sig knappast i någon tidsnöd, och sårbarhetsberedningen har tagit fram ett utmärkt underlag. Har sårbarhetsberedningen felbedömt situationen, eller finns det något annat skäl till försvarsministerns ställningstagande? Sårbarhetsberedningens närhet till försvarsdepartementet är påtaglig.

Enligt min uppfattning, herr talman, är lagstiftning nödvändig. Vad skulle kunna hända om några av våra viktigare dataregister kom i orätta händer i en krigssituation eller i en ofärdstid? Det gäller inte bara våra offentliga register, utan kanske framför allt de privata register som finns här i landet.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1985/86:150 om fri och obunden forskning

Anf. 14 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Inga Lantz har frågat mig vad regeringen ämnar göra för att stärka, i förhållande till näringslivet, fri och obunden forskning vid högskolor och andra offentliga forskningsinstitutioner.

I den forskningsproposition som lades fram 1984 framhölls värdet av samverkan mellan högskolan och näringslivet. En sådan samverkan bidrar till att forskningens resultat så snabbt som möjligt kan utnyttjas i företagens förnyelse av produktionen. En nära kontakt med företagen och deras problemställningar torde också innebära en stimulans och källa till inspiration för dem som är verksamma inom högskolan. Samtidigt är det självfallet nödvändigt att formerna och villkoren för samverkan med näringslivet väljs så att negativa effekter på högskolans centrala och långsiktiga uppgifter undviks.

I forskningspropositionen betonades också att det är en ytterst angelägen forskningspolitisk uppgift att stärka den grundläggande forskning som finansieras via fakultetsanslag och anslag till grundforskningsråd liksom den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom olika sektorer. Förslagen i denna proposition medförde också resursökningar för grundforskningen.

Inom regeringskansliet förbereds nu nästa forskningsproposition. Avsikten är att den skall läggas fram för riksdagen våren 1987. Den höga

prioritering av grundforskning och långsiktig kunskapsuppbyggnad som uttalades i 1984 års proposition ligger fast och är en väsentlig utgångspunkt för propositionsarbetet. Exakt vad propositionen kommer att innehålla är det givetvis för tidigt att uttala sig om.

Frågor om näringslivsfinansierad verksamhet inom högskolan har på regeringens uppdrag utretts av forskningsrådsnämnden. Den rapport som nämnden nyligen lämnat kommer också den att behandlas i den kommande forskningspropositionen.

Anf. 15 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag skall be att få tacka för svaret.

Sveriges forskning betalas i dag i ökande utsträckning av det privata näringslivet. Det innebär ett sammanväxande mellan privata affärsintressen och den högre utbildningen och forskningen. Detta oroar mig – men tydligen inte regeringen.

Uppdragsforskning innebär att myndigheter och företag beställer forskning eller utbildning hos en högskola. Beställaren har därmed ett stort inflytande över innehållet. UHÅ har i flera år konstaterat att mängden uppdrag ökar, men att det inte går att exakt utläsa hur stor andel som hänförs till det privata näringslivet.

SFS, som samlades till fullmäktige för någon vecka sedan, uttryckte sin stora oro över uppdragsforskningen. SFS ser många risker med den, och bl. a. är man oroad för att den kommer att stjåla resurser från den vanliga högskolan.

På bara några år har antalet näringslivsstödda forskningsstiftelser kring högskolorna ökat från några få till närmare 80. Tidigare fanns en klar boskillnad mellan traditionell "fri" forskning och kommersiell produktutveckling. I dag är den gränsen svår att fastställa.

Genom de stiftelseägda forskarbyar som byggts upp i nära anslutning till framför allt de tekniska högskolorna, har näringslivet fått en direkt tillgång till forskare och användbara forskningsresultat utan att behöva gå omvägen via högskolorna. Vid högskolorna finns i dag ett hundratal s. k. adjungerade professorer med 20 % av sin tjänst vid högskolorna och resten i näringslivet. Detta betyder att företagen i det närmaste "flyttar samman" med högskolorna och samarbetar direkt med forskarna.

Det är farligt med denna sammanblandning mellan högskolans forskning och de privatekonomiska intressena. Det borde vara oförenligt att inneha och upprätthålla forskartjänster inom högskolan och samtidigt arbeta för det privata näringslivet.

Även om regering och riksdag uttalat att den svenska forskningspolitiken skall stärka industrins konkurrens, med baktanke att rädda landets ekonomi, måste detta ses som ett helt nytt och farligt fenomen inom forskningspolitiken. Redan i dag har en stor del av forskningen hemligstämplats och monopoliserats, och med den utveckling som pågår finns det stor risk att offentlighetsprincipen när det gäller forskningen ytterligare urholkas.

Det är klart att man inte helt kan avvisa alla former av samarbete och samverkan mellan högskolor och näringsliv. Men jag känner en stark oro för att den nuvarande utvecklingen alltmer kommer att underminera den högre

utbildningens och forskningens oberoende och integritet.

I svaret säger Lennart Bodström att det är en ytterst angelägen uppgift att stärka den grundläggande forskning, som finansieras via fakultetsanslag, samtidigt som han i andra stycket prisar den privatinriktade forskningen. Detta svar lugnar inte mig, utan ger mig i stället intrycket att regeringen tycker att den nuvarande forskningsinriktningen är bra.

Även om man har satt upp en fri och oberoende forskning som ett mål, ser verkligheten annorlunda ut, och denna verklighet tycker jag borde oroa regeringen. Jag tycker att regeringen är lättfärdig i sitt sätt att se på frågan om samverkan mellan näringslivet och den statliga forskningsverksamheten. I dag har näringslivet ett orimligt stort inflytande över forskningen.

Man kan kanske litet provokativt fråga sig om det är Svenska handelsbanken som i fortsättningen skall bestämma inriktningen av den ekonomiska forskningen, om Pyslingen AB skall sköta det pedagogiska utvecklingsarbetet inom förskolan, om Bonniers skall lägga beslag på litteraturforskningen och om producenterna av psykofarmaka skall ha hand om den sociala forskningen.

Anf. 16 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill bara helt kort invända mot den beskrivning som Inga Lantz gör och som skapar intrycket att forskningen vid våra universitet och högskolor i mycket stor utsträckning skulle vara bekostad av det enskilda näringslivet eller andra enskilda uppdragsgivare. Det är i stället så att staten, antingen genom direkta anslag till fakulteterna eller genom anslag som riksdagen beslutat om och som kanaliseras via forskningsråden, svarar för den helt övervägande delen av forskningen.

En annan sak är att det svenska näringslivet behöver en närkontakt med högskolan. Vår industri och andra näringsgrenar skulle stå sig mycket slätt jämfört med konkurrerande länders näringsliv om man inte också i Sverige försökte att hålla en mycket nära kontakt med högskolan.

Det är också helt klart att det ankommer på högskolan att se till att de uppgifter som enskilda forskare åtar sig inte utförs på sådant sätt eller med sådan utrustning att högskolans intresse träds för när. Möjligheten att vägra en vid universitetet anställd forskare att utföra annat än sin statliga tjänst föreligger lika litet som det föreligger möjligheter att vägra andra statstjänstemän att inneha bisysslor.

Anf. 17 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag anser inte att reguljär utbildning i högskolan skall byggas på basis av externa medel. En sådan finansieringsform kan komma att skapa ett stort beroende mellan institutionerna på högskolan och uppdragsgivarna. Det är viktigt med en klar distinktion mellan uppdragsutbildning och en vanlig allmän utbildningsverksamhet. Frågan är, som någon har sagt, om uppdragsutbildningen är en pedagogisk prostitution eller inte. Utbildning har blivit en handelsvara, prissatt och utsatt för marknadskrafterna. Vid t. ex. högskolan i Västerås svarar den privatfinansierade forskningen för 30 % av högskolans totala omsättning. Uppdrags- och utbildningsforskning blir allt vanligare, och detta är en utveckling som borde oroa regeringen.

Forskningen på våra högskolor bekostas i allt större utsträckning av externa medel med allt vad det innebär i form av otillbörlig styrning. Vad blir konsekvensen för forskningens integritet av näringslivets växande inflytande? Innovationscentra, teknikcentra och s. k. forskarbyar är organisationer i anslutning till högskolor där företag och forskare samarbetar för att utveckla idéer till kommersiellt gångbara produkter. Ofta sker detta i form av att forskare startar tillverkning av en produkt som man forskat fram på institutionen. Dessa centra ägs vanligtvis av stiftelser där näringslivet finns med. Förebilden är förstas Silicon Valley i USA. Jag är mycket oroad över vad detta kommer att innebära för den svenska forskningspolitiken.

Anf. 18 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag ser det som mycket angeläget att den som vill följa detta problem verkligen sätter sig in i hur liten andel av forskningen vid universitet och högskolor som bekostas av näringslivet jämfört med de av riksdagen beslutade anslagen.

En annan sak är att forskare har rätt att äta sig bisysslor, men det får självfallet inte gå till överdrift. Det åligger högskolans ledning att övervaka detta.

Inga Lantz för därutöver in i bilden frågan om uppdragsutbildning, som riksdagen nyligen fattat beslut om. Det innebär att vi infört regler som skall just skydda högskolan och se till att man får betalt för alla resurser som kan ställas till förfogande för en beställare. Om t. ex. ett företag vill utbilda någon i en del av ett tekniskt eller juridiskt ämne kan jag inte se att det är självklart att man inte lika väl skulle kunna låta den utbildningen ske vid högskolan som att det uppstod privata institutioner vid sidan om för det.

Anf. 19 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! På grund av vissa omständigheter har jag av Lennart Bodström fått två versioner av svaret. I den senaste versionen är, tycker jag, det som sägs i andra stycket och det som sägs i tredje stycket motsägelsefullt. Det andra stycket fanns inte med i den första versionen av svaret, men jag var inte helt nöjd med svaret i den versionen heller. Jag tycker att regeringen väl släpphänt hanterar näringslivets inflytande inom den högre forskningen.

I alla officiella sammanhang talas det om att den utveckling som nu främjas givetvis inte får hota grundforskningens frihet. Men alla dessa uttalanden blir tomma ord så länge det ekonomiska incitamentet och regeländringar pekar i motsatt riktning. Det gör faktiskt också det svar jag har fått i dag av Lennart Bodström.

Enligt högskolelagen har högskolan välfärdsutveckling och sociala förändringar som mål. Nu talas det alltmer om rationaliseringar, kostnadsmedvetande och näringslivsanpassning. På något outgrundligt sätt har samhällets behov blivit lika med näringslivets behov. Frihet skall kunna förenas med samhällets krav på insyn och styrmöjligheter, och prioriteringar mellan olika forskningsområden och användandet av forskningsresultatet måste styras av politiska mål och värderingar. Beslut i de frågorna måste därför fattas av demokratiskt valda församlingar. Forskningen är ett samhällsintresse som i olika avseenden påverkar levnadsvillkoren för hela befolkningen. Näringsli-

vets intresse är att tjäna pengar, och det är långt ifrån säkert. Lennart Bodström, att det sammanfaller med de intressen som befolkningen i övrigt har. Det är därför jag är orolig över den här tendensen.

Nu säger Lennart Bodström att det är ingen fara – det här är en så liten del av det hela. Men trenden är ju faktiskt ganska klar. Många forskare har varnat för det här, och studenterna själva har också varnat för det. Jag är därför faktiskt litet brydd över hur lätt regeringen tar på den här frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1985/86:176 om forskningen om ersättningsmaterial för amalgam

Anf. 20 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jan Hyttring har frågat mig om jag anser forskningen för att hitta ersättningsmaterial för amalgam vara värdefull och om jag i så fall är beredd att ta initiativ till att denna forskning får erforderliga ekonomiska resurser.

På den första frågan vill jag svara ja.

Jan Hyttring anger i interpellationen att forskningen på detta område hade kommit långt vid tandläkarhögskolan i Malmö när den genom en riksdagsmajoritets beslut lades ned. Det finns enligt Jan Hyttring personer verksamma med denna forskning vid universitetet i Lund men det saknas medel.

Till detta vill jag svara följande: Riksdagen fattade våren 1984 beslut om avveckling av enheten för tandläkarutbildning i Malmö. Den odontologiska forskningsorganisationen vid universitetet i Lund kvarstår med oförändrad omfattning. Den närmare fördelningen av forskningsresurserna ankommer på berörda forskningsorgan att göra. Enligt uppgift från universitetet är forskningen om ersättningsmaterial för amalgam ett av de forskningsområden som prioriteras högst vid odontologiska fakulteten.

Anf. 21 JAN HYTTRING (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret på min interpellation.

När debatten om oral galvanism startade var det många experter inom tandhälsovården som bestämt avvisade sambandet mellan kvicksilver som tandlagningsmedel och ohälsa. Man kan notera en förändrad inställning.

Bakgrunden till min interpellation till utbildningsministern är att många forskare anser att de får helt otillräckliga medel för denna forskning. Av svaret framgår att det är forskningsinstitutionerna själva som bestämmer fördelningen. När det finns motstånd mot en viss forskning kan man misstänka att tilldelningen av medel blir därefter.

Nu har ett enigt socialutskott i två betänkanden som nyligen har behandlats av kammaren uttalat sig för nödvändigheten av denna forskning för att man skall få fram alternativa tandlagningsmaterial som kan användas i hela munhålan.

I dag finns det ersättningsmaterial för framtänder. Det har inte tagits fram

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

*Om forskningen om
ersättningsmaterial
för amalgam*

främst för att ersätta kvicksilver eller amalgam utan mer av estetiska skäl. Dessa ersättningsmedel får inte användas i kindtänder, eftersom tuggytan inte blir tillräckligt hård. Det är alltså angeläget, vilket jag vill understryka, att vi skyndsamt får fram tandlagningsmaterial som kan användas i samtliga tänder.

Som framgår av socialutskottets behandling har socialstyrelsen fått i uppdrag att ställa krav på denna forskning och presentera nödvändiga medel som åtgår för denna forskning.

Min fråga till utbildningsministern är om man kan förvänta sig en skyndsamt behandling av socialstyrelsens uppdrag. En expertgrupp på socialstyrelsen har tidigare presenterat en promemoria från socialdepartementet i denna fråga. Nu gäller det alltså att snabbt kunna utöka forskningsresurserna för att åstadkomma det som många tusen patienter väntar på. Det är nämligen ett erkänt stort problem.

Anf. 22 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! Under den senaste tioårsperioden har det blivit uppenbart att allt fler människor har drabbats av lidande i form av värk och nedsatt allmänhälsotillstånd såsom ett resultat av tvivelaktig tandbehandling. Det är i detta sammanhang som amalgam som behandlingsmaterial kommer in i bilden. Amalgam kan skapa elektriska spänningsfenomen, ofta med svår huvudvärk och andra besvär som följd, s. k. oral galvanism.

Dagens interpellationsdebatt gäller inte så mycket det som socialministern och socialstyrelsen hittills vägrat erkänna, nämligen att oral galvanism skall räknas som sjukdom. Den frågan måste tas upp vid något annat tillfälle. Dagens fråga gäller i stället: Är utbildningsministern beredd att ta initiativ till att forskning om ersättningsmaterial för amalgam får de erforderliga ekonomiska resurser som är nödvändiga för att man skall kunna nå resultat inom rimlig tid?

Utbildningsministerns svar är enligt min mening något svävande. Utbildningsministern hänvisar till att det ankommer på berörda forskningsorgan att göra den närmare fördelningen av forskningsresurserna och att forskningen om ersättningsmaterial för amalgam enligt uppgift prioriteras vid odontologiska fakulteten.

På detta sätt gör utbildningsministern visserligen konstateranden men ger samtidigt intryck av att inte betrakta det hela som något väsentligt och viktigt jämfört med andra forskningsuppgifter.

Jag skulle mot denna bakgrund avslutningsvis vilja ställa frågan till utbildningsministern: Är statsrådet oroad över de många larmrapporter om amalgamets skadeverkningar som redovisats under senare tid, senast av forskare vid institutionen för medicinsk kemi i Lund? Om denna oro delas av utbildningsministern, borde inte oron då också leda till att ökade samhällsresurser ställs till förfogande för forskning på initiativ av just utbildningsministern, som har det yttersta ansvaret för forskningen i regeringen?

Anf. 23 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Under en lång tid har socialstyrelsen hävdats – när användningen av amalgam vid lagning av tänder har ifrågasatts – att det inte finns

någon anledning till oro. Men den senaste tidens rön har visat att frågan om oral galvanism måste lösas på ett tillfredsställande sätt både när det gäller de tusentals människor som har drabbats och med avseende på tandvårdens framtida utformning.

Många tandläkare har fått uppfattningen att amalgam är en stabil legering, och på det sättet har de frigjorda kvicksilvermängderna bagatelliserats. En tandläkare som heter Bengt Fredin har visat att amalgamfyllningarna genom tuggning och korrosion i vissa fall leder till kvicksilverhalter i munhålan som överstiger gränsvärdena för industrin.

I Sverige är det faktiskt inte någon myndighet som har ansvaret för tandvårdsmaterial, och vem som helst kan sälja vad som helst på dentalmaterialmarknaden. Biverkningarna registreras inte. Vanligen använda dentalmaterial kan innehålla kvicksilver, krom, kobolt, nickel, kadmium, bly, vismut, kloroform, klorerade fenoler, formalin m. m. Dessa ämnen är i andra sammanhang underkastade restriktioner men inte när det gäller våra tänder.

Allt fler tandläkare börjar omvärdera amalgamet som tandlagningsmaterial. I de flesta fall kan amalgam ersättas med kompositmaterial. De forskningsarbeten som bedrivs på olika håll för att man skall få fram mer ofarliga dentalmaterial måste stödjas av samhället, menar jag, eftersom industrin inte har något intresse för dylika projekt om de inte ser ut att bli omedelbart vinstgivande.

Det finns anledning att varna för den optimism som kan utläsas ur socialstyrelsens två senaste betänkanden som behandlar oral galvanism – eller hellre tungmetallförgiftningar, som är det rätta ordet. Det finns ett institut som heter Niom, som nyligen till socialstyrelsen har rapporterat att amalgam på vetenskapens nuvarande nivå måste anses vara väl lämpat som tandfyllningsmaterial. Detta uttalande till socialstyrelsen, där expertgruppen finns samlad, innebär att framtiden inte ter sig särskilt ljus för de många människor som verkligen lider av oral galvanism och som måste få behandling och upprättelse, så att de kan bli av med amalgamfyllningarna.

Jag hade önskat ett litet mer konkret svar än det som föreligger på Jan Hyttrings interpellation och kanske litet mer att hänga upp den attitydförändring på som ändå måste sägas ha skett inom socialstyrelsen under de senaste åren. Man är inte lika kallsinnig som man var för bara ett par år sedan. Men jag tycker ändå inte att vare sig socialutskottets behandling av frågan eller svaret från regeringen ger anledning till någon större optimism.

Anf. 24 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! På samma sätt som de människor som lider av förgiftningssymtom som tyder på kvicksilverförgiftning har mötts av motstånd av vårdapparaten, har också de forskare som ägnat sig åt det här problemet mötts av motstånd och en oförstående inställning. De har ofta arbetat helt ideellt eller under hotet att deras anslag skulle dras in och deras forskning skulle stoppas.

Det är därför glädjande att utbildningsministern nu har givit ett positivt svar på interpellationen när det gäller initiativ till forskning om ersättningsmaterial. Men jag kan precis som Inga Lantz ändå hysa vissa tvivel.

För ett par veckor sedan diskuterades här i kammaren frågan om

*Om forskningen om
ersättningsmaterial
för amalgam*

kvicksilverförgiftning, och i socialutskottets betänkanden 16 och 18 skrev man positivt om forskning på det här området och om behandling av patienter med förgiftningssymtom. Man framhöll att det ankommer på behöriga myndigheter att bedöma vilka forskningsprojekt som skall få fortsätta och vilka nya som skall få starta. I dag säger utbildningsministern att det ankommer på berörda forskningsorgan att göra fördelningen. Det är säkert principiellt riktigt. Men i det här fallet finns det alltså forskare som har kommit en bit på väg. Det är de som trots motstånd har kommit till resultat som det ej gått att negligera, det är de som har fått myndigheterna att inse att man måste ta problemet med kvicksilverförgiftning på allvar. Ändå saknar dessa forskare i dag stöd för fortsatt forskning.

Jag kan ta några exempel. Docent Mats Hansson i Lund mätte utandningsluften hos en grupp människor för att ta reda på kvicksilverhalten i utandningsångorna. Han blev stoppad för att han ej hade tillstånd från etiska kommittén. Märk väl, det var inte fråga om behandling utan endast om mätning. Erland Johansson vid Gustav Verners Institut i Uppsala har undersökt blodceller från människor med förgiftningssymtom och jämfört cellerna med dem i en frisk kontrollgrupp. Han har då mätt förekomsten av kvicksilver, järn, koppar, mangan m. m. och kommit fram till att det finns påvisbara skillnader mellan de här båda grupperna. Han får inget stöd av samhället, trots upprepade ansökningar till olika instanser.

Man uppmanas nu att söka forskningsanslag lokalt och regionalt. Docent Göran Friman vid Infektionskliniken i Uppsala sökte anslag för att kunna kartlägga förhållandena för tandsköterskor och tandläkare och konstatera om de är en utsatt riskgrupp i sammanhanget. Man ville också utarbeta ett vårdprogram för de drabbade, men man fick nej av medicinska forskningsrådet i Uppsala.

Detta är bara några exempel, det finns många fler. Exempelen visar emellertid hur svårt det är för dem som arbetar med denna stora miljöfråga att verkligen få möjlighet att arbeta på rätt sätt.

Med tanke på de motsättningar som under många år har rått mellan dem som trott på amalgamets inverkan på människan och den stora majoritet som ansett att detta är fantasier är det kanske inte så konstigt att man vid fördelning av anslag går förbi dem som har kämpat tidigare.

Jag vill därför fråga utbildningsministern om han har för avsikt att närmare beakta vilka som i detta sammanhang söker anslag för att därmed kunna prioritera dem som tidigare forskat och nått resultat.

Anf. 25 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Debatten har ju kommit att delvis kretsa kring förhållandena i Malmö. Grundutbildningen vid den odontologiska fakulteten läggs ned, men fakulteten kommer inte desto mindre att vara kvar. I samband med att utbildningen upphör kommer ett lektorat att dras in. Den forskare som har uppehållit det här lektoratet kommer att få annan tjänst vid fakulteten och kan fortsätta sitt utredningsarbete för att finna en ersättning för amalgam.

Vidare har det frågats om socialstyrelsens utredning om forskning om tandersättningsmaterial. Jag kan meddela att utredningen nu är färdig och föreligger i en rapport med titeln Kontroll och tillsyn av dentala material.

Den rapporten är nu under remissbehandling.

Det är självklart att det finns anledning att oro sig över de rapporter om sjukdomar som hänförs till användning av amalgam. Men det finns ändå ingen möjlighet att på politisk väg beordra forskarna vid de odontologiska fakulteterna att välja vissa ämnen för sin verksamhet.

I den tidigare interpellationsdebatten om forskningens frihet framhölls just att det är nödvändigt att forskarna själva är oberoende av utomstående intressen. Och jag menar att vi har så många odontologiska och medicinska fakulteter att det förefaller egendomligt att det inte skulle gå att bedriva forskning på detta område. I varje fall ser jag ingen möjlighet att på politisk väg göra någon form av överprövning av de beslut som är fattade i t. ex. medicinska forskningsrådet. Den enda säkerheten för oberoende där ligger i att vi regelbundet omsätter den personkrets som bildar forskningsrådet. Därigenom kan man inte påstå att det är samma grupp människor som ständigt har ett inflytande och skulle kunna motverka ett angeläget forskningsområde.

Anf. 26 JAN HYTTRING (c):

Herr talman! Jag ville med min interpellation visa att riksdagsbeslutet om nedläggning av tandläkarutbildningen i Malmö får konsekvenser inte endast för grundutbildningen utan också för forskningen.

Utbildningsministern säger att den forskare som var sysselsatt med forskning i kombination med undervisning av blivande tandläkare nu får en annan tjänstekonstruktion och därmed skulle ha möjlighet att fortsätta forskningen. I princip är det naturligtvis så. Men i den här kombinationen av utbildning och forskning finns det tillgång till vissa forskningsmedel, som inte automatiskt flyttas över eller prioriteras därför att man gör om tjänstekonstruktionen och flyttar vederbörande till Lund i det här fallet, alltså från Malmö. Detta gör mig bekymrad. Vi har inte alltid i riksdagen klart för oss vilka konsekvenserna blir av våra beslut. Det finns alltså många mycket väsentliga samband mellan utbildning och forskning.

Med den här förändrade tjänstekonstruktionen kommer det naturligtvis också att ta lång tid innan man kan göra nödvändiga omprioriteringar av de medel för forskning som finns i dag, om inte ökade medel ställs till förfogande för den här typen av forskning.

I likhet med socialutskottet och de andra talarna i den här debatten vill jag understryka vikten av att ökade medel ställs till förfogade för forskningen när det gäller att få fram ett material som kan ersätta amalgam.

Anf. 27 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! Jag uppfattade utbildningsministerns andra inlägg så, att det gav uttryck för en mera allvarlig syn på den här problematiken. Utbildningsministern sade att det finns anledning att oroas över situationen på det här området, och jag tycker att det är så det borde ha låtit redan från början.

Sedan konstaterar utbildningsministern att man inte kan beordra forskare till insatser på detta område. Låt mig säga till utbildningsministern att jag inte tror att man behöver beordra folk till insatser. Det finns gott om kunnigt folk som är beredda att omgående göra sina insatser på det här området. Vad det

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

*Om kostnaderna för
svenskundervisning
för invandrare*

är fråga om för regeringens del är att avdela ekonomiska resurser. Det är nog där problemen finns just i dag.

Alltså: Ingen beordran behövs. Här finns kunnigt och intresserat folk som vill göra sin insats. Det är de ekonomiska resurserna som brister i dag.

Anf. 28 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag vill också anknyta till det som utbildningsministern sade om att beordra forskare. Det tror jag inte heller att man behöver göra, eller rättare sagt vet jag att man inte behöver det. Det är ju dessa forskare, som tidigare under motstånd kämpat med den här frågan och nått resultat, som nu sitter utan resurser för att fortsätta sin forskning på detta område. Det är alltså de som fått myndigheterna att ta frågan på allvar. De har gjort en oerhört viktig samhällsinsats med begränsade resurser och under motstånd från den ordinarie forskningsvärlden, kan man säga. Därför anser jag att det är väsentligt att de får möjlighet att fortsätta sin forskning.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellation 1985/86:177 om kostnaderna för svenskundervisning för invandrare

Anf. 29 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Oskar Lindkvist har frågat mig vilka åtgärder regeringen avser vidta för att gottgöra studieförbunden i Stockholms stad för redan uppkomna förluster för svenskundervisningen för invandrare.

Enligt nu och intill den 1 juli detta år gällande regler får studieförbunden direkt av staten bidrag för täckande av kostnader för den svenskundervisning som studieförbunden genomför inom vissa timramar, som tilldelas dem av skolöverstyrelsen. Enligt gällande regler utgår bidraget per studietimme och med ett belopp av totalt högst 206:90 kr. för s. k. lagbunden undervisning och högst 190:55 kr. för övrig undervisning. Beloppen är beräknade så att de skall täcka de faktiska genomsnittliga kostnaderna i landet för undervisningen.

Under våren 1985 inkom de studieförbundsavdelningar som bedriver mera omfattande verksamhet med svenskundervisning i Stockholm till regeringen med en skrivelse, i vilken man begärde ersättning för kostnader som inte täcktes av statsbidragen. Det rörde sig om ett betydande belopp, ca 11 milj. kr., för budgetåren 1984/85 och 1985/86 tillsammans. Regeringen avtog framställningen i juni 1985, och sedermera har en förnyad framställning i samma ärende avslagits i februari 1986.

Jag känner till att studieförbundsavdelningarna i Stockholm *faktiskt* har haft och fortfarande har kostnader som inte täcks av statsbidraget.

Det är emellertid enligt min mening felaktigt att överföra ansvaret för kostnadstäckningen på staten. Studieförbundsavdelningarna i Stockholm har känt till vilka belopp som kunde utgå i statliga bidrag, men har i alla fall organiserat undervisningen på ett sådant sätt att den gick och går med underskott. Som jag nyss nämnde är bidragen beräknade för att täcka en verklig genomsnittlig kostnad för hela landet, och såvitt jag vet har ingen

hävdad att de inte sedan ett antal år motsvarar det kravet. Det må vara att lokalhyrorna är relativt höga i Stockholm, men å andra sidan bör det i storstaden vara lättare än ute i landet att utnyttja lokalerna effektivt. Det är över huvud taget svårt att argumentera för att bidraget till en viss verksamhet skulle behöva vara högre för att den bedrivs i Stockholm. Det är däremot vanligt att högre bidrag beviljas för verksamheter som bedrivs i glesbygd.

Mitt svar till Oskar Lindkvist blir därför att regeringen inte ser någon möjlighet att bevilja studieförbundsavdelningarna i Stockholm högre bidrag för svenskundervisningen för invandrare än vad som utgår för övriga kommuner. – Reglerna för svenskundervisning för invandrare ändras kraftigt fr. o. m. den 1 juli 1986. Inte heller i det nya systemet har förutsatts att bidragen skulle behöva vara högre för verksamhet som bedrivs i Stockholm.

Anf. 30 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag tackar för svaret på interpellationen.

I mer än 20 år har studieförbundsavdelningarna i Stockholm gjort betydande insatser vad gäller svenska för invandrare. Man har verkligen ställt upp och svarat för både ett pionjärbete och ett utvecklingsarbete. Inte förrän under de två senaste åren har det uppstått trubbel med den ersättning som staten har att svara för. Vad är orsaken till att landets regering vägrar att göra rätt för sig?

Svaret från utbildningsministern ger ingen bra vägledning. På flera punkter är det både motsägande och ologiskt. Rent ut sagt: Svaret är till sitt innehåll så dåligt att det sannolikt är det mest utmanande som någonsin har lämnats i Sveriges riksdag. I brist på goda argument borde utbildningsdepartementet bjuda på ett svar värt att läsa och begrunda. Detta svar är tyvärr totalt ansvarslöst.

Först några ord om bakgrunden. Verksamheten inom studieförbunden har utförts på ett positivt sätt. Studieorganisationerna har bjudit till för att göra ett bra jobb. Svenska för invandrare är den kanske viktigaste formen för invandrarernas inväxt i det svenska samhället. Det har studieförbunden förstått. De har satsat hela sin kapacitet i detta arbete. Som alla andra som utför uppdrag vill studieförbunden ha betalt för sitt jobb. Framför allt skall man inte behöva förlora pengar på att ställa upp i en viktig samhällsinsats.

Nu sägs det i svaret att beloppen täcker de faktiska genomsnittliga kostnaderna i hela landet och att bidragen skall täcka "en verklig genomsnittlig kostnad". Detta betyder, Lennart Bodström, att någon förlorar och någon vinner. Studieförbunden i Stockholm förlorar på två år tillsammans 11 milj. kr. Varje studieförbund har erbjudit sig att avstå 1 milj. kr. av dessa pengar för att komma till en uppgörelse med regeringen. Kvar efter denna avskrivning står nära 7 milj. kr., som utbildningsministern nu tydligt anser att medlemmarna i studieorganisationerna skall betala. Staten gör inte rätt för sig!

Det är svårt att argumentera, säger Lennart Bodström, för att bidragen skulle behöva vara högre i Stockholm. Det är vanligare att man diskuterar högre bidrag i glesbygden. För en tid sedan deltog vi tillsammans i ett sammanträde med socialdemokratiska riksdagsmän. Jag framhöll då det orätfärdiga i att studieförbundsavdelningarna i Stockholm inte fick täckning

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

*Om behovet av
kvalificerade lärare
vid de tekniska
utbildningsanstalterna*

för sina kostnader. Då sade Lennart Bodström: "Jag är medveten om att kostnaderna är högre i Stockholm – men vi skall försöka hitta en möjlighet att lösa den frågan." Detta är ordagrant Lennart Bodströms ord vid denna sammankomst! I dag heter det att han inte har någon möjlighet att bevilja studieförbundsavdelningarna i Stockholm högre bidrag till svenskundervisningen för invandrare.

För en tid sedan hade ABF i Stockholm, som är en av de fyra studieförbundsavdelningarna, sitt årsmöte. Där rapporterades att man gick med en förlust på 1,2 milj. kr., allt hänfört till verksamheten Svenska för invandrare. Årsmötet antog ett uttalande, hovsamt i tonen – så gör man i studieorganisationerna – men starkt i sak. Det var en protest riktad till regeringen, som vägrar att ge studieorganisationerna de pengar som de verkligen är berättigade till.

Nu säger Lennart Bodström att han inte kan hitta några skäl för att ge studieorganisationerna pengar. Han säger att man skall utnyttja lokalerna effektivare. Skulle jag, som är mångårig stockholmare och som har följt verksamheten sedan 1957 och suttit i riksdagen sedan 1961 och därmed är den äldste socialdemokraten i Stockholmsbanken, av Lennart Bodström kunna få besked om hur man effektivare kan utnyttja lokalerna än vad man har gjort när man har sysslat med svenska för invandrare? Ge några exempel! Och ge några exempel på hur man skulle kunna komma fram till lägre kostnader – lönekostnader, bikostnader och andra kostnader – i Stockholm än vad man kan åstadkomma på andra håll i landet!

Dessutom sägs det i svaret att man försöker att föra över kostnaderna på staten, dvs. att studieorganisationerna skulle göra det.

Jag vill säga till Lennart Bodström i min besvikelse: Den här frågan är inte löst med detta svar. Jag kommer att driva frågan till dess att staten gör rätt för sig gentemot studieorganisationerna i Stockholm.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 1985/86:203 om behovet av kvalificerade lärare vid de tekniska utbildningsanstalterna

Anf. 31 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Anita Bråkenhielm har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidta för att tillgodose behovet av kvalificerade lärare vid våra tekniska läroanstalter.

För att förbättra lärarekryteringen till gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens tekniska utbildning föreslår regeringen i årets budgetproposition ett antal åtgärder. Det gäller dels ett förenklat förfarande vid tillsättning av vakanta lektorstjänster i tekniska ämnen i syfte att öka antalet lektorer i dessa ämnen, dels en vidgad användning av statsbidraget för lärarlöner så att det i vissa fall skall vara möjligt att utnyttja personal anställd i näringslivet för undervisningsuppdrag. I budgetpropositionen föreslås vidare riktade fortbildningsinsatser inom elektronikområdet, ett område som är särskilt konkurrensutsatt, så att lärare i fysik skall kunna ta över viss

undervisning i ämnet elektronik i tredje och fjärde årskursen på fyraårig teknisk linje. Vad gäller lärarekryteringen till yrkesteknisk utbildning så bereds för närvarande inom utbildningsdepartementet ett förslag till en ny typ av lärarutbildning på halvfart för vissa lärare inom området industri och hantverk.

Jag kommer noga att följa vilken verkan de åtgärder jag här nämnt kan ha på lärarekryteringen.

Vad gäller högskolan har löneläget för lärare vid de tekniska utbildningarna i högskolan förbättrats under senare år. 1984–1985 års avtal och de nya lönefälten för högskolelärare, tillsammans med s. k. MLT-tillägg gör att högskolan lättare kan behålla och rekrytera lärare till dessa utbildningar.

Den under 1980-talet successivt utökade civilingenjörsutbildningen kan vidare förväntas att på sikt förbättra möjligheterna att rekrytera kvalificerade lärare till teknisk utbildning. Likaså bör förslaget i årets budgetproposition att särskilda medel skall avsättas för att förbättra genomströmningen i civilingenjörsutbildningen medverka till att rekryteringen till lärarutbildning inom det tekniska området förbättras.

Anf. 32 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Trots att jag är politisk motståndare tycker jag att jag kan kosta på mig att vara litet mer uppskattande gentemot utbildningsministern än hans partikamrat i den omedelbart föregående debatten och säga att jag finner svaret positivt så till vida att det andas en klar medvetenhet om problemen.

Vad gäller gymnasienivån är det som sägs om löftena i budgetpropositionen litet gammalt, eftersom den delen nu har behandlats i riksdagen. Och det är kanske litet pikant att socialdemokraterna och vpk i riksdagen gjorde upp på den nivå som moderaterna ursprungligen föreslagit, vilket innebär 20 milj. kr. utöver vad regeringen tänkte sig från början för att förbättra förhållandena på gymnasienivån. Högskolenivån har vi ännu inte behandlat i riksdagen. Vi får se hur det går – kanske blir det också där förbättringar.

Utbildningen i vårt land är en praktiskt taget monopoliserad sektor. En monopoliserad sektor ger arbetsgivaren stor makt över de anställda – bl. a. att driva en stel och fantasilös lönepolitik och en personalpolitik som inte skulle tolereras på den privata sidan. Få av de anställda i den monopoliserade sektorn har flyktmöjligheter, alternativ. Några grupper har på senare tid visat sig ha sådana alternativ; vi ser som exempel piloterna, skattejuristerna och tekniker på alla nivåer. Såvitt det gäller att få toppkrafter inom utbildningen, där man ibland behöver civilingenjörer, så handlar det inte bara om att behålla dem på den offentliga sidan utan att locka dem till utbildningsområdet från någonting som mera naturligt är deras verksamhetsområde, nämligen arbetet inom industrin. Då måste man se på några olika faktorer. En av dem är utbildningen. Utöver civilingenjörsutbildningen behöver man i dag ytterligare ett års utbildning, med mer studielån och högre studieskulder som följd, för att komma in på läraryrket, ett yrke som ger betydligt lägre lön än den man skulle fått om man hade gått direkt från tekniska högskolan in i näringslivet. Att bli lärare kan då inte te sig särskilt lockande. Detta förhållande gäller för resten också filosofie doktorer,

mycket högt utbildade människor som måste gå ett års lärarutbildning för att få undervisa på gymnasium eller högstadium. Enligt uppgift tycker många att detta år ger väldigt litet.

Kan utbildningsministern tänka sig att i stället fundera över den gamla konstruktionen med provår för dessa kategorier, för att vi skall slippa den flaskhals som lärarutbildningen i dag innebär?

En annan faktor är naturligtvis vidareutbildningen, som på lärarsidan är mycket byråkratiserad och stelbent och som skraddarsys efter skolstyrelsers och högskolebyråkraters önskemål och mycket litet frågar efter vilka som efterfrågar utbildningen. Man försöker inte göra kurser som tillmötesgår de önskemål som lärarna i regionen har, utan man gör kurser efter någon sorts byråkratisk modell, och sedan bestämmer skolstyrelserna vilka som skall få vidareutbildning. Det avgörande är inte vilka som önskar sig sådan utbildning.

Ytterligare en annan faktor är naturligtvis lönerna till de grupper som flyr från statlig anställning. Såvitt gäller piloterna har nu staten som arbetsgivare – under galgen, förefaller det – fått göra upp om löner och arbetsvillkor som kan hålla piloterna kvar i vårt flygvapen. När det gäller skattejurister så läste jag häromdagen i en tidning att "en månadslön på 30 000 kr. erbjuds den som vill bli chef för den skattemyndighet som skall finnas i varje län. Toppkrafter behövs, varför man denna gång tar till med vad som benämnes konkurrenskraftig lön." När kommer högskolorna, motorn i ett utvecklat samhälle, in i denna diskussion?

Man kan också nämna uppskattning, inte bara den uppskattning som gör att löneförhöjningar i de här inkomstskikten i dag inte betyder särskilt mycket mer pengar i handen och som skulle behöva leda till en särskild debatt om en ny skattepolitik, som skulle göra det möjligt för s. k. höginkomsttagare att få behålla litet mer av sin lön, utan att detta skulle behöva kosta arbetsgivaren så mycket i höjda bruttolöner. Det finns en annan sorts uppskattning, som jag tror att lärarkategorierna i dag undrar om de verkligen har från sin offentlige arbetsgivare.

Jag vill slutligen fråga utbildningsministern vad han som gammal fackföreningsman anser om statens, såsom arbetsgivare gjorda, inbrott i en kommunal konflikt, innebärande en jättelockout mot lärarna. Tror utbildningsministern att dessa då känner sig uppskattade av sin arbetsgivare?

Anf. 33 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Låt mig göra några reflexioner med anledning av läget på högskolesidan. Situationen är i det närmaste ohållbar på vissa håll. För ungefär ett år sådan förekom demonstrationer vid flera tekniska fakulteter. Besvikelsen över regeringens bristande gensvar då var mycket stor. En defaitism spred sig på många håll i landet.

Det tal om förbättringar som utbildningsministern här har anvisat håller inte överallt. Förhållandena varierar från universitet till universitet, från högskola till högskola, ja, från institution till institution. Som säkert är välbekant är data- och elektronikinstitutionerna värst utsatta. Men även även här finns klara och lysande undantag – det skall medges.

Rent generellt kan sägas att universitetet och högskolorna har haft det

besvärligt mycket länge. Högskolereformen har lagt en i administrativt avseende tung hand över verksamheten och hindrat snabba om-disponeringar, som enligt min uppfattning varit av nöden. Det har lett till en i reala termer allmän uttunning av resurserna per student. Om man räknar på det sättet har de tekniska utbildningarna fått det sämre än flertalet utbildningsvägar.

Inom de tekniska utbildningarna är – i varje fall enligt institutionernas företrädare – antalet mellantjänster för få. Det leder till att arbetsbördan per person blir alltför stor och att arbetet fullgörs med en alltför låg ersättning. Utbildningsministern talade om MLT-tilläggen, men de räcker inte särskilt långt i det här sammanhanget med tanke på marknadslönernas höga nivå. Universiteten kan enligt min uppfattning knappast konkurrera lönevägen. De får konkurrera på annat sätt, t.ex. genom att erbjuda en bättre arbetsmiljö, genom att skapa möjligheter för egen forskning och genom att erbjuda en intressant verksamhet.

Det har också skett en allmän uttunning vid de tekniska fakulteterna. Låt mig ta ett exempel, herr talman!

Utbildningsutskottet gjorde ett studiebesök vid Norges tekniska högskola, som är ungefär lika stor som KTH. En gång i tiden hade man där lika många studenter och lika många lärare som KTH. I dagsläget har den relationen förändrats så att det i förhållande till antalet studenter finns tre gånger så många lärare vid Norges tekniska högskola som vid KTH. Jag tror att den relationen har haft en väldigt stor inverkan på kvaliteten på utbildningen vid KTH. Genomströmningen vid Norges tekniska högskola är avsevärt högre än den vid våra tekniska högskolor.

Det är bråttom. Tålmodet håller på att ta slut på de tekniska högskolorna. Det var därför välgörande att för en tid sedan höra finansministern säga här i kammaren att han förstod hur allvarligt läget var. Det verkade som om han var beredd att släppa till pengar. Då är min fråga till utbildningsministern: Varför inte utnyttja tillfället?

Det finns ett mycket långsiktigt och allvarligt problem bakom den nuvarande situationen vid högskolorna. Det är att om vi har en utbildning som inte i alla avseenden kan hålla den kvalitet vi önskar, beroende på de förhållanden jag pekat på, leder detta till att vår konkurrenskraft försvagas. Denna måste vi slå vakt om. Försummar vi att nu rätta till dessa problem, kommer vi att om 10–15 år få stora problem inom vår industri. Därför är det viktigt att vi nu anslår de resurser som behövs för att rätta till de problem som finns. De kanske inte alltid är så tydliga i dag, men de kommer sannolikt att bli det inom de närmaste åren.

Anf. 34 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill i korthet säga att medan utgifterna på riksstaten totalt sett ökar med 3 %, ökar de för utbildning och forskning med mellan 7 och 9 %. Därmed anser jag det klart att vi i alla fall inte har lågprioriterat utbildning och forskning. Däremot är jag inte inställd på att, såsom ett par partier här i riksdagen velat, åstadkomma en ökning av anslagen till högskolan genom en minskning av anslagen till vuxenutbildningen.

Vad sedan gäller den bild som tecknas av situationen vid de svenska

tekniska högskolorna får det stå som uttryck för Rune Rydén's uppfattning om han anser att den svenske civilingenjören efter utbildning representerar en låg kvalitet. Jag tror att kvaliteten fortfarande uppehålls hög. De ökade anslag vi har – genom regeringens förslag och genom de tillägg som riksdagen beviljar – går i huvudsak till den tekniska undervisningen. Teknisk undervisning, medicin och naturvetenskap är de delar av den högre utbildningen som konsumerar praktiskt taget huvuddelen av vad vi anslår för utbildning.

Vi lägger ned stora resurser på att förbättra lärartillgången. När det gäller grundskolan och när det gäller gymnasiet hoppas jag att nya bestämmelser om ersättning till lärarna under deras utbildningstid skall förstärka rekryteringen.

Någon lönepolitisk diskussion vill jag här inte ge mig in i, men jag vill påpeka att i varje land, inte minst i Norge och vid den tekniska högskola som Rune Rydén har besökt, har man en avtrottnings av forskare till näringslivet. Den bilden återspeglas även i England och andra med Sverige i industriell utveckling jämförbara länder. Ett företag kan alltid överbjuda högskolan. Därför menar jag, och det hoppas jag också är Rune Rydén's uppfattning, att vi får ha en hög produktion av forskare och sedan räkna med att en hel del av dessa kommer att lämna högskolan för att göra sin viktiga tjänst också i näringslivet.

Jag är också på det klara med att professorerna själva inte är helt intresserade av att med den nya friare lönesättning som nu finns tillämpa en renodlad marknadslönesättning, så som man kan göra inom näringslivet, vilket skulle betyda att den ena professorn hade två eller tre gånger så hög lön som en professor i ett humanistiskt ämne, som händelsevis inte vore så rikt efterfrågat av konkurrerande arbetsgivare. Diskussionen mellan arbetsgivarverket och de akademiska lärarnas fackliga organisationer har inte gått så enkelt till att man sagt: Betala efter marknadslöneprincipen. så är alla problem lösta.

Anf. 35 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! Utbildningsministern snuddar här vid ett problem, när han säger att ett företag alltid kan överflygla högskolan. Ja, företagen är konjunkturberoende, och de har naturligtvis en kortare framförhållning än vad vi måste ha på utbildningssidan. Därför är det viktigt att den centrala utbildningen långsiktigt är konkurrenskraftig.

För 30 år sedan var det status, ekonomiskt och socialt och när det gäller uppskattning från arbetsgivaren och samhället som helhet, att vara professor även i ett humanistiskt ämne. Det börjar att inte vara så nu längre. Om vi kunde få en vettigare skattepolitik kunde vi kanske höja lönerna för alla. Vi skulle inte ens behöva höja lönerna för de högavlönade, för på papperet har de redan i dag ganska mycket.

Utbildningsministern säger att vi inte kan ha det så, att vissa professorer därför att de är eftertraktade av marknaden har mer betalt än andra professorer. Så har det varit länge. Titta på de medicinska fakulteterna! Professorerna där har länge varit mycket mer välbetalda än professorer inom humaniora. Det är naturligtvis inte tillfredsställande. Det är lika viktigt att vara professor i historia och andra humanistiska ämnen för att inte tala om

tekniksidan, som vi diskuterar i dag.

Men problemen finns också på gymnasienivå, och de accentueras. En mycket stor del av lärarna vid de tekniska gymnasierna kommer snart att pensioneras. Inom de närmaste fem åren kommer över hundra lärare med civilingenjörsutbildning att gå i pension, och nyrekryteringen är för närvarande noll i denna grupp. Inför läsåret 1985/86 fanns i lärarlistan för de tekniska gymnasierna 300 lediga tjänster i tekniska ämnen, av dessa 200 på de 45-tal skolor som har årskurs 4 av T-linjen. Jag kan ge ett exempel från mitt eget län, ett industritätt län. I ett fyraårigt tekniskt gymnasium i Jönköping, en ganska stor och konkurrenskraftig stad i vårt land, ser det inför vårterminen ut så här:

Samtliga lärare i maskintekniska och eltekniska ämnen har i genomsnitt 40 % övertid, varav sex stycken har 60 % eller mer. Medräknas s. k. självstudietid, som lärarna är skyldiga att organisera, upprätthåller den värst drabbade läraren 2,14 tjänster. I fyra avgångsklasser erhåller eleverna i ett fackämne endast 75 % av den undervisning som de borde ha fått.

Det är, som vi tidigare har sagt, bråttom att någonting görs. Man måste så att säga spela med alla de medel som finns – smidighet, fantasi, vidareutbildningsmöjligheter, anställningsförhållanden osv. Vidare måste det bli en lönediskussion. Det handlar inte om att gå in på något fackligt område eller någonting sådant. Staten kan ju i egenskap av arbetsgivare ensidigt vidta åtgärder när det är kris i samhället.

Anf. 36 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag vill bara till utbildningsministern säga att jag i och för sig inte anser att svensk civilingenjörsexamen är dålig. När en civilingenjör väl har klarat av sin utbildning är resultatet gott. Men alltför många avbryter sin utbildning. På det sättet används inte resurserna optimalt. Dessutom får numera allt fler undervisning av sina egna studiekamrater. Det leder också till försämrad kvalitet, något som jag är oroad över i ett längre tidsperspektiv. Jag har fått det intrycket att utbildningsministern håller med mig på den punkten.

Jag tror att några av de allvarligaste problemen i dagsläget inom utbildningsväsendet bottnar i det som jag här har nämnt. Jag avser då den låga genomströmningen och det faktum att vi inte har tillräckligt många mellantjänster. Avtappningen till näringslivet är, som utbildningsministern sade, alltför stor. Man får då inte tillräckligt många kvalificerade lärare på dessa tjänster.

Vidare tror jag att man inte löser dessa problem med en marknadslönesättning. Som Anita Bråkenhielm framhåller har det alltid funnits, och finns fortfarande, skillnader mellan marknadslönesättningen och förhållandena vid universiteten. I mitt anförande tidigare pekade jag på att universiteten har andra förutsättningar att konkurrera. Man kan alltså skapa bättre arbetsmiljö, möjligheter till egen forskning osv. Den frihet som man allmänt sett har i den akademiska världen har också sitt värde i detta sammanhang.

Ännu en gång återkommer jag till det som jag har frågat utbildningsministern om. Jag upprepar därför att det är väldigt bråttom att någonting görs och att det är angeläget att man får en positiv inställning i de tekniska

fakulteterna – dvs. att man känner att man har statsmakterna bakom sig. I väldigt många fall – det gäller dock inte överallt – har ett slags defaultism spritt sig och den är förödande för arbetsmiljön och för utbildningsresultatet.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 1985/86:212 om den slaviska institutionen vid Lunds universitet

Anf. 37 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Gunnel Liljegren har frågat mig om jag avser att lägga fram förslag om att de slaviska språkens existens vid Lunds universitet skall garanteras genom att dessa uppförs på den s. k. minikrysslistan.

Regeringen fastställer varje år i regleringsbrev för nästkommande budgetår en förteckning över ämnesområden med s. k. garanterat basutbud avseende grundläggande högskoleutbildning. Förteckningen brukar benämnas minikrysslistan. Frågan om vilka ämnen som skall föras upp på listan bereds av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) i anslagsframställningen för berört budgetår. Svaret på Gunnel Liljegrens fråga blir således att jag kommer att ta ställning till om de slaviska språken behöver garanteras vid något universitet i samband med budgetarbetet i höst.

Det råder naturligtvis inte något tvivel om värdet för vårt land av en kvalificerad forskning och undervisning i slaviska språk. Många av de slaviska språken kommer emellertid alltid att vara "små" språk vid våra universitet. När det gäller sådana språk har vi att välja mellan en bräcklig organisation vid nästan alla universitet eller en kraftsamling vid något lärosäte. Sådana överväganden måste ingå i regeringens och riksdagens ställningstaganden till en eventuell profilering mellan olika universitet.

Jag vill i detta sammanhang passa på att upplysa om att regeringen den 14 november 1985 gav UHÄ i uppdrag att snabbt göra en kartläggning av befintliga tjänster som utländsk lektor i främmande språk m. m. Ämbetet skall efter samråd med svenska institutet föreslå de åtgärder som kartläggningen påkallar.

Jag vill också meddela att universitetsstyrelsen i Lund den 12 maj beslöt tilldela berörd områdesstyrelse medel, så att de lektorat som nämns i interpellationen kan finnas kvar i oförändrad omfattning nästa budgetår.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 38 GUNNEL LILJEGREN (m):

Herr talman! Jag vill tacka för svaret på min interpellation. Glädjande nog innebär det att det omedelbara hotet mot den slaviska institutionen vid Lunds universitet är undanröjt i och med att områdesstyrelsen för någon vecka sedan tilldelades medel för ännu ett år. Detta ger ett önskvärt rådrum för framtiden.

Statsrådet påpekar att det i fråga om "små" språk gäller att välja mellan en

bräcklig organisation vid nästan alla universitet eller en kraftsamling vid något lärosäte. Jag skulle vilja uppehålla mig något vid en principiellt viktig fråga i samband med hotet mot de utländska lektoraten.

Det finns för närvarande två tjeckiska lektorat. Lektoratet i Lund grundades 1948, efter det kommunistiska maktövertagandet i Tjeckoslovakien. Dess innehavare har alltid varit exiltjecker. Om detta lektorat försvinner återstår det som finns i Uppsala och som är officiellt beroende av den kommunistiska regimen i Prag med dess direktiv, t. ex. om vilka författare som skall resp. inte skall presenteras vid litteraturundervisningen. Som exempel på förbjudna namn kan nämnas Vaclav Havel, Milan Kundera, Jan Klima och – före sitt nobelpris 1984 – Jaroslav Seifert, dvs. i stort sett Charta 77-namnen.

Den slaviska institutionen i Lund har under årens lopp på ett föredömligt sätt presenterat tjeckoslovakisk kultur för svenskarna, och antalet studerande i tjeckiska har de senaste åren varit större än någonsin tidigare i lektoratets historia. Det vore en kulturell förlust för såväl exiltjecker som svenska studerande om rätten till fria universitetsstudier och fri information i ämnet skulle beskäras.

Sedan 1981 räknas öststatsforskning till prioriterade områden enligt ett riksdagsbeslut, och forskningsrådsnämnden har tillsatt en särskild grupp för att initiera forskning om slaviska länders kultur och konst. Den förnyelse i kursutbudet som därigenom, enligt ett helt färskt pressmeddelande från den slaviska institutionen i Lund, kommer till stånd från hösten 1986 omfattar Östeuropa i ett kulturhistoriskt perspektiv, och det nya ämnet, öststatskunskap, kommer att ha utpräglat humanistisk inriktning och i mindre grad vara inriktad på ekonomi och politik – ämnesområden som hittills favoriserats inom öststatsstudierna. Ämnet kommer att ge en syntes av historia, religion, konst och litteratur. Denna förnyelse i humanistisk riktning baserar sig i stor utsträckning på de utländska lektorernas kompetens.

I sitt remissvar beträffande de av besparingsskäl nödvändiga neddragningarna av antalet tjänster motsätter sig institutionen för slaviska språk inte en minskning men förordar besparingar genom naturlig avgång, och man räknar med att i samband med den nuvarande befattningsinnehavarens pensionering dra in ett universitetslektorat i ryska – ämnet är ju också betydligt större än polska och tjeckiska. Samtidigt motsätter man sig bestämt att de utländska lektorerna i polska och tjeckiska sägs upp från 50 % av sina tjänster.

De utländska lektorerna i "små" språk, dvs. både polska och tjeckiska, förenar universitetslektorns och den "vanlige" utländske lektorns funktioner, eftersom universitetslektorer inte finns i dessa ämnen och hela ämnet från nybörjarkurser till avancerad språk- och litteraturvetenskap ligger på den utländske lektorns ansvar – i den mån ämnets professor inte deltar i grundutbildningen. En halvering av de berörda lektoraten skulle innebära att ämnena reducerades till den mest elementära undervisningen och att ett mångårigt arbete med att lägga upp avancerade kurser skulle spolieras. Båda ämnena skulle upphöra att ha universitetskaraktär. För övrigt spelar utländska lektorer med fast bosättning i Sverige en stor roll som kulturförmedlare – utöver den rena undervisningen.

Jag har förståelse för om statsrådet ännu inte vill binda sig för ett

bibehållande av de två fullständiga lektoraten i Lund. Efter den snabba räddningsaktionen för nästa budgetår hyser jag dock vissa förhoppningar om att UHÅ vid budgetarbetet i höst uppför ämnena på den s. k. minikrysslistan eller att statsrådet Bodström på annat sätt garanterar deras fortlevnad. Jag utgår också från att statsrådet Bodström delar min uppfattning att en språkundervisning fri och oberoende gentemot censur och diktat från språkets hemland har en betydelse också utöver den rent språkliga.

Anf. 39 DANIEL TARSCIHYS (fp):

Herr talman! Om Gunnel Liljegren ursäktar, vill jag påpeka att det inte är forskningsrådsnämnden utan humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet som just har haft en arbetsgrupp om öststatsforskning. Eftersom jag har varit ordförande i den gruppen skulle jag gärna vilja tillfoga några synpunkter i anslutning till interpellationen.

Det är mycket riktigt som Gunnel Liljegren sade att öststatsforskningen under senare år har varit ett av riksdagen prioriterat område. Det har flera gånger uttalats från riksdagens och även från regeringens sida att det är viktigt att vi får ordentliga resurser på detta område.

Jag vill starkt understryka det Gunnel Liljegren också sade, att om det skall vara möjligt att bedriva framgångsrik öststatsforskning behövs den språkliga basen. Det är nödvändigt att vi har en god undervisning i de östeuropeiska språken för att forskningen om deras samhällsförhållanden och kultur skall vara möjlig. Därför är det viktigt att vi kan behålla en stark undervisning i de olika slaviska språken vid våra universitet.

Jag skulle vilja varna utbildningsministern en liten aning för det resone-mang om kraftsamling, som finns i svaret till Gunnel Liljegren. Självfallet kan vi inte i alla ämnen ha en fullständig representation vid alla universitet. För de små slaviska språken är det inte fråga om att skapa en kraftsamling i form av många tjänster, utan det handlar om ett eller inget lektorat vid de olika universiteten. Det är värdefullt att möjligheterna att studera även de "små" slaviska språken finns kvar vid de fyra universitet som i dag har undervisning i slaviska språk. Polska är ett språk som vi får alltmer att göra med genom de ökande kontakterna mellan Sverige och Polen. Tjeckiska är också viktigt ur svensk synpunkt, vilket även gäller Jugoslaviens språk.

Det vore ett misstag om den nedrustning som nu hotar i Sydsverige blir genomförd. Det är därför angeläget att vi slår vakt om den utbildning som finns vid slaviska institutionen i Lund. Jag vill egentligen bara foga den förhoppningen till Gunnel Liljegrens interpellation att regeringen vid den prövning som utbildningsministern förutser i interpellationssvaret beaktar den långa traditionen av slavisk forskning i Lund, de ökande kontakterna med Polen och andra slaviska länder och det starka behovet av en språklig bas för forskningen i Sverige om Östeuropa.

Anf. 40 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Mot de synpunkter som förts fram med dessa inlägg har jag inga invändningar att göra. Jag vill till yttermera visso bestyrka att jag delar Gunnel Liljegrens uppfattning att utbildningen i ett språk eller ett språks litteratur självfallet måste ske utan politisk snedvridning. Om det inte skulle

vara fallet vid något universitet beklagar jag det mycket och hoppas att en rättelse åstadkoms.

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

*Om järnvägstrafiken
på Bohusbanan*

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Svar på interpellation 1985/86:193 om järnvägstrafiken på Bohusbanan

Anf. 41 Kommunikationsminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Evert Svensson har frågat mig vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att förbättra förhållandena på Bohusbanan.

Regeringen har uppdragit åt SJ att senast den 31 augusti 1986 redovisa behovet av investeringsmedel för den fortsatta upprustningen av infrastrukturen på hela bannätet under olika antaganden om vilka standardmål som skall uppnås under resten av 1980-talet och under 1990-talet. För de ersättningsberättigade banorna inom riksnätet skall även nuvarande standardkrav beträffande axellaster och tåghastigheter ses över. Därmed får man underlag för en bedömning om kraven är långsiktigt motiverade med hänsyn till den förväntade trafikutvecklingen i berörda regioner. Järnvägslinjen Strömstad–Göteborg, alltså den s. k. Bohusbanan, tillhör denna grupp av banor.

Regeringen fastställer varje år antalet interregionala persontåg på riksnätets ersättningsberättigade banor. Inom den ramen ankommer det sedan på SJ att vidta de åtgärder som är möjliga för att bedriva en så effektiv och attraktiv trafik som möjligt. Länstrafikbolagen har möjlighet att komplettera trafikbilden genom att t. ex. köpa lokala och regionala persontåg av SJ. Vidare kan tågtrafik kompletteras med bussförbindelser så att därigenom båda trafikmedlens fördelar kan tillvaratas.

Det är alltså i första hand SJ som har att väga olika investeringskrav mot varandra och att upprätthålla en acceptabel trafikstandard – både drifts-, service- och säkerhetsmässigt. Jag måste utgå från att SJ gör allt vad de kan för att hålla en så hög servicenivå som möjligt. Sedan vill jag nog avvakta resultatet av den pågående prövningen av investeringar i infrastrukturen, innan jag överväger om det finns någon anledning att vidta några speciella åtgärder för enskilda handlar.

Anf. 42 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Ett tack till kommunikationsministern för svaret.

Det är viktigt att det sker en överflyttning av trafiken, både persontrafiken och godstransporterna, från landsväg till järnväg. Vi vet att personskadorna utefter E 6 i Bohuslän är stora och har ökat under senare år. Miljön på västkusten är känslig. Senast läste vi i tidningarna att det finns sjöar som är totalt döda, och det är biltrafiken som har mycket på sitt skuldkonto här. Vi vet också att vi sparar mer energi om vi använder järnväg i stället för landsväg.

Vi behöver bättre banvallar, och kommunikationsministern säger att den frågan skall prövas. Man har varit tvungen att inställa trafiken i norra

Bohuslän därför att banan under tjällossningen hade skador, och om man vill att trafiken skall fungera är detta inte bra. Vi behöver bättre vagnmateriel så att människor väljer järnvägen i stället för landsvägen. Vi behöver en banvall och materiel för övrigt så att man kan köra med högre hastighet. Jag har i min interpellation angett att man bör kunna komma upp till en hastighet av 100–110 km.

I min interpellation har jag påtalat, och gör det också nu, att det är fråga om en avvägning mellan landsvägarna och järnvägen. Ser man frågan i ett helhetsperspektiv, inser man att man måste sänka hastigheterna också på landsvägen, och jag återkommer till det. Jag har observerat att kommunikationsministern har aviserat en skärpt lagstiftning vad gäller hastighetsöverträdelser. Men jag undrar om man inte också måste sänka hastighetsgränserna.

Det har gjorts en del positiva uttalanden om upprustning av Bohusbanan, bl. a. av Hans Blomberg, som är distriktschef i Göteborg. Om jag inte är felunderrättad var också före kommunikationsministern, Curt Boström, positiv till en upprustning av Bohusbanan.

Bohusbanan löper ju genom Bohuslän, som för övrigt är ganska smalt. Om man har en väl underhållen och fin bana, kan man med hjälp av matartrafik ombesörja mycket av de bohuslänska transportererna med den. Det är klart att de också måste samordnas med länstrafiken.

Dess bättre har det nu skett en ökning av antalet trafikanter på banan. Det skulle vara mycket illa om trafiken försämrades på grund av att järnvägen inte är så bra.

Kommunikationsministern säger att han har förhoppningen att riksdagen också skall ställa sig bakom en omstrukturering på det här området. Jag utgår ifrån att riksdagen kommer att ha en helhetssyn på den här frågan. Kommunikationsministern vill emellertid avvakta den utredning som sker. Det är förstäeligt för oss som utreder frågan. Jag hoppas att vi då också kan få en helhetssyn på trafiken efter västkusten – jag understryker det igen – från miljösynpunkt och från energisynpunkt och att resultatet av denna helhetssyn blir en överflyttning från landsvägstrafik till järnvägstrafik. Jag tror att vi står inför nödvändiga och viktiga beslut i den här frågan, inte minst med tanke på miljön. Tack!

Anf. 43 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Kommunikationsministern sade i svaret att han måste utgå från att SJ gör allt vad man kan för att hålla en så hög servicenivå som möjligt. Det är ju det vi anser att man inte gör – det är därför vi gång på gång tar upp frågan.

Jag är Evert Svensson tacksam för att han väckt denna interpellation angående Bohusbanan, en bit av västkustbanan. Det är en del av Sveriges järnväg som de regerande kommunikationsministrarna under senaste tiden helt glömt, förefaller det. Lika tacksam som jag är över att Evert Svensson tagit upp frågan, lika missbelåten är jag med att regeringen inte är intresserad av en upprustning av just denna bandel. Därför är jag givetvis glad över att det i svaret heter att regeringen givit SJ i uppdrag att redovisa behovet av investeringsmedel till detta.

Otaliga är de motioner som väckts och de frågor som ställts angående sträckningen från Göteborg till Strömstad och eventuellt vidare till Oslo. Alla har haft samma mål – de har inneburit en vädjan om upprustning. Bandelen är i ett miserabelt skick när det gäller såväl teknisk som materiell standard.

Vi kunde i årets budget konstatera att regeringen tänkte fortsätta med upprustningen av västkustbanan söder om Göteborg, vilket vi tackar för. Angeläget är också att antingen nu omgående eller snarast fortsätta med den norra biten av västkustbanan. Personalen liksom tågresenärerna tröttnar på den dåliga kvaliteten. Det gäller framför allt möjligheten att hålla tiderna.

Många är de resenärer som hade bestämt sig för att börja åka kollektivt och som också hade börjat göra det och som nu bytt ståndpunkt och tar sin egen bil eller samåker till de större kommunerna i Bohuslän. Och så hade vi väl inte tänkt oss pendlandet! Det känns litet bakvänt att vi låter munnen prata om hur bra det är med kollektivt åkande men inte ger människor möjlighet därtill. Bohuslänningen vill åka tåg och har visat detta genom att i görligaste mån vara SJ trogen.

Materiellt är kvaliteten under all kritik. Ställverken klarar inte av sin uppgift, och vagnarna är av en uråldrig standard.

Skall vi kunna återfå resenärernas förtroende gäller det att handla snabbt. I spaltmeter på spaltmeter har situationen på Bohusbanan beskrivits, men ingen i regerande ställning har reagerat. Varje kommunikationsminister och ordförande i trafikutskottet säger att pengar saknas. Men vad kostar det för framtiden att låta bli en upprustning?

Nej, gör något nu, och låt bohuslänningen få möjlighet att åka kollektivt med god standard både materiellt och tidsmässigt! Mycket kan göras för Bohusbanan; någonstans måste vi börja.

Herr talman! Till slut vill jag vädja till kommunikationsministern, som är väl insatt i problemen nere i Västsverige, att fundera igenom riktigt noggrant om det inte är ett måste att rusta upp även sträckan från Göteborg till Strömstad, framför allt vad gäller den materiella standarden för god åkkomfort och tidhållning, men också vad gäller en framtida utbyggnad till tvåspårig trafik för god pendlings trafik.

Framtidssynen måste gälla en förlängd sträckning till Oslo över Strömstad, bl. a. för att avlasta E 6-ans hårda biltrafik.

Anf. 44 Kommunikationsminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Som jag har sagt tidigare vill jag inte föregripa det förslag som SJ skall ta fram. Detta förslag grundar sig på ett underlag i vilket man inventerar vilka investeringar som behöver göras på denna sträcka. Såvitt jag kan förstå motsvarar delarna söder om Uddevalla ungefär de standardkrav som Evert Svensson talade om, dvs. sträckningen norrut, från Uddevalla till Strömstad, där de största bristerna finns i fråga om kvalitet för att man skall kunna hålla hastigheterna. SJ får lägga fram ett förslag med en bedömning av hur dessa frågor skall kunna lösas. I och för sig innebär riksdagsbeslutet från 1979 om trafikpolitiken i detta avseende att man anser att man skall ha en standard som tål hastigheter på 90 kilometer i timmen. Detta krav är inte oberättigat. Vi får emellertid avvakta. Till hösten kommer vi att ha ett underlag så att vi kan föra mer konkreta diskussioner.

Med anledning av vad Evert Svensson sade om miljöfrågorna, där vi inte är oense, vill jag påpeka att den prioritering som man under den gångna vintern mycket tydligt har gjort i Bohuslän, i varje fall i Uddevalla och Stenungsunds kommuner, handlar inte om järnvägar utan om motorvägar.

Anf. 45 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Jag är medveten om att ScanLink finns med i diskussionen beträffande motorvägen till Uddevalla. Jag avlyssnade en redogörelse från företrädare för ScanLink för någon månad sedan. Då framhöll man mycket kraftigt att utbyggnad och upprustning av järnvägstrafiken till Oslo var mycket angelägen. Den fara som jag ser i denna diskussion och i den problematik vi står inför är att järnvägen kommer efter när det gäller upprustningen och inte kan konkurrera med landsvägstrafiken. Det vore mycket olyckligt just ur de synpunkter som jag har framhållit, inte minst ur miljösynpunkt. Jag upprepar vad jag sade tidigare, nämligen att jag tror att det är nödvändigt att ta mycket bestämda steg, eftersom miljöfrågan är så oerhört aktuell. Detta handlar också om skador. Vi har då sagt att en upprustning av vägen är nödvändig, eftersom denna väg för närvarande har många personskador.

Beträffande frågan om trafiken söder om Uddevalla vill jag säga att det trots allt är klart att förhållandena är värst norr om Uddevalla.

Punktligheten i fråga om ankomst till Göteborg är också mycket dålig. Så får det inte vara.

I en skrift från SJ står det att det som är viktigt för att järnvägstrafiken skall gå bra och anlitas av människorna är punktlighet, god personlig service, rena vagnar och jämn vagnstandard. Detta kan man anse vara önskvärt i fråga om Bohusbanan liksom i fråga om alla andra sträckor. Men just frågan om punktlighet är mycket viktig, och man har dessutom inte punktlighet på bandelen söder om Uddevalla heller.

Anf. 46 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Av de saker som Evert Svensson senast framhöll är det nog bara renligheten som finns på den här bandelen.

Med tanke på det som kommunikationsminister Hultström sade tidigare om uppvaktningarna från kommunerna Stenungsund och Uddevalla är det helt klart att deras intresse på senare tid har inriktats på motorvägen. Men genom att både socialdemokraterna och vi i den borgerliga gruppen har besökt Uddevalla kommun vet vi hur hårt man därifrån har tryckt på att det är viktigt att järnvägen håller en god standard. Man har speciellt pekat på den mycket dåliga tidhållningen.

Det är bra att det pågår en utredning. Jag hoppas att den skall ge resultat och att vi sedan skall få ett konkret förslag, så att vi kan få en upprustning av denna bana.

Vi tolv riksdagsledamöter från Bohuslän är mycket eniga i denna fråga, och vi lovar att vi med jämna mellanrum skall påminna kommunikationsministern om den dåliga standarden på banan.

Anf. 47 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Karin Israelsson har frågat mig hur regeringen ämnar fullfölja riksdagens beslut om en minskad alkoholkonsumtion fram till år 2000.

Ingemar Eliasson har frågat mig vilka åtgärder regeringen avser vidta för att motverka tendenserna till stigande alkoholkonsumtion, om regeringen är beredd att sätta upp ett preciserat delmål för sänkningen av den totala alkoholkonsumtionen, om regeringen är beredd att skyndsamt se över de alkoholpolitiska medlen och skärpa de åtgärder som visat sig effektiva samt om regeringen anser att priset på alkohol åtminstone måste följa den allmänna prisutvecklingen.

Jag besvarar båda interpellationerna i ett sammanhang.

Målsättningen för alkoholpolitiken är sedan länge att minska den totala alkoholkonsumtionen så att skadeverkningar och missbruk av alkohol kan minskas. Den förda alkoholpolitiken har också varit lyckosam då konsumtionen enligt försäljningsstatistiken minskat med drygt 20 % sedan 1970-talets mitt.

Tyvärr tycks konsumtionsminskningen nu ha bromsats upp. Socialstyrelsens försäljningsstatistik för år 1985 visar att konsumtionen har ökat något jämfört med år 1984. Den totala ökningen var knappt 1 % mellan de båda åren, från 6,01 liter till 6,06 liter 100-procentig alkohol per invånare 15 år och äldre. Den kraftigt ökade försäljningen av öl klass II har bidragit mest till den totala ökningen. Ölförsäljningen ökade mellan år 1984 och år 1985 med hela 12,4 %. Systembolagets försäljning för första kvartalet 1986 pekar mot en fortsatt ökning av den totala konsumtionen. Resultat från bl. a. skolöverstyrelsens och SIFO:s undersökningar talar dessutom för att situationen i ungdomsgrupperna tyvärr också försämras.

Den här utvecklingen innebär självfallet att vi måste intensifiera våra ansträngningar för att målsättningen om en ytterligare minskning av alkoholkonsumtionen skall kunna uppnås. Med anledning av Ingemar Eliassons interpellation vill jag påpeka att regeringen och riksdagen i praktiken redan har ställt sig bakom ett delmål för den framtida konsumtionsminskningen. I den av riksdagen godkända propositionen (prop. 1984/85:181, SoU 28, rskr. 400) om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården, m. m. har jag uttalat att det är en angelägen målsättning att den svenska alkoholkonsumtionen reduceras med ytterligare 25 % fram till år 2000. Det betyder att vi, som tillägg till den minskning med drygt 1,5 liter 100-procentig alkohol per invånare 15 år och äldre som skett sedan år 1976, skall minska konsumtionen med ytterligare 1,5 liter under de kommande 15 åren. Det är detsamma som en genomsnittlig minskning med ca 2 % per år.

De åtgärder vi behöver vidta för att åstadkomma en sådan minskning bör enligt min uppfattning rymmas inom ramen för 1977 års alkoholpolitiska beslut. Det är således fråga om att gå vidare med förebyggande verksamhet i form av socialpolitiska insatser i vid mening, information och upplysning om alkohol och andra droger och en satsning på alternativa drogfria fritidsverksamheter. Folkrörelserna och föreningslivet spelar en ovärderlig roll i det

Om alkoholpolitiken

förebyggande arbetet. Vi måste konsekvent tillämpa vårt regelsystem på alkoholens område för att begränsa tillgängligheten. Vi skall självfallet dessutom begränsa tillgängligheten genom höga priser på alkohol och med dryckesskatten se till att priserna på alkoholdrycker i huvudsak följer konsumentprisutvecklingen i övrigt. Dessutom måste vi fortsätta att med vård och behandling hjälpa dem som har etablerat ett alkoholberoende.

Det krävs således en mångfald av insatser på olika områden för att åter nå fram till en konsumtionsminskning. Enligt min uppfattning går det inte att på ett enkelt sätt peka ut vissa instrument som mer värdefulla och mer effektiva än andra.

Ett område som framstår som särskilt viktigt i nuläget är opinionsbildningen på alkoholområdet. Det omfattande arbete som bedrivits av många olika myndigheter och organisationer sedan slutet av 1970-talet har säkert varit av avgörande betydelse för konsumtionsminskningen efter år 1976. Socialdepartementets båda rikskampanjer åren 1980–1982 innebar en förstärkning av det arbetet.

Det har nu gått några år sedan kampanjerna genomfördes, och jag har tagit upp en diskussion i det alkohol- och narkotikapolitiska rådet om behovet av en ny central insats. Rådet, som inrättades den 1 juli förra året och vars ledamöter består av representanter för organisationer som arbetar med drogfrågor, har uttryckt intresse för detta. Man har påpekat att engagemang-
et i alkoholfrågorna har svalnat på sina håll och att det behövs nya idéer och ny stimulans.

Alkoholfrågan bör åter lyftas fram i blickpunkten. Detta bör ske genom en ny statlig samordnande insats för det opinionsbildande arbetet på alkoholområdet. Arbetet bör ta särskilt sikte på en minskad alkoholkonsumtion i ungdomsgrupperna och till en höjd debutålder. För att åstadkomma detta är det viktigt att de insatser som görs inte ensidigt inriktas mot ungdomar utan också mot föräldrar, lärare, fritidsledare och andra vuxna i ungdomarnas närhet. Samtidigt är det viktigt att arbetet kan bidra till en ökad förståelse för det regelsystem som den svenska alkoholpolitiken innehåller. En viktig faktor är också att öka förståelsen för personer som har alkoholproblem och att stimulera människor att stödja och hjälpa anhöriga, vänner och arbetskamrater som har sådana problem.

Jag kommer att fortsätta diskussionerna i det alkohol- och narkotikapolitiska rådet om hur arbetet bör läggas upp och räknar med att det kan komma i gång efter sommaren.

Anf. 48 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min fråga.

Jag tycker mig kunna utläsa en lätt förvåning från socialministerns sida när det gäller den förändrade konsumtionen av alkohol. Tydligt fanns det inte någon beredskap på departementet med anledning av att det pågick en förändring i samhället, en förändring som tyder på att det av riksdagen fastställda målet, en konsumtionsminskning, inte skulle vara möjlig att nå av egen kraft.

Den framtida hälsopolitiken kräver för att ge ett lyckat resultat att alkoholkonsumtionen sänks. För att man skall kunna nå målet erfordras en

lång rad av insatser som inte är begränsade bara till det medicinska området utan som omfattar de flesta samhällssektorer.

Antalet skolungdomar som säger sig vara helnyktra har sjunkit det senaste året. Detta borde vara en omöjlighet, eftersom den lägsta inköpsåldern på systemet är 20 år och då inköp av öl får ske först vid 18 års ålder. Detta tyder på att en stor del av distributionen till ungdomarna sker genom langning. Ölkonsumtionen har ökat dramatiskt.

När det gäller den stora andel som snabbvin utgör kan nämnas att ungdomarna själva har möjlighet att tillverka snabbvinet. Det finns inte tillräckliga restriktioner som skyddar våra barn och ungdomar från att köpa snabbvinsinsatser, och det saknas vilja att klara denna situation. Den alltmer utbredda reklamen för alkohol återfinns i tidningar som vi bl. a. ser på hotellrum, tidningar som sänds till många som inte tillhör den bransch som de är avsedda för. Glorifieringen av vindrickandet genom massmedia är också orsak till att många i dag har blivit missbrukare – utan vård eller med ett mycket dåligt omhändertagande.

Försäljningen av öl även på kvällstid har uppenbarligen bidragit till ungdomarnas ökade konsumtion. Även de tillstånd till öl- och vinservering som förekommer på sportorter har en effekt på konsumtionsmönstret som vi vet kommer att ge medicinska skador längre fram.

Antalet missbrukande kvinnor fortsätter att öka. Orsakerna är naturligtvis många. Bruk och seder, yrkeskarriärer och vantrivsel, problem och stress kan vara bakomliggande orsaker. Glädjande nog kan man konstatera att antalet barn som föds av missbrukande mödrar har sjunkit, så att bara ca 100 barn med sådana skador har kunnat noteras det senaste året. Detta är resultatet av en massiv informationskampanj, dels genom sjukvårdens försorg, dels genom Systembolagets information som direkt riktats till kvinnor. Där har man på ett sakligt sätt redovisat fostrets utsatthet för även en låg alkoholkonsumtion. Att man på mödravårdscentralerna tar upp frågeställningar rörande alkoholkonsumtionen har även bidragit till detta resultat. För några år sedan uppskattades antalet alkoholskadade barn till ca 400. Det finns all anledning att arbeta för att ytterligare sänka denna sjunkande trend.

Prisinstrumentet förmodas ha en avgörande betydelse för konsumtionsmönstret. Just alkoholvaror har inte under de senaste åren prisjusterats. Skälet har varit att sådana justeringar skulle höja inflationstakten, och det kan väl vara tacknämligt. Men därmed släpper man också det alkoholpolitiska instrument som priset dock är och som det rätteligen skall användas till. Varför inte ta bort sambandet mellan alkoholpriset och konsumentprisindex? Det skulle också visa att regeringen har en alkoholpolitisk vilja. Det finns vissa antydningar i socialministerns svar, men ingen antydning till ett sådant beslut.

Jag har här pekat på en del av de problem som man kan beröra när alkoholpolitiken diskuteras. Många gånger rör vi oss dock på något osäker mark. Våra uppfattningar färgas också av vår grundsyn på alkohol. Bruket och missbruket tar inte tillräcklig hänsyn till varandra. Normalbrukaren har svårt att inse att restriktioner är nödvändiga, och missbrukaren skulle med restriktioner kunna få hjälp och stöd att komma ur sitt missbruk.

Kravet på en forskning, knuten till en inköpsbegränsning, har stöd av ett stort antal läkare. De möter ju problemen i sin dagliga gärning. Polisen känner också de praktiska verkningarna av missbruket. Trafikolyckor, båtolyckor, misshandel och slagsmål är till största delen orsakade av alkoholbruk. I sjukvården vårdas allt fler på grund av de skador alkoholen orsakat. Listan kunde göras lång när det gäller sambandet mellan alkohol och samhällets påtvingade insatser. Har vi råd att lägga ut mera pengar för att mildra effekterna av ett bruk som så ofta leder till missbruk? Systembolaget har ålagts ett samhällsansvar, medan Vin- & Spritcentralens främsta uppgift är att öka försäljningen. Samhället får bekosta effekterna av den ökade försäljningen.

Regeringen måste med kraft förändra denna oroande konsumtionsökning. Nog är det bra med socialministerns vilja till informationskampanjer, men här behövs bredare insatser – prisjusteringar, utskänkningsbegränsningar, forskning, en bättre vård – och en klart uttalad vilja från regeringens sida att komma till rätta med alkoholproblemen för att nå det uppsatta målet. Det är den inställningen jag saknar i socialministerns svar.

Anf. 49 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret. Jag tycker att det är ett i huvudsak bra svar, främst därför att socialministern tar de senaste veckornas rapporter om en ökning av alkoholkonsumtionen på allvar. Det finns, såvitt jag kan se, inte ett spår av bortförklaring i svaret, även om man väl kan säga att statistiken på sina håll är litet darrig.

Vi kan i alla fall konstatera att konsumtionen var högre för 1985 än för 1984, och det verkar som om den trenden skulle hålla i sig. Därmed har de senaste sex sju årens gynnsamma utveckling brutits. Vi vet att den uteblivna sänkningen av alkoholkonsumtionen i sinom tid kommer att leda till en ökning av antalet alkoholrelaterade skador och dödsfall. Det är alltså i ordets mest mänskliga mening tragiskt att den nedåtgående trenden har brutits.

Särskilt allvarligt tycker jag det är med de senaste rapporternas redovisning av ungdomarnas attityder. Den visar att andelen ungdomar som någon gång druckit alkoholdrycker har ökat och att man dricker mer vid varje tillfälle. Och antalet storkonsumenter har ökat. Det utgör också ett trendbrott i förhållande till vad som varit gällande under några år.

Jag har mot den här bakgrunden ställt fyra frågor till socialministern.

Den första rör frågan om regeringen aktivt vill motverka dessa tendenser. På den frågan har socialministern svarat ja. Det är naturligtvis glädjande. Särskilt glädjande är det att hon nu aviserar särskilda tag för att påverka ungdomarnas attityder.

Den andra frågan rör nyttan av att sätta upp delmål för att få ner alkoholkonsumtionen. Det är en gammal tanke som folkpartiet tagit upp i flera motioner och för övrigt också nykterhetsrörelsen drivit. Lika regelbundet som jag har tagit upp tanken, lika regelbundet har den avvisats här i riksdagen. Nu har den ändå fått gehör mera som en biprodukt till WHO:s program. Det är naturligtvis bra att vi kommit därtill. Det är ett ambitiöst mål att fram till år 2000 få ner konsumtionen med 25 %. All erfarenhet visar att arbetet blir effektivare om man sätter upp ett delmål som är ambitiöst men

ändå realistiskt. Nu återstår att se om regeringen och riksdagsmajoriteten är beredda att besluta om de resurser och anvisa de medel samt vidta andra åtgärder som behövs för att uppnå detta mål.

Den tredje frågan gäller huruvida regeringen är beredd att försöka sortera fram de medel som visat sig vara mest effektiva i alkoholpolitiken. Där är svaret mera svävande. Det är naturligtvis osäkert vad som lett fram till den sjunkande konsumtion som vi kunde notera fram t. o. m. år 1984. Men att det finns ett samband mellan denna utveckling och 1977 års alkoholpolitik är klart. Det borde vara angeläget att försöka att så långt det går ta reda på vilka av inslagen i alkoholpolitiken som har varit mest effektiva när det gäller att påverka människornas beteende.

Socialministern säger att värdet ligger i en mångfald av medel. Det är naturligtvis sant. Men det är också så att vissa inslag är effektivare än andra. Det erkänner också socialministern indirekt genom att hon i svaret börjar tala om nyttan av särskilda kampanjer och riktad information. Det faktum att särskilda kampanjer riktade mot t. ex. ungdomarnas beteende har uteblivit under senare år kan vara en förklaring till de förändringar som vi nu ser. Jag hoppas att man i alkohol- och narkotikarådet snabbt diskuterar sig fram till förslag om en kampanj av det här slaget.

Jag vill erinra om att folkpartiet i en motion som nu ligger för behandling har föreslagit att 5 extra miljoner skall avsättas för den typen av åtgärder. Det vore fint om vi kunde bli överens om det i riksdagen.

Min fjärde fråga gäller priset på alkohol och alkoholbeskattningen. Den har intagit en särroll i arsenalen av alkoholpolitiska åtgärder. Det har visat sig finnas ett klart samband mellan totalkonsumtionen och priset på alkohol. Med sjunkande pris i förhållande till övrig prisnivå stiger konsumtionen och omvänt. Nu har inte alkoholbeskattningen höjts sedan december 1984. Under tiden har prisnivån stigit med dryga 7 %, medan alkoholpriserna har stigit med ungefär 3 %. Relativpriserna har alltså sjunkit. Detta utgör *en* förklarande faktor då det gäller konsumtionsökningen. De flesta hade väntat sig att regeringen skulle lägga fram ett förslag till höjd alkoholbeskattning. Det har uteblivit. Skälet lär vara att man är rädd för att passera vissa magiska tal i avtalen på arbetsmarknaden.

Jag skulle därför vilja fråga socialministern om regeringen är beredd att föra sådana samtal med parterna på arbetsmarknaden att man kan exkludera höjningen av spritpriserna i de klausuler som styr avtalen.

Anf. 50 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Det var meningen att ordföranden i den socialdemokratiska nykterhetsgruppen, Göran Magnusson, skulle ha deltagit i den här debatten, men eftersom han inte är här skall jag säga några ord.

Tillsammans med några riksdagskamrater har jag varit på Svenska läkaresällskapets fortbildningskurs i Örebro i alkoholfrågor – Nils Carlshamre och jag var faktiskt där hela tiden, tre dagar. Där utgavs en bok som heter Problemet alkohol. Den är faktiskt en väldig kunskapskälla, som man bör ta del av om man sysslar med sådana problem.

Det är alldeles klart att läkarna är ängsliga för utvecklingen. Jag tror att seminariet mer än någonting annat underströk att alkoholproblemet faktiskt

är ett hälsovårdsproblem och att det framför allt gäller att vidta förebyggande åtgärder, så att alkoholskadorna minskas. Det är ju fråga om stora medicinska kostnader.

Jag var mycket nyfiken på vad lektorn vid företagsekonomiska institutionen här i Stockholm, Sten Köpniwski, skulle säga om de samhällsliga kostnaderna. Han har hållit på med denna forskning ganska länge. Till oss sade han att det är fråga om kostnader mellan 70 och 80 miljarder om året. Det är alltså väldiga kostnader alkoholbruket, alkoholmissbruket, ja, alkoholkonsumtionen över huvud taget, förorsakar. Till detta skall man naturligtvis lägga vad det kostar den enskilde och hur svårt det är för de människor som råkar ut för alkoholism.

Jag har också begärt ordet för att säga någonting om prispolitiken. Forskningen är entydig på den punkten att alkoholpriset är ett viktigt instrument för att bringa ned kostnaderna – eller rättare sagt, herr talman, prisrelationen till andra konsumtionsvaror. Skall man lägga litet grums i bågaren i fråga om den minskning med 22 % som skett under tio år – som vi alla hälsar med tillfredsställelse – så tror jag faktiskt också att den sänkning av levnadsstandarden som skedde under de här åren påverkade denna nedgång. Det var alltså inte bara den medvetna alkoholpolitiken som fördes som gav resultat utan också den omedvetna. Min konklusion är att om vi framöver kan behålla och öka levnadsstandarden så blir prisinstrumentet ännu viktigare att använda. Man måste föra en ganska tuff alkoholpolitik för att klara det delmål som riksdagen har fastställt och som socialministern påminde om i sitt interpellationssvar.

Priset och beskattningen medför emellertid ett problem i sig, genom inverkan på konsumentprisindex. Jag tror ändå, socialministern, att regeringen på allvar måste pröva om man kan lägga dem utanför index. Om resultatet är att vi inte kan komma fram på den här vägen på grund av att det utlöser reaktioner när det gäller löneförhandlingarna och att detta så att säga ligger i vägen för en aktiv alkoholpolitik, får man faktiskt försöka komma runt det problemet. Jag tror man skulle kunna göra det, eftersom det trots allt är en umbärlig vara.

Socialministern betonade också andra saker i sitt interpellationssvar, och jag är beredd att med grova streck stryka under dem, i likhet med vad Ingemar Eliasson gjorde.

Till slut vill jag bara säga att det har väckts åtskilliga motioner om alkoholpolitik – nu övergår jag till att vara vice ordförande i socialutskottet. Utskottet har just i dag beslutat att behandla dem under hösten, så tidigt som möjligt. Då skall vi verkligen ta den här frågan på djupaste allvar och lägga ned stort arbete på det betänkande som då skall komma. Vi kommer alltså tillbaka, herr talman, till alkoholpolitiken fram på hösten.

Till slut en liten fråga eller uppmaning till folkpartiet. Jag tror att det vore bra om vi kunde vara överens om delmålet och inte annonsera om en sänkning med 20 % under 10 år. Vi bör allihop sluta upp kring målet 25 % under de närmaste 15 åren eller fram till år 2000.

Anf. 51 NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det är inte mycket av det som sagts i debatten hittills som jag inte kunde ha sagt själv – enigheten är nästan bedövande. Men jag är ändå litet oroad över den alkoholpolitiska debatten i Sverige just nu. Även jag deltog i de tre läkardagarna i Örebro. Det mest slående med dessa dagar var den nästan totala enigheten kring en enda alkoholpolitisk princip, den s. k. totalkonsumtionsteorin – det går väl om vi får ner totalkonsumtionen, men det går illa om den stiger.

Självfallet håller även jag med om att detta är ett långt stycke på vägen, men jag är som jag sade litet oroad. För tio femton år sedan var enigheten nästan lika total i landet om den s. k. symptomteorin. Då berodde alkoholism på nästan vad som helst utom på alkohol. När jag vid något tillfälle sade i riksdagen att det trots allt egentligen finns en enda orsak till alkoholism och att den orsaken är alkohol, var det nästan som att svära i kyrkan. Så fick man inte tycka, utan allt berodde på allsköns omständigheter i samhället: svårigheter, missanpassning och allt annat.

Det rådde en väldig enighet om detta. I dag är det nästan ingen som torgförr principen. I stället har man samlats om totalkonsumtionsidén, att det är totalkonsumtionen i landet som är helt avgörande. Självfallet är totalkonsumtionen viktig, men är den verkligen så avgörande?

Det är helt klart att man kan se en samvariation mellan skador och totalkonsumtion, framför allt när totalkonsumtionen stiger. Därför är det oroande om kurvan nu vänder uppåt igen och särskilt gör det bland ungdomen. Men jag är inte övertygad om att samvariationen är lika klar i en nedåtgående trend. Jag tror – men jag är medveten om att detta är en amatörmässig bedömning – att vi börjar skönja att när det gäller det man kan kalla medicinska skador i strikt bemärkelse, då håller teorin. De alkoholbetingade sjukdomarna tycks faktiskt avta resp. tillväxa i stort sett i takt med totalkonsumtionen. I något fall när det gäller levercirros är sambandet så elegant att man nästan undrar om det kan vara sant – så fullständigt korrekt är överensstämmelsen.

Men när det gäller de sociala skadorna känner jag mig inte lika övertygad. Den totala utslagningen i samhället är inte mindre i dag än den var före den aktningsvärda nedgången i totalkonsumtionen – den är snarare värre. De helt utslagna, de bostadslösa, de som är helt utanför, de är inte färre utan fler. Och de finns på platser där de inte ens hade anats för tio år sedan. Detta var en gång i allt väsentligt en storstadsföreteelse. I dag finns den över hela landet.

Det vore inte konstigt om de sociala skadorna är svårare att påverka med totalkonsumtionen. Man skulle kunna tänka sig att de mycket mätliga konsumenterna ökade sin konsumtion en aning. Om de som dricker ett par glas vin i månaden plötsligt skulle dricka ett par glas vin två gånger i månaden i stället, skulle detta knappast ha någon alkoholpolitisk, knappast någon medicinsk, absolut ingen social innebörd. Om de som i dag ensamma sätter i sig kanske en liter om dagen i stället kunde fås att minska drickandet med någon deciliter, så kan det möjligen påverka det medicinska skeendet något, men knappast det sociala. Deras konsumtion ligger i alla fall så skyhögt över den gräns där en människa kan fungera.

Jag skall gärna vara med om att försöka få ned totalkonsumtionen – vare sig det skall ske med 20 % på tio år eller med 25 % fram till år 2000. Om vi emellertid stirrar oss blinda på detta och tror att vi därmed har gjort vad som göras måste, tar vi miste. Vi måste utöver detta försöka finna vägar att alldeles särskilt nå de riktiga storförbrukarna, de 10 % av folket som sätter i sig 50 % av all alkohol, och där det handlar om kvantiteter på en à två 75-or om dagen i de värsta fallen. Varken de eller vi är hjälpta med vare sig 10 eller 20 % minskning av den konsumtionen.

Vad jag vill ha sagt, herr talman, är alltså bara detta: Låt oss gärna med de metoder vi känner – inkl. priset och gärna med alkoholskatten undantagen ur indexeringen – fortsätta att försöka få ned totalkonsumtionen, men låt oss icke därmed tro att vi har gjort allt eller ens något väsentligt för att komma åt de riktigt stora alkoholskadorna, de som gör att en miljon människor i Sverige, 150 000–300 000 barn i Sverige, lever i av alkohol präglade miljöer som vi inte kan acceptera i ett välfärdssamhälle.

Anf. 52 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Karin Israelsson säger att hon tyckte sig utläsa en lätt förvåning av mitt interpellationssvar. Hon säger att det inte fanns någon beredskap i socialdepartementet.

Vi har noterat en utveckling som har skett under en tioårsperiod, där vi har kunnat se att siffrorna över konsumtionen har blivit lägre. Vi har ändå gjort förberedelser för att på något sätt inleda en kampanj med insatser riktade mot ungdomarna, som är den allra viktigaste gruppen att nå. Jag kan tala om för Karin Israelsson att den första diskussionen inom alkohol- och narkotikapolitiska rådet omkring dessa frågor hade vi den 11 februari i år. Då hade vi inte fått några nya siffror som visade en uppgång av alkoholkonsumtionen. I rådet sitter representanter för de organisationer som arbetar bland ungdomar med dessa frågor. Vi skall fortsätta den diskussionen mera konkret den 27 maj.

Både jag och organisationerna i rådet tycker att det är viktigt att vi på nytt finner formerna för en informationskampanj till ungdomarna.

Det behövs bredare insatser, säger Karin Israelsson. Det är viktigt att vi står fast vid de instrument som vi fick genom 1977 års alkoholpolitiska beslut, och jag utgår från att riksdagens ledamöter verkligen står fast vid dessa. Vi skall naturligtvis med alla instrument arbeta för att få ned den totala alkoholkonsumtionen.

Jag är glad att Ingemar Eliasson noterar att regeringen tar utvecklingen på allvar. Han säger själv att statistiken kan vara litet darrig. Även jag tror att så är fallet. Det är fel att, som vissa massmedier har gjort, överdramatisera den utveckling som skett – den utveckling som vi kan konstatera i bl. a. siffrorna från januari i år. Då skedde det en ökning, om man räknar om siffrorna till att avse ren alkohol. Också för februari noterades en ökning. Men för mars och april kan vi konstatera en nedgång i konsumtionen. Det är möjligt att prishöjningen 1984 förorsakade en hamstring som gjorde att januari 1985 gav låga siffror. Jag vill inte ta detta till intäkt för att vi inte skall göra någonting – det hoppas jag att alla har klart för sig. Men statistiken för 1985 behöver inte innebära en ny tendens när det gäller utvecklingen mot ett ökat alkoholbruk.

Däremot skall vi se med största allvar på de undersökningar inom bl. a. skolans område som jag nämnde i mitt svar. Jag tycker att tiden är inne för att intensifiera informations- och opinionsarbetet.

Ingemar Eliasson är inte helt nöjd med svaren på de frågor han har ställt. Svaren på det två första frågorna har han accepterat och sagt sig vara nöjd med. Beträffande den tredje frågan, som kan sägas gälla en utvärdering av alkoholpolitiken, vill jag säga att det kanske inte är så enkelt att göra en utvärdering. Konsumtionsutvecklingen styrs ju av en lång rad sammanvävda faktorer, varav den ena kan verka mer effektivt än den andra. Vissa insatser går över huvud taget inte att utvärdera. Jag tror alltså att det är mycket svårt att göra en sådan utvärdering som det här gäller.

Så har vi prisinstrumentet, som flera av talarna varit inne på och som är ett av de instrument vi har för att komma till rätta med alkoholkonsumtionen. Det är riktigt att den senaste höjningen gjordes den 3 december 1984. Men jag vill ge Ingemar Eliasson ytterligare fakta.

Även under den tid vi hade borgerliga regeringar var det ibland långa intervaller mellan de tillfällen då man använde prisinstrumentet. En skattehöjning genomfördes den 1 mars 1977. Sedan kom nästa höjning inte förrän den 27 oktober 1979, och därefter följde en den 27 augusti 1980, en den 1 maj 1982, osv. Den tillämpade prispolitikens modellen är alltså inte unik för den socialdemokratiska regeringen.

Ingemar Eliasson ställde också en direkt fråga till mig om prisinstrumentet. Han hänvisade till att det i vissa löneavtal finns en passus som gör att det kan vara svårt för regeringen att medverka till ytterligare prishöjningar och frågade om jag inte borde ta ett samtal med parterna på arbetsmarknaden för att förmå dem att utesluta den passus om prishöjningar som kan åberopas för att få omförhandlingar av avtalen. Beträffande detta kan jag till Ingemar Eliasson och de övriga närvarande ledamöterna i kammaren säga: Jag har haft samtal med en av parterna på arbetsmarknaden och fått ett nej. Då går jag inte vidare till de två andra parterna.

Anf. 53 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Nils Carlshamre förde ett intressant resonemang om totalkonsumtionsteorin. Jag skall inte polemisera mot det, men jag vill bara stryka under att vi ändå vet att ju mer utbrett alkoholbruket är bland befolkningen i allmänhet, desto fler personer kommer att utveckla ett missbruk. Det finns alltså ett samband mellan antalet måttlighetsförbrukare och antalet personer som utvecklar ett missbruk. Det är därför viktigt att vi i ett längre perspektiv försöker undanröja de faktorer som gör att antalet personer med den stora konsumtion Nils Carlshamre talade om inte ökar.

Vi vet också att det finns ett samband mellan prisnivå och totalkonsumtion. Det är därför alkoholbeskattningen intar en så central roll i medelsarsenalen. Det var bra att socialministern förde på tal att det också tidigare har gått alltför lång tid mellan de gånger alkoholbeskattningen justerades. Det är sant att det skedde under de år som folkpartiet satt i regeringen. Det påtalades då av socialutskottet. Med vår medverkan i socialutskottet uttalade riksdagen att man i framtiden borde höja beskattningen med tätare mellanrum. Det ligger nämligen en risk i att man måste ta alltför stora steg vid

varje höjning och att man vid just de höjningarna kan driva över legal handel till illegal handel. Det blir hela tiden en balansgång mellan hur prisinstrumentet skall användas och vilka incitament man bygger upp för gråa och svarta marknader.

Nu kan jag bara konstatera att regeringen inte riktigt har brytt sig om den erfarenhet som vi då drog, nämligen att beskattningen måste justeras med tätare mellanrum än vad som då skedde. Jag tycker därför att regeringen inte riktigt efterkommer de principer för prisinstrumentets användning som riksdagen – såvitt jag kommer ihåg enhälligt – har ställt sig bakom.

Här står valet mellan att inflationen stiger med några hundradelar av en procent eller att konsumtionen av alkohol ökar. Det är faktiskt ganska cyniskt att i ett sådant val välja dessa hundradelar av procent i inflationsbekämpningen. Vi kan nu påverka utgiftspolitiken, som riksdagen förfogar över, och se till att vi inte genom höjningar av transfereringar kompenserar människor som vi vill förmå konsumera mindre. Det var därför jag förde in detta med avtalsklausulerna i bilden.

Anf. 54 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Jag vidhåller att man i socialdepartementet har legat väldigt lågt när det gäller alkoholfrågorna, eftersom man först i februari i år sammankallade intressenter i frågan för att försöka rycka upp det intresse som då inte hade odlats under ett antal år. Denna brist på intresse är kanske orsaken till de resultat vi ser i dag när det gäller konsumtionsmönstret. Det krävs nämligen att man hela tiden är pådrivande i dessa frågor. Den konsumtionsnivå som vi fastställer fram till år 2000 är också den konsumtionsnivå som kommer att leda till ett antal sjukdomsfall orsakade av missbruk.

1977 års beslut innebar att tre instrument skulle användas: prispolitik, opinionsbildning och en kontrollerad försäljning. Jag vill påstå att inget av dessa tre instrument har använts med kraft under de senaste åren.

Prispolitiken avhandlades alldeles nyss av Ingemar Eliasson i hans inlägg.

Opinionsbildningen finns med i statsrådets svar. Det tyder på att också de som ingår i gruppen har upplevt det instrumentet som svagt. Man har saknat geisten, och man har saknat nya infallsvinklar ute på fältet i syfte att åstadkomma förbättringar.

När det gäller en kontrollerad försäljning kan vi se vad som hänt när man släppt de s. k. skynkena. Det är påtagligt ute i försäljningsledet att väldigt många ungdomar förser sig med öl kvällstid. Det är en del av det som man bör se över.

När det gäller prispolitiken skall jag bara referera till ledarsidan i Accent, IOGT-NTO:s tidning, där det står att regeringen förmodligen kommer med en proposition om alkoholskatten vilken dag som helst, eftersom såväl LO som PTK nu träffat avtal med SAF. Den propositionen har inte syntts till än. Vi har i motioner här i riksdagen efterlyst ett sådant förslag, och det vore intressant att höra om socialministern har synpunkter på det som ligger inom finansdepartementets domäner när det gäller alkoholpolitiska insatser.

Jag hälsar naturligtvis med tillfredsställelse att socialministern nu tar tag i dessa frågor och hoppas att hon med kraft kommer att driva dem. Oavsett om

det är totalkonsumtionsteorin eller symtomteorin som ligger bakom har vi ett ansvar för att vi har en alkoholpolitik där man i största möjliga mån undviker att skapa nya missbrukare.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 55 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Det är inom en mycket internationell och genomgripande vetenskaplig forskning, Nils Carlshamre, som man har kommit fram till teorin om att ökad konsumtion för med sig ökade skador. Vissa av forskarna säger – Nils Carlshamre underströk det – att en uppgång i konsumtionen följs av en uppgång i fråga om skadorna, inte bara i motsvarande grad utan också i accelererande takt. En del talar faktiskt om en uppgång i fråga om skadorna som är fyra gånger större än uppgången i konsumtionen.

Då frågar man sig: Sker det en motsvarande skadenedgång vid en konsumtionsminskning? Ja, det gör det – med viss eftersläpning. På läkarsammankomsten i Örebro underströk man att det faktiskt sker en minskning. Det är svårt för en lekman att tränga bakom de vetenskapliga teorierna i detta sammanhang. Men som jag uppfattade saken när jag var i Örebro finns det människor som ligger under strecket för en högkonsumtion. Vid en ökad konsumtion över lag hamnar de ovanför strecket. Det är då som de kommer in i den mera farliga zonen. Det vore lyckligt om vi kunde vara överens på den här punkten. Vi får ju inte så att säga skjuta sönder en så kraftfull vetenskaplig analys som den som har gjorts på den här punkten. Jag har den uppfattningen att Nils Carlshamre ändå i stort instämmer. Han ville bara peka på några andra saker som också bör uppmärksammas. Det gäller t. ex. den risk som storkonsumenterna löper – och storkonsumenterna är ju, herr talman, inte få i vårt land!

En av föreläsarna i Örebro, Jesper Persson, sade: Sammanfattningsvis talar alla data för att länder med hög totalkonsumtion av alkohol har en större belastning på sjukvården på grund av alkoholrelaterade sjukdomstillstånd, jämfört med länder med låg konsumtion.

Jag ser att min taletid snart är slut. Jag skulle dock vilja säga ytterligare en sak. Jag läser i Vin- & Spritcentralens årsbok 1985 att Vin- & Spritcentralen i stort arbetar som varje annat industriföretag och att företaget inte har några alkoholpolitiska uppgifter. Jag protesterar mot detta. Syftet med ett monopolföretag är ju att företaget skall vara införstått med de alkoholpolitiska målen och att det även skall föra en alkoholpolitik som motsvarar dessa.

Anf. 56 NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Om man följt svensk alkoholpolitisk debatt och svensk alkoholpolitik över huvud taget i 20, 25, ja, kanske t. o. m. 30 år, har man också sett hur snabbt det har svängt. I stort sett kan man säga att vikten av de tre medel som vi har talat om – priset, informationen och den minskade tillgängligheten – har betonats olika vid olika tidpunkter. Man har kastat sig från den ena ytterligheten till den andra. Men det som är gemensamt för alla förändringar när det gäller inriktningen av svensk alkoholpolitik är att varje

gång vi gör en förändring offerar vi på något sätt dem som är värst ute. Vi så att säga satsar på nästa generation. På det sättet har många människor i Sverige gått under.

Jag säger gärna en gång till att jag instämmer i vad som har sagts om sambandet mellan totalkonsumtion och skador. Men när det gäller detta samband vill jag säga att uppgången är både starkare och snabbare än nedgången. Det kan naturligtvis finnas ett samband även vid en nedgång i konsumtionen, men det kan vara fråga om en eftersläpning, som Evert Svensson säger. Ja, om man är beredd att säga att det är en eftersläpning i 10 och 20 eller rent av 30 år tror jag att det är så.

Jag vill understryka att vi är tvungna att lära oss att skilja mellan olika typer av skador. De medicinska skadorna registreras mycket väl, och det är lätt att se hur antalet levercirrhoser och många andra sjukdomar ökar och minskar med totalkonsumtionen. De sociala skadorna är mycket svårare att komma åt, men det finns ingenting – ej heller i det material som presenterades under läkardagarna i Örebro, som Evert Svensson refererar till – som säger att de sociala skadorna har avtagit under de senaste tio åren. Det är min bestämda övertygelse att de i stället har tilltagit mycket kraftigt.

Det är därför som jag fortfarande vill upprepa vad jag har sagt under alla dessa år vid varje ny svängning, nämligen att vi aldrig kommer att närma oss detta problem på rätt sätt så länge vi försöker göra det från bara ett håll – det finns alltid flera håll. Det finns olika människor med olika problem, och vi skall inte tro att vi kommer åt alla med samma enkla metod. Vi måste på något sätt föra en alkoholpolitik och en socialpolitik som är särskilt inriktad på det verkligt stora problemgrupperna. Det handlar inte om en liten ynkelig grupp, utan om hundratusentals och åter hundratusentals människor, om storförbrukarna med de stora skadorna, framför allt de stora sociala skadorna.

En bra början – jag tror att vi får tillfälle att återkomma till detta i höst – vore att på nytt försöka skaffa oss en ordentlig överblick över hur situationen faktiskt ser ut, eftersom vi inte har gjort det på ett bra tag. En ordentlig inventering, en värdering av hur de sociala skadorna i Sverige just nu ser ut kunde vara en utgångspunkt. Sedan kanske vi kan vara ense om att om han som dricker 1 liter brännvin om dagen går ner till 9 deciliter har varken han eller vi vunnit någonting alls med det.

Anf. 57 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Det var ej bra, säger Karin Israelsson, att socialministern först den 11 februari kallade samman representanter för att diskutera denna fråga. Jag måste då repetera vad riksdagen har beslutat.

I december 1984 diskuterade riksdagen den narkotikapolitiska propositionen, som innehöll förslag från dels narkotikakommissionen, dels den specialutredare som hade sett över organisationen av informationen om alkoholfrågorna. Då beslutade riksdagen att det skulle tillsättas ett alkohol- och narkotikapolitiskt råd från den 1 juli 1985. Samtidigt skulle den dåvarande nämnden för alkoholfrågor inom socialstyrelsen läggas ner. Man kan inte påstå – Evert Svensson får förlåta mig – att denna nämnd var särskilt aktiv när det gällde informationsarbetet.

Det alkohol- och narkotikapolitiska rådet har alltså arbetat sedan den 1 juli 1985 och har haft flera sammanträden, men det var vid det nämnda sammanträdet som vi tog upp diskussionen om nödvändigheten av att starta en kampanj. Jag har alltså tagit itu med dessa frågor långt tidigare än den 11 februari, Karin Israelsson – det är angeläget för mig att framhålla det.

Det är bra att ha ett råd där nykterhetsrörelsen och olika organisationer är med och diskuterar, för de har de bästa möjligheterna att nå ut med information till människor.

Med anledning av den debatt som Nils Carlshamre tar upp vill jag säga att det är helt riktigt att storförbrukaren inte blir bättre av att minska totalkonsumtionen. Efter Nils Carlshamres två inlägg förväntade jag mig att han skulle ha något Columbi ägg i fråga om hur vi skall komma till rätta med problemen med storförbrukarna, men det hade han inte. Jag delar dock Nils Carlshamres åsikt att vi på något sätt måste försöka komma till rätta med detta problem. För att i framtiden slippa storförbrukare är det viktigt att vi nu gör stora insatser för att nå ungdomen.

Talmannen anmälde att Evert Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Anf. 58 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Jag förstår visst att man på socialdepartementet har utfört det arbete som socialministern nu redovisar. Men vi som har följt frågan från en annan nivå har inte uppfattat att regeringen med kraft har drivit alkoholpolitiken i den riktningen att man med samlade åtgärder kan komma åt de problem som finns i samhället.

Missbrukarvården är mycket bekymmersam för socialtjänsten. Totalt, när det gäller att med nya infallsvinklar förhindra ung debut på alkoholområdet, har regeringen också misslyckats, vill jag påstå. De aktuella siffrorna visar också att så är fallet.

Jag tror att det behövs breda insatser. Alla infallsvinklar måste tas till vara för att nå resultat. Vi får inte offra ytterligare människor på alkoholens altare. Det är viktigt att vi samlar ihop alla krafter. Föreningarna, som även nämnts i interpellationssvaret, har en stor del att ge i en kampanj mot det som vi anser vara mycket bekymmersamt i missbrukarvården och för att förhindra att det tillkommer nya missbrukare.

Anf. 59 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Jag vill i mitt sista inlägg återkomma till frågan om alkoholbeskattningen och inflationsbekämpningen. Vi är överens om att priset skall användas aktivt för att få ned totalkonsumtionen. Vi är också överens om att inflationen skall bekämpas. Då är frågan: Hur skall vi bete oss för att få dessa mål att gå ihop?

Evert Svensson har anvisat en åtgärd, dvs. att se till att det index som styr statens egen utgiftspolitik inte tar med höjningen av alkoholbeskattningen. Om vi nu höjer alkoholbeskattningen för att minska konsumtionen ger staten samtidigt ut, som en effekt av detta, särskild kompensation för denna prishöjning. Så tokig är den nuvarande ordningen. Detta kan vi själva sortera

isär. Jag utgår ifrån att regeringen på det ena eller andra sättet ser till att så sker.

Det index som styr lönebildningen är svårare. Socialministern har tydligen varit inne på samma tanke, att försöka vädja till parterna på arbetsmarknaden att exkludera priserna på alkohol även ur de index som styr avtalen, men inte mötts av någon förståelse. Jag hoppas att socialministern inte ger tappt så lätt. Parterna har också instämt i statsmakternas allmänna alkoholpolitik. Arbetstagarorganisationerna gör ju fina insatser när det gäller t. ex. kamratstödande åtgärder. Jag har svårt att förstå att det inte skulle finnas sympati för den typ av åtgärder som vi här talar om, eller att parterna medvetet skulle motsätta sig statsmakternas ansträngningar att få ned totalkonsumtionen. Socialministern kan ändå försöka att vädja från riksdagens talarstol till parterna om att ta ett ansvar på detta område.

Nu vet vi inte om detta går, och även om så inte skulle bli fallet, förutsätter jag att regeringen menar att de sociala mål som styr vår alkoholpolitik måste vara överordnade. Om inte skatten höjs under maj eller juni 1986 kommer det att dröja ytterligare ett halvår innan riksdagen får nästa möjlighet att göra något. Nu ligger ett förslag på riksdagens bord, och jag hoppas att regeringspartiet och riksdagsmajoriteten tar fasta på den möjlighet som ges att redan under detta halvår med beskattningens hjälp försöka att hämma en fortsatt ökning av totalkonsumtionen. Om vi inte lyckas med det kan verkligen de ambitioner som regeringen och socialministern ger uttryck för i sitt interpellationssvar dras i tvivelsmål.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Svar på interpellation 1985/86:190 om sjukförsäkringens s. k. 15-kort

Anf. 60 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Elisabeth Fleetwood har frågat mig om jag uppmärksammat viss av henne aktualiserad missbruksproblematik, nämligen att tablettmissbrukare och narkomaner utnyttjar det s. k. 15-kortet på ett icke avsett sätt, och – i så fall – vilka åtgärder som jag avser att vidta för att undanröja problemen.

En person är befriad från ytterligare kostnader för läkemedel och vårdbesök när han eller hon har betalat avgift för 15 inköp eller vårdbesök. Befrielsen gäller under en tolv månaders period räknat från det att det första inköpet eller besöket antecknades på det s. k. 15-kortet.

Elisabeth Fleetwood menar nu att det år 1981 införda 15-kortet utnyttjas av tablettmissbrukare och narkomaner på ett sätt som leder till att det blir svårare att hindra tablettmissbruk och att rehabilitera missbrukare.

Avsikten med 15-kortet var att kostnaderna inte skulle behöva bli avskräckande stora för personer med stort behov av sjukvård och läkemedel.

Det ankommer på läkarna att göra bedömningen av olika sjukdomstillstånd och föreskriva lämplig medicin. Förordnande av narkotika eller annat läkemedel som innebär risk för beroende skall enligt socialstyrelsens receptkungörelse (SOSD S 1984:16–17) ske med största försiktighet.

I uppdraget till 1983 års läkemedelsutredning ingår att se över användningen av läkemedel. I direktiven framhöll jag bl. a. att det är viktigt att läkemedel verkligen kommer till användning när de behövs men inte tillgrips när annan behandling är lämpligare eller när någon behandling över huvud taget inte behövs. Utredningen väntas lämna sitt betänkande under hösten.

I proposition 1984/85:19 om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik delade jag narkotikakommissionens uppfattning att en alltför okritisk inställning till sömn- och rogivande medel kan innebära att kampen mot det illegala drogmissbruket försvåras och att det är av yttersta vikt att komma till rätta med psykofarmakamissbruket. Jag påpekade att läkemedelsutredningen skulle närmare behandla frågan.

Jag anser sammanfattningsvis att de problem som kan finnas med överförskrivning av vissa läkemedel bör lösas genom en förbättrad information och kontroll.

Anf. 61 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialminister Sigurdson för svaret på min interpellation.

Jag vill börja med att säga att jag finner svaret förvånansvärt innehållslöst. Vi kan alla konstatera att införandet av 15-kortet var en bra reform. Det är alldeles riktigt att de som behöver sjukvård och läkemedel måste ha ett stöd. Men det får inte vara så att reformen missbrukas på de behövandes bekostnad – det är så som det har blivit.

Socialministern säger i slutet av sitt svar att hon sammanfattningsvis anser att de problem som kan finnas med överförskrivning av vissa läkemedel bör lösas genom en förbättrad information och kontroll. Jag har svårt att förstå varför socialministern uttrycker det så att problem "kan finnas". Inte är socialministern omedveten om att dessa problem verkligen finns! Jag tycker således att ordet "kan" borde försvinna.

Stockholms läns landsting har också uppmärksammat detta förhållande och tillsatt en arbetsgrupp som lämnat förslag till en ny rutin för information om läkemedelsmissbrukare. I den sägs faktiskt i klartext att överkonsumtion och missbruk av lugnande medel och sömnmedel förekommer och att man enligt direktiv från hälso- och sjukvårdsnämnden i länet skall se över vad som kan göras. Arbetsgruppen fortsätter med att säga att det är nödvändigt att vidta åtgärder för att förhindra att tablettmissbrukare går från den ena läkaren till den andra för att förse sig med de medel han önskar, som många gånger t. o. m. kan vara narkotikaklassade.

Jag hade hoppats att få ett mycket kraftfullt uttalande från socialministern till stöd för de läkare som motsätter sig denna form av förskrivning och som tyvärr också ibland trakasseras för att de inte vill ställa upp och hjälpa patienterna med förskrivning av sådana här medel.

Jag har funderat på det här, socialministern. På 15-kortet, som vi som patienter får teckna hos våra läkare, får man en poäng för besök hos läkare och en halv poäng för besök hos distriktssköterska eller sjukgymnast, så det kan bli fråga om ett varierande antal besök innan man kommer upp i 15 poäng och avgiftsbefrielsen inträder – det gör den således inte efter just 15 vårdbesök. Lika väl som man på 15-kortet antecknar besöket hos distriktslä-

karen resp. distriktssköterskan och datumet för besöket skulle man kunna tänka sig att man när 15-poängsgränsen är nådd och patienten således skall få fri sjukvård fortsätter att anteckna läkarens namn och datum för besöket. Jag har svårt att tänka mig att det skulle vara att trampa patienten på tårna från integritetssynpunkt, eftersom detta papper bara förekommer mellan patienten och läkaren. Ett sådant system tror jag dels skulle kunna avhålla den eventuelle missbrukaren från att missbruka avgiftsbefrielsen, dels skulle kunna ge läkaren information om att patienten kanske redan samma dag eller några dagar tidigare varit hos en läkare av samma typ, t. ex. en invärtes medicinare eller ortoped, och fått medicin utskrivnen.

Jag har således två kompletterande frågor: dels om vi kan få ett kraftfullt uttalande från socialministern som stöd för läkarna att stå emot det här, dels om man kan tänka sig att använda frikortet på det sätt som jag här har beskrivit. Jag tror att vi på det sättet skulle kunna komma en bra bit på väg.

Anf. 62 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Låt mig först säga att det finns rätt olika uppfattningar om hur allvarligt missbruket av exempelvis sömnmedel och lugnande medel är. Läkarna är ganska delade i den frågan.

Den kunskap vi har om omfattningen och karaktären av missbruket av psykofarmaka är mycket begränsad. Men regeringen har ändå tagit initiativ. Jag räknar med att vi under hösten skall få förslag från läkemedelsutredningen, och då har vi ett bättre underlag för att bedöma detta.

Låt mig också säga att socialstyrelsen för närvarande håller på att utarbeta allmänna råd mot överförskrivning och missbruk av lugnande medel och sömnmedel. Syftet är naturligtvis att förhindra en okritisk och okunnig förskrivning av dessa läkemedel.

Jag tycker alltså att det vore fel av mig att här säga ja eller nej till olika förslag, när en parlamentarisk utredning håller på och ser över läkemedelslagstiftningen och läkemedelsfrågorna över huvud taget. I den parlamentariska utredningen finns också moderaterna representerade. Jag avvaktar förslag från den statliga utredningen, skickar ut det på remiss och får sedan återkomma med en proposition till riksdagen.

Anf. 63 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Socialministern säger att det råder delade meningar. Ja, det må vara. Jag har inte möjlighet att överblicka vad man säger över hela vårt land. Men det papper jag hänvisade till från Stockholms läns landsting, som ju i alla fall är vårt största landsting, är ganska entydigt. Arbetsgruppen i fråga säger att dessa problem verkligen existerar. Man försöker inom vårt landsting också råda bot på de missförhållanden som råder.

Det kommer ett förslag under hösten, säger socialministern. Ja, det är bra. Men det är klart att vi måste pressa frågan framåt så fort som möjligt. Det är därför jag har väckt den här interpellationen.

Naturligtvis har vi samma målsättning – det är självklart – nämligen att minska de här missförhållandena. Men jag hade önskat att socialministern åtminstone hade kunnat säga att mitt förslag om den vidare hanteringen av 15-kortet, när man har uppnått rätt till gratis besök, förefaller att vara ett

intressant förslag och att hon skall titta närmare på det. Det hade varit uttryck för en positiv inställning från en person, som hoppas kunna hjälpa till med att stödja dem som behöver det stödet i sin missbrukssituation.

Anf. 64 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag kan säga till Elisabeth Fleetwood att det är ett intressant förslag, men det är inte jag som skall titta närmare på detta förslag, utan det är den parlamentariska utredning som nu arbetar med dessa frågor.

Anf. 65 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Jag tar för givet att den parlamentariska utredningen kommer att studera mitt förslag. Jag är mycket glad över att socialministern konstaterar att det är ett intressant förslag.

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Svar på interpellation 1985/86:216 om undernäringen bland patienter på sjukhus

Anf. 66 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Göte Jonsson har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta för att klarlägga omfattningen av svält och undernäring på sjukhus samt tillse att dessa missförhållanden blir avhjälpta.

Vad gäller insatser för att klarlägga omfattningen av undernäring vid sjukhus och vårdinrättningar kan man konstatera att ett antal undersökningar genomförts och att forskning bedrivs inom området. Bl. a. kan nämnas den forskning som bedrivs vid institutionen för klinisk näringslära i Göteborg.

De olika studierna har visat att många patienter har ett för lågt genomsnittligt energiintag och att det inte förefaller vara några principiella skillnader mellan olika typer av kliniker. Dock är problemen störst inom långvården till följd av att patienterna där under lång tid lever inom institutionerna.

Det finns således redan i dag en förhållandevis klar bild av omfattningen av förekomsten av undernäring inom sjukvården. Ytterligare insatser för att kartlägga näringsituationen torde således inte vara motiverade.

Det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivits har visat på två huvudsakliga skäl till det otillräckliga näringsintagandet. En viktig orsak ligger i att de sjukdomar som patienterna drabbas av i sig kan leda till svårigheter att inta och tillgodogöra sig tillräckligt med föda. I detta avseende är undernäringen således en aspekt av det medicinska omhändertagandet av patienterna. Härvid har bl. a. påvisats att det finns brister i personalens kunskaper om kostens betydelse vid olika sjukdomstillstånd.

Det andra huvudsakliga skälet till det otillräckliga näringsintaget är att miljön och måltidsordningen ofta är bristfällig inom institutionerna. Vid många sjukhus serveras måltiderna så tätt under dagen att patienterna lämnar en stor del av maten, samtidigt som det kan vara alltför långt mellan dagens sista och nästa dags första måltid. Måltidsmiljön är ofta torftigt

utformad, maten serveras inte på ett tilltalande sätt och ibland ges patienterna inte tillräcklig tid att i lugn och ro avsluta måltiderna. I detta sammanhang är alltså bakgrunden till undernärningen organisatoriska förhållanden inom vården och ett otillräckligt beaktande av patienternas behov av en god måltidsmiljö vid utformningen av rutiner, lokaler, m. m.

Vad gäller miljöns betydelse för näringssituationen vill jag här peka på den forskning som bedrivits vid Värnhems långvårdssjukhus i Malmö och som visat att en förhållandevis enkel förändring av måltidsmiljön från traditionell sjukhusutformning till en miljö som påminde om en 1930- och 1940-talsmatsal gav en klar förbättring av näringsintaget.

Den uppmärksamhet som under senare år riktats mot bristerna i näringssituationen inom sjukhus har medfört att ansvariga myndigheter vidtagit särskilda åtgärder. Inom sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut bedrivs i samarbete med Landstingsförbundet ett fortlöpande arbete med att utveckla kostfunktionen. Socialstyrelsen har under år 1985 redovisat allmänna råd för kost på sjukhus och inom social omsorg. Här kan också nämnas att socialstyrelsen avser att utarbeta ett underlag för vårdprogram vid vård i livets slutskede som bl. a. skall behandla frågor om näringstillförsel.

Det kan alltså konstateras att det genom olika insatser, bl. a. från centralt håll, i dag finns goda kunskaper om problemens omfattning och orsaker samt att kunskaperna också är goda om vilka åtgärder som bör vidtas för att man skall komma till rätta med missförhållandena. Det fortsatta arbetet måste därför i första hand bedrivas lokalt inom hälso- och sjukvården. I enlighet med hälso- och sjukvårdslagen har landstingen ansvaret för att erbjuda befolkningen en god hälso- och sjukvård. Ansvaret för att patienterna får en tillräcklig näringstillförsel åvilar således i första hand sjukvårdshuvudmännen. Enligt vad jag erfarit har olika åtgärder redan vidtagits inom landstingen i enlighet med de riktlinjer som utarbetats av bl. a. socialstyrelsen och Spri.

Avslutningsvis vill jag peka på att det inom regeringskansliet för närvarande bedrivs ett utredningsarbete om hur livsmiljön för långtidssjuka skall kunna förbättras. Avsikten är att utredningen skall ligga till grund för en äldrepolitisk proposition som skall presenteras under mandatperioden. I propositionen avser jag att ta upp frågor som anknyter till måltidsmiljön inom långtidssjukvården.

Anf. 67 TALMANNEN:

Eftersom Göte Jonsson är förhindrad att ta emot svaret ger jag ordet till Blenda Littmarck.

Anf. 68 BLENDA LITTMARCK (m):

Herr talman! Tack för att jag fick ta emot svaret i Göte Jonssons ställe.

Jag ber också att få tacka statsrådet för svaret. Jag tycker att det är utförligt och bra. Det visar att en hel del undersökningar och utredningar pågår. Men så har det faktiskt varit ganska länge utan att förhållandena blivit bättre.

Orsaken till att Göte Jonsson framställde den här interpellationen var ett referat från ett symposium nyligen på Läkaresällskapet där docent Jörgen Larsson från regionsjukhuset i Linköping talade inte bara om undernärning

utan om sjukhussvält. Björn Isaksson, som är professor i klinisk näringslära i Göteborg och överläkare vid ifrågavarande sjukhusavdelning där, har också under flera år sysslat med denna fråga och verkligen fördjupat sig i den. Han säger att det finns sjukhus som är exemplariska men också att det finns sådana där man kan tala om ren vanvård.

Hela tiden finns det mat – massor med god och välagad mat – men på något sätt får folk inte i sig maten. Det är stopp på olika ställen på vägen.

Statsrådet anger två skäl. Det första är att de sjukdomar som patienterna är drabbade av kan göra det svårt för dem att äta. Det andra skälet är att miljön och måltidsordningen inte är tillfredsställande.

Den första orsaken är alldeles självklar, men egentligen förutsätter den att just denna patient ägnas ännu mer uppmärksamhet än de andra, och det får han eller hon inte alltid. Den andra orsaken är otvivelaktigt den väsentligaste, men är egentligen den som det borde vara praktiskt möjligt att göra någonting åt. Vi stöter emellertid här på hinder i form av både attityder och arbetsförhållanden. Är patienten till för personalen eller tvärtom? Språket har visat att de täta måltiderna ger mera svinn på eftermiddagarna, eftersom patienterna då inte hunnit bli hungriga sedan föregående mål.

Hela detta komplex uppkommer på grund av att förhållandena skall passa med personalens arbetstider. På långvården, där det är särskilt besvärligt för människor som inte kan äta själva, blir det svårt när det stackars biträdet har bråttom hem för att hämta barn från dagis och därför skyndar på. Det är också svårt för de patienter som inte kan säga ifrån ordentligt – personalen tar ut deras halvfulla eller fulla tallrikar utan att fråga varför patienten inte har ätit upp maten. Läkarna frågar inte heller vid rond eller i annat sammanhang om patienterna äter vad de skall. Den allmänna uppfattningen bland dem som sysslar med dessa frågor är att om läkarna ställde frågor i det här avseendet mera regelbundet, så kanske alla skulle bli uppmärksamma på problemet, vilket inte är fallet nu.

Ett tredje skäl, herr talman, kan vara långvårdspatienternas tandstatus. Käkbenet förändras och proteser skaver och gör ont, så att patienten tycker att t. o. m. pannbiffen är hårdtuggad. Jag har här tidigare många gånger tagit upp just det problemet. Egentligen skulle patienternas tandstatus föras upp i journalerna, och man skulle ha en tandläkare som då och då gick igenom denna på långvårdsavdelningarna.

I förhållande till hela patientkostnaden är kostnaden för maten en mycket liten del. Den direkta matkostnaden skall utgöra ungefär 1 %. Lägger man sedan till kostnaden för kökspersonal, transporter och sådant, blir det 4–5 % av de mellan 1 000 och 2 000 kr. per dygn som patientvården kostar. Kostnaderna är intressanta i den här debatten, inte därför att jag vill pruta ned på dem utan av helt andra skäl. Det ekonomiska ansvaret decentraliseras nu alltmer, ända ned till klinikerna. Om då varje portion skall debiteras, kan det hända att man rekviderar den billigaste typen av portion, den för lågenergiförbrukaren. Detta är en av förklaringarna till att många unga mammor i min familj bittert klagat över att de är så hungriga på BB att släkten måste komma dit med smörgåsar och termos. Själva redovisningsförhållandena och detta att man måste hålla nere kostnaderna gör att man rekviderar den billigaste typen av portion, men då tänker man inte på dels

trivseln förstås, dels vad vården kostar på grund av tidsförlängningen, som blir en följd av det sämre näringsintaget. Man har gjort en undersökning beträffande 250 patienter med avseende på den postoperativa vårdtiden. För de undernärda var tiden 20 dagar, medan de andra behövde 10 dagar.

Jag skulle vilja säga mycket mer, men min tid räcker inte till. Jag noterar bara med glädje att *ett* förhållande kommer att göra det trevligare och lättare att äta för patienterna. Inte av trivselskäl, oh nej, men av ekonomiska skäl kommer man att gå ifrån plast och papper och tillbaka till porslin. Göte Jonsson, jag och statsrådet är säkert överens om att man måste komma till rätta med de här problemen, men jag skulle ändå vilja ha en klar aktionsplan.

Anf. 69 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Den 24 april i år ställde jag en fråga till sjukvårdsministern om sjukhussvälten, men så hände det att det inföll ett par helgdagar på torsdagar. Under tiden hann Göte Jonsson framställa en interpellation i ämnet, och med de nya debattreglerna här i kammaren föll helt enkelt min fråga. Detta är anledningen till att jag tar tillfället i akt och deltar i den här debatten. Jag hade också en interpellationsdebatt med statsrådet Sigurdsen den 19 mars 1984. I dag gör jag givetvis en jämförelse mellan det svar jag fick då på min interpellation och det svar som statsrådet i dag ger till Göte Jonsson. Jag finner att det inte är någon större skillnad på de två svaren. Statsrådet hänvisade tidigare precis som nu till att det är sjukvårdshuvudmännen som har det direkta ansvaret för kosten på det lokala planet. Jag fick, precis som vi får nu, en redogörelse för Spris och socialstyrelsens arbete med bl. a. kostråd. Enligt det svar som jag fick 1984 skulle socialstyrelsens kostråd vara klart under sommaren 1984, men av dagens svar kan vi se att redovisningen kom först 1985. Då vill jag fråga socialministern: På vilket sätt har de åtgärder som socialministern hänvisade till i sitt svar till mig 1984 förändrat situationen? Är det färre patienter som svälter i dag, eller svälter de inte så mycket som de gjorde 1984? Det finns tre orsaker till undernäring och svält hos patienterna. Den första orsaken har ett direkt samband med sjukdomen. Den andra är svält på grund av depression och vantrivsel hos patienterna. Den tredje orsaken är personalsituationen på våra långvårds-sjukhus, som medför att det är bristande tid att mata patienterna och att måltiderna måste rymmas mellan kl. 8 och 5 på dagen.

Den första orsaken kan vi lämna därhän, då den hör till det rent medicinska ansvarsområdet och till sjukdomsbehandlingen. Denna form av svält, som alltså är en direkt följd av och hör ihop med sjukdomen, får också mycket stor uppmärksamhet av personalen.

Men de två andra orsakerna är mycket allvarligare, för de kan leda till att patienten dör trots att själva sjukdomen inte från början var livshotande. Dessa två former av svält förlänger också läkningsprocessen och vårdtiden och ökar därmed även vårdkostnaderna.

Jag delar inte den uppfattning om orsaker till svälten som statsrådet för fram i interpellationssvaret. Statsrådet talar om miljön och måltidsordningen. Det kan i och för sig vara riktigt. Men skulle svälten bara bero på okunskap eller rent av ointresse hos sjukvårdshuvudmännen? Nej, inte är det så. Måltidsordningen hänger ju ihop med personalsituationen. Det finns inte

personal nog att lägga ut måltiderna över det antal timmar på dygnet som skulle behövas för att patienten skall hinna bli hungrig mellan varven.

Miljön har ju också att göra med resurserna. Jag känner till många långvårdsavdelningar där det har varit en otrivsam miljö men där personalen själv har lagt ner ett stort arbete på att göra miljön så trevlig som möjligt. Men man kan inte alltid göra vad man vill, för det saknas resurser och pengar.

Det största problemet när det gäller sjukhussvälten är alltså att personalen inte har tid att ägna måltiderna den omsorg som krävs. Det tar 20 minuter att mata någon som inte kan äta själv – jag vet – jag har försökt flera gånger. Och jag tror inte att någon av oss skulle vilja bli matad på kortare tid än 20 minuter. Men så lång tid finns det inte möjlighet att avsätta för varje patient som behöver hjälp. Under lördagar och söndagar är arbetssituationen ännu värre på våra långvårdsavdelningar. Då skall halva personalstyrkan klara jobbet, men det är precis lika många som måste matas.

För att måltiderna skall bli vad våra långvårdspatienter har rätt att kräva – någonting att se fram emot och en stunds trevlig avkoppling – behövs det en förstärkning på vårdsidan med i genomsnitt ett vårdbiträde per avdelning. Nu måste det vara dags att se över och ändra normerna för personaltätheten inom långvården. Och sjukvårdshuvudmännen får absolut inte mista mer statsbidrag – då kommer personalsituationen att förvärras ytterligare, och svälten kommer att bli värre hos patienterna.

Om inte ansvariga politiker vill inse att sjukhussvälten har ett direkt samband med personalsituationen och personalresurserna på våra långvårds-sjukhus, så kommer ingenting att ändras. Då kommer vi även i fortsättningen att regelbundet få ta del av rapporter som visar att våra patienter svälter. Vi har nu tagit del av sådana rapporter i tio år. Kommer regeringen att på något sätt göra sjukvårdshuvudmännen uppmärksamma på sambandet mellan personaltäthet och sjukhussvälte?

Anf. 70 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag noterar att Blenda Littmarck tycker att vi har samma syn på den här frågan. Jag tycker också att Margó Ingvardssons inlägg visar att vi måste komma till rätta med dessa problem.

Blenda Littmarck säger till mig att hon vill ha en klar aktionsplan. Men här behövs ingen ny utredning. Vi känner till orsakerna till problemen. Vi har nu socialstyrelsens allmänna råd när det gäller kost, vi har den rapport som Spri har sammanställt. Och jag har sagt i mitt interpellationsvar att det ute i landstingen förekommer en hel del när det gäller förbättring och utveckling, när det gäller att arbeta i enlighet med det material som vi har. En ännu klarare aktionsplan kommer i samband med regeringens äldrepolitiska proposition.

Margó Ingvardsson konstaterade att det inte var någon större skillnad mellan det svar hon fick för två år sedan och det jag lämnade i dag. Nej, det skall det väl heller inte vara, för vi arbetar med problemet med en viss inriktning, alltså med utgångspunkt i de utredningar, det underlag och de riktlinjer som finns.

Blenda Littmarck sade att det är patienten som skall stå i centrum. Det är någonting som mycket klart framgår av den nya hälso- och sjukvårdslagen.

För att förbättra måltidsmiljön måste vi helt enkelt få en i högre grad serviceinriktad sjukvård.

Jag vill också påpeka att frågan om rutiner och situationen inom sjukvården kommer att tas upp i regeringens arbete med förnyelse av den offentliga sektorn, där det för närvarande pågår ett arbete för att utarbeta en proposition på basis av demokratiutredningens betänkande.

Jag tror att vi har tillräckligt material. Det är riktigt, Margó Ingvardsson. När jag säger att fortsatt arbete måste bedrivas lokalt inom hälso- och sjukvården. Varken regeringen eller riksdagen skall försöka verkställa besluten och genomföra de förändringar som behöver göras för att vi skall få en bättre organisation. Det måste ske lokalt inom hälso- och sjukvården.

Anf. 71 BLENDA LITTMARCK (m):

Herr talman! Jag vidhåller mitt krav på en aktionsplan. Gertrud Sigurdsen redogör för det arbete som pågår om den offentliga sektorns förnyelse och om den äldrepolitiska propositionen. Men det är just en sammanställning av allt detta som behövs. Det är många gånger som jag ångrat att jag inte skrikit högt och protesterat mot att vi skall lägga så mycket på landstingen, lokalt, som statsrådet talar om. Det hade varit bättre om vi hade överblick och hade någonting att säga till om.

Jag håller med Margó Ingvardsson – och jag sade någonting om detta också i mitt inledningsanförande – att vi har talat om detta väldigt länge och att det funnits utredningar väldigt länge. Men ändå har vi svälten kvar i detta rika samhälle! Något enhetligt, övergripande som skall tjäna som riktmärke för alla är vad som behövs. Annars tar det alltför lång tid.

Anf. 72 MARGÓ INGWARDSSON (vpk):

Herr talman! Statsrådet Sigurdsen tyckte att det var alldeles riktigt att de två interpellationssvar som hon lämnat med två års mellanrum är nästan identiska och att man fortsätter med samma åtgärder som tidigare. Det kan väl vara riktigt i de fall där man är på rätt väg.

Jag har deltagit i debatter om sjukhussvälten i tio år nu. Det var 1975 som de första rapporterna om sjukhussvälten offentliggjordes. Om man ser tillbaka på de tio åren, finner man att ansvariga politiker anför som skäl till sjukhussvälten miljön och måltidsordningen samt vissa sjukdomstillstånd hos patienterna. Under de här tio åren har man ändrat måltidsordningen. Man har lagt om lunchen och fått någonting som kallas brunch. Man har flyttat den till olika klockslag på dagen. Men det har ju inte hjälpt. Då måste man väl försöka att se om det finns någonting annat som behöver göras. Jag och många inom personalen, t. ex. bland sjukvårdsbiträdena i långvården, anser att problemet bottnar i personalbrist. Det finns inte tid att ge patienterna den näringsriktiga mat som trots allt serveras på våra sjukhus. De olika rapporter som vi nu har fått redovisade har ju uppenbarligen inte förändrat situationen. Då måste man väl fråga sig om vi inte skall göra någonting annat och om vi inte bör inse att personalsituationen har den avgörande betydelsen.

Visst skall arbetet ske lokalt. Men om sjukvårdshuvudmännen inte lyckas ändra på de rådande förhållandena måste, precis som jag hävdade tidigare,

sjukvårdsministern som den högst ansvariga gripa in. Och om nuvarande lagstiftning när det gäller ansvarsfördelningen mellan riksdag och sjukvårdshuvudmän på sjukvårdens område inte medger ett sådant ingripande, får man väl se efter i vilken mån vi tvingas ändra på lagstiftningen. Annars måste vi se vilka möjligheter det finns inom nuvarande lagstiftning att ge direktiv till landstingen att öka personaltäteten inom långvården. Det bästa sättet, har jag lärt mig, är att styra med statsbidragen.

Överläggningen var härmed avslutad.

15 § Svar på interpellation 1985/86:167 om det svenska deltagandet i ett övervakningssystem för kärnvapenprov

Anf. 73 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Anita Bråkenhielm har frågat mig om vad jag avser att vidta för åtgärder för att Sveriges medverka i projektet att testa ett effektivt övervakningssystem för kärnvapenprov skall kunna ske på ett förstklassigt sätt.

Låt mig inledningsvis slå fast – för att ge rätt perspektiv åt frågan – att våra ansträngningar är inriktade på att få ett slut på kärnvapenproven. Det primära är alltså inte att registrera en pågående provverksamhet utan att kontrollera efterlevnaden av ett provstoppsavtal. Jag utgår från att Anita Bråkenhielm delar denna uppfattning.

Sverige arbetar sedan många år energiskt för att få till stånd ett fullständigt provstoppsavtal. Senast år 1983 presenterade vi ett utkast till ett sådant avtal. Ett avtal kräver bl. a. ett tillförlitligt, och för alla parter acceptabelt, verifikationssystem för att säkerställa att det efterlevs. Ett nödvändigt element i ett sådant system är ett världsomspännande nätverk av seismiska mätstationer. Enligt svensk uppfattning finns i dag den teknik tillgänglig som är nödvändig för en tillförlitlig seismisk övervakning av ett kärnvapenprovstopp.

Sverige har sedan lång tid tillbaka byggt upp betydande tekniskt kunnande på området och har en egen, modernt utrustad mätstation i Hagfors som drivs av försvarets forskningsanstalt.

Anita Bråkenhielm hänvisar nu i sin interpellation till att det i internationell press skulle ha framförts anmärkningar mot kvaliteten i det svenska arbetet på det här området och att Sveriges utrustning för övervakningsverksamheten skulle vara "av andrangs kvalitet". Jag förmodar att hon då avser en artikel av Walter Pincus i International Herald Tribune den 20 mars i år. Där konstateras bl. a. att en sovjetisk provsprängning genomförts den 11 juli 1985. Denna sprängning, i storleksordningen under ett kiloton, skulle ha observerats av den norska NORESS-stationen men inte av den svenska stationen i Hagfors.

Hagforsstationen har en modern utrustning och goda förutsättningar att registrera och mäta provsprängningar på den eurasiska kontinenten. Orsaken till att den sovjetiska sprängningen den 11 juli 1985 inte registrerades och rapporterades av försvarets forskningsanstalt var att ett datorfel hade

inträffat i dess system samtidigt som sprängningen skedde. Det var alltså inte känsligheten och kvaliteten i det tekniska systemet som var otillräcklig utan reservkapaciteten på datorsidan. I själva verket har Hagforsstationen observerat en sprängning denna dag, men någon information för att registrera och analysera den finns inte, på grund av datorfelet. Vi kan alltså med säkerhet säga att vi skulle ha kunnat rapportera provet om datorn fungerat.

Låt mig, med anledning av Anita Bråkenhielms interpellation, utnyttja detta tillfälle att i kammaren något mer utförligt redogöra för vår verksamhet på det seismiska verifikationsområdet.

Först bör göras klart att något internationellt övervakningssystem för kärnvapenprov inte finns i bruk i dag. Sverige har under lång tid, bl. a. i nedrustningskonferensen i Genève och dess vetenskapliga expertgrupp, arbetat för att utveckla ett sådant för alla parter acceptabelt system som skulle kunna ingå som ett element i ett fullständigt provstoppavtal. Inom ramen för det s. k. femkontinentsinitiativet har Sverige nyligen tillsammans med de övriga fem staterna som står bakom detta erbjudit sig att bidra till övervakningen av ett provstopp.

Inom nedrustningskonferensens vetenskapliga expertgrupp, som skapades för tio år sedan på svenskt initiativ och som alltsedan dess stått under svenskt ordförandeskap, har genomförts ett antal tidsbegränsade experiment med datautbyte. Under hösten 1984 genomfördes i gruppens regi ett världsomspännande tvåmånadersexperiment. Jag förmodar att det är detta Anita Bråkenhielm syftar på i interpellationen. I detta experiment, där 37 länder på alla kontinenter deltog, spelade Sverige en central roll. Vi bidrog inte enbart med mätningar från vårt Hagforsobservatorium, som var en bland drygt 75 mätstationer. Vi skötte också en datacentral där alla observationer samlades in och analyserades. Sådana datacentraler fanns under experimentet inte bara i Stockholm utan också i Moskva och i Washington. Vår datacentral och vår mätstation fungerade utmärkt under det totalt sett mycket lyckosamma experimentet.

Mätstationen i Hagfors togs i drift år 1969, efter ett initiativ av Alva Myrdal. Den var då världens förmodligen känsligaste mätstation vad avser observationer av kärnladdningsexplosioner och jordskalv på den eurasiska kontinenten. Av geofysiska skäl har mätstationer i Europa en lägre förmåga då det gäller att observera motsvarande händelser i Nordamerika. Detta går inte att kompensera med förbättrad instrumentering.

Hagforsstationen har således varit i drift i snart 17 år. Under denna tid har stationen fortlöpande underhållits och automatiserats. Den drivs nu obemannad och fjärrstyrd från Stockholm. Mätstationen i Hagfors är även i dag en av världens mest kvalificerade stationer.

Under de senaste åren har utvecklingen inom elektronikområdet gjort det möjligt att genomföra mycket känsliga mätningar av högfrekventa seismiska signaler, vilket ökar upptäcktsförmågan i allmänhet och särskilt vad gäller signaler från explosioner som man försöker dölja i stora hålrum. Mätstationen i Hagfors saknar i dag sådan utrustning. FOA studerar för närvarande vilka åtgärder som krävs för att förse mätstationen med modern utrustning för mätning av dessa högfrekventa signaler och också för att förbättra

mätstationens driftsäkerhet genom att öka möjligheterna att sätta in reservsystem.

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Anf. 74 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret, som innehåller en mycket utförlig översikt över de svenska insatserna i fråga om övervakning av ett eventuellt provstoppsavtal.

En del av redovisningen borde naturligtvis ha funnits i interpellationen. Den var så kortfattad att den rent av hade kunnat passera som en fråga, men då hade ju inte utrikesministern fått så god tid på sig att formulera detta mycket uttömmande svar. Jag överlåter åt utrikesministern att klassificera mitt sätt att interpellera som antingen lättja eller artighet eller kanske bådadera.

Jag har inget att invända mot innehållet i redogörelsen. Jag tycker kanske att detta att diskutera huruvida vi skall övervaka ett provstoppsavtal eller övervaka kärnvapenprov är litet grand av ordkineseri. Rent tekniskt handlar det ju om att kunna upptäcka, registrera och analysera detonationer och kunna säga att det är fråga om kärnvapenprov. Givetvis är målsättningen ett provstoppsavtal, men övervakning måste ju finnas även när avtalet ingåtts.

Anledningen till interpellationen var omsorg om den höga kvaliteten i svenskt nedrustningsarbete. Provstoppsfrågan är ett exempel på ett område där Sverige genom en kombination av alliansfrihet, eget försvarskunnande och teknisk kompetens kunnat göra en insats av mycket god kvalitet, som också vunnit uppskattning. Det partiella provstoppsavtalet och icke-spridningsavtalet är ett par av de få avtal på rustningskontrollområdet som varit tämligen framgångsrika, icke-spridningsavtalet antagligen därför att supermakterna här har gemensamma intressen, det partiella provstoppsavtalet antagligen dels därför att man har kunnat krypa ur detta med atmosfäriska prov och dra sig under jord – man har alltså kunnat fortsätta sina kärnvapenprov utan att störas alltför mycket av avtalet –, dels säkert också därför att det har funnits ett sätt att övervaka att avtalet har efterlevts. Det handlar inte bara om seismisk övervakning. Det handlar naturligtvis också om övervakning av radioaktivitet, men den seismiska har varit viktig.

Svårigheten att kontrollera ett avtals efterlevnad har ju framför allt från amerikanskt håll framhållits som ett hinder för ett fullständigt provstoppsavtal. Nu torde detta hinder även i amerikanska ögon vara undanröjt, och man är från det hållet i dag kanske mer ärlig än när man säger att man fortsätter sina prov för att kunna modernisera sina kärnvapenarsenaler. Detta hindrar oss naturligtvis inte från att fortsätta vårt arbete att få slut på kärnvapenproven. Det skulle innebära ett allvarligt avbräck för kärnvapenupprustningen.

Nu har Sverige fått ett mycket stort förtroende på detta område. Det system för övervakning som under hösten var i bruk som ett experiment över hela världen, som utrikesministern nämnde, har utarbetats under ordförandeskap av forskningschef Ola Dahlman vid FOA inom den grupp som på svenskt initiativ tillsattes av nedrustningskonferensen i Genève 1976. Sverige har inte bara deltagit i insamlingen av data, utan också i bearbetningen av data, där centraler för att bearbeta de insamlade uppgifterna har funnits i Moskva, Washington och Stockholm. Var och en som känner till samman-

*Om det svenska
deltagandet i ett över-
vakningssystem för
kärnvapenprov*

sättningen av FN:s nedrustningskonferens i Genève förstår hur viktigt det är att Sverige av politiska och tekniska skäl och av kompetensskäl även i fortsättningen kan spela en roll i den här triangeln. Det är väldigt viktigt att vi även politiskt arbetar för att detta experiment – om man så får kalla det – kommer att fortsätta. Nu finns det ett sovjetiskt motstånd mot att fortsätta övervakningsförsöket.

Det som är viktigast i interpellationssvaret är att utrikesministern på slutet säger att FOA nu utreder hur man skall kunna få mätstationen i Hagfors att åter vara inte bara en av de mest kvalificerade i världen utan i klass med de allra mest kvalificerade. FOA utreder också hur man skall få reservkapacitet på kringutrustningen, datorer osv., så att händelser liknande den inträffade inte skall upprepas. Det har sagts att mer än en sprängning skulle ha missats. Det har talats om så banala saker som strömavbrott och liknande.

Stationen är från början en forskningsstation och inte byggd för att ingå i ett permanent system. Ändå har vi i nedrustningsarbetet i ganska stor utsträckning åkt snålskjuts på försvarsforskningen. Endast 3 % av FOA:s forskningsanslag kommer från utrikesdepartementet för just forskningsinsatser för nedrustningsarbetet. Det är 10,9 milj. kr. Merparten av detta äts redan i dag upp av övervakningsstationen i Hagfors. Utrikesministern säger till slut: "FOA studerar för närvarande vilka åtgärder som krävs för att förse mätstationen med modern utrustning för mätning av dessa högfrekventa signaler och också för att förbättra mätstationens driftsäkerhet – –." Detta är alldeles riktigt. Men den viktiga frågan är: Kommer utrikesministern att ge FOA pengarna?

Anf. 75 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag vet inte mycket om detta, men jag har ändå viss förståelse för det. Jag utgår ändå ifrån att det är artighet som har dikterat sättet att interpellera.

Låt mig bara säga att den här lilla debatten visar att vi har exakt samma intresse, nämligen att om Sverige får förtroendet att ingå i ett världsomspännande system för övervakning av ett provstoppsavtal, då har vi ett gemensamt intresse av att se till att Sverige för sin del ställer upp med den bästa teknik som finns att tillgå. Det svaret kan bara tolkas på ett sätt, förmodar jag, som svar på den sist ställda frågan.

Anf. 76 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag tackar för detta svar. Det är inte så enkelt att om vi får det internationella förtroendet så skall vi också skaffa oss den bästa utrustningen. Vi måste också ha topputrustning för att få förtroendet. Jag tror att vi har helt gemensamma önskemål i detta avseende.

Överläggningen var härmed avslutad.

16 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkanden 1985/86:25 och 26

Skatteutskottets betänkanden 1985/86:37, 42, 44 och 48

Lagutskottets betänkande 1985/86:28
Trafikutskottets betänkande 1985/86:24
Jordbruksutskottets betänkanden 1985/86:20 och 23
Näringsutskottets betänkanden 1985/86:27 och 28

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Meddelande om frågor

17 § Anf. 77 TALMANNEN:

På morgondagens föredragningslista upptas konstitutionsutskottets betänkanden 25 och 26 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

18 § Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande

1985/86:27 Kungl. Djurgårdens förvaltning (prop. 1985/86:100 delvis)

Näringsutskottets betänkande

1985/86:30 Regional inriktning av löntagarfondstyrelsernas placeringar

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1985/86:13 Regionalpolitiken (prop. 1985/86:100 delvis och 1985/86:125 delvis)

19 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställts

den 20 maj

1985/86:568 av *Karl-Göran Biörsmark* (fp) till finansministern om tullverkets sambandscentral i Gryt:

Av skatteutskottets betänkande 1985/86:24 och protokoll från riksdagen den 24 april 1986 (protokoll 1985/86:126) framgår det att någon omorganisation vid sambandscentralerna i Gryt resp. Kungshamn ej får ske med mindre än att riksdagen får ta ställning till det i särskild ordning. Trots detta har en omorganisation vid sambandscentralen i Gryt trätt i kraft fr. o. m. den 19 maj innebärande att centralen är stängd nattetid (kl. 22.00–08.00).

Vad ämnar ansvarigt statsråd vidta för åtgärder för att riksdagens beslut i nämnda fråga fullföljs av berörd myndighet?

1985/86:569 av *Berndt Ekholm* (s) till kommunikationsministern om användningen av gaffelskydd på gaffeltruckar:

I förra veckan inträffade en trafikolycka i Göteborg med en gaffeltruck inblandad. Den kolliderade i en gatukorsning med en personbil. Trucken saknade skydd för gafflarna, varför dessa spetsade bilen med mycket allvarliga personskador som följd.

Tyvärr är det vanligt att gaffeltruckar framförs utan gaffelskydd i allmän

trafik. Så är fallet även om man som i Göteborg enligt uppgift har rekommendationer om skydd intagna i de lokala trafikföreskrifterna.

Den här typen av olyckor måste sägas vara helt onödig. Enligt uppgift finns det till rimlig kostnad olika typer av skydd som avsevärt lindrar skadorna vid en kollision. Det är otillfredsställande att dessa skydd ej används.

Vilka åtgärder avser kommunikationsministern vidta för att gaffeltruckar fortsättningsvis använder särskilda gaffelskydd utanför arbetsområde?

1985/86:570 av *Torgny Larsson* (s) till justitieministern om förbud mot s. k. chocklampor:

Försäljningen av olika typer av försvarsvapen har under senare tid ökat kraftigt. För att stävja missbruk av dessa har regeringen t. ex. vidtagit åtgärder för att få kontroll över spridningen av s. k. elektriska impulsgivare eller elpistoler.

Ett annat försvarsvapen som nu säljs alltmer är den s. k. chocklampan, som ser ut som en stavlampa och som med hjälp av en knapp kan utlösa ett blixtljus som är så skarpt att offret kan förlora synen i åtta timmar.

Vilka åtgärder ämnar justitieministern vidta för att hindra spridningen av dessa chocklampor?

1985/86:571 av *Torgny Larsson* (s) till statsrådet Anita Gradin om tolkhjälp åt asylsökande albanska jugoslaver:

Vid polisförhör med flyktingar som begär att få uppehållstillstånd i Sverige är det såväl för flyktingen som för den beslutande myndigheten viktigt att inte onödiga missförstånd uppstår på grund av språksvårigheter.

Bland dem som begär att få stanna i Sverige finns också jugoslaviska medborgare av albansk härkomst. Ofta sker förhör av dessa med hjälp av serbokroatisktalande tolk, som inte förstår albanska. Eftersom de båda språken är mycket olika varandra och de albansktalande jugoslaverna i allmänhet inte behärskar det serbokroatiska språket tillräckligt väl, uppstår lätt missförstånd.

Med anledning härav vill jag fråga:

Vilka åtgärder ämnar invandrarministern vidta för att ge albansktalande jugoslaver, som begär att få stanna i Sverige, tolkhjälp på deras eget modersmål?

1985/86:572 av *Kerstin Ekman* (fp) till finansministern om tidpunkten för förslag om ändrade beskattningsregler för realisationsvinster på bostadsrätter:

I december 1983 fattade riksdagen beslut om ändrade beskattningsregler för realisationsvinster på bostadsrätter. I samband med beslutet uttalades att man efter utredning skulle komma med ett nytt förslag. I valrörelsen utlovades en ändring av gällande regler av finansminister Kjell-Olof Feldt. Frågan har också behandlats i bostadskommittén, vars betänkande lades fram i januari i år.

När avser finansministern att förelägga ett förslag i frågan till riksdagen?

1985/86:573 av *Hudar Cars* (fp) till justitieministern om den planerade avidentifieringen av materialet i det s. k. Metropolitprojektet:

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Meddelande om frågor

Många av dem som utan egen vetskap varit föremål för undersökning i det s. k. Metropolitprojektet har, när projektet blev offentligt uppmärksammat, begärt registerutdrag enligt 10 § datalagen. I flera fall har de som begärt sådant utdrag funnit att flera väsentliga uppgifter inte delgetts dem. Hit hör bl. a. sjukvårds- och socialregisterdata. Inte heller har lämnats uppgifter om den delundersökning som gjorts rörande bl. a. föräldrars politiska uppfattning.

Enligt datainspektionens beslut skall hela det material som ligger till grund för Metropolitprojektet snart avidentifieras. De undersökningspersoner som ännu inte fått samtliga de uppgifter de begärt och enligt lag är berättigade att få rörande dem själva, riskerar då att heller aldrig kunna få klarhet i vad som funnits om dem i materialet.

Avser statsrådet vidta sådana åtgärder att materialet inte avidentifieras förrän samtliga undersökningspersoner som begärt utdrag fått samtliga de uppgifter de enligt lag är berättigade att få?

1985/86:574 av *Britta Bjelle* (fp) till statsrådet Bengt K. Å. Johansson om kollektiva hemförsäkringar:

Försäkringsverksamhetskommittén har i juni 1985 överlämnat ett betänkande om reglering av kollektiva hemförsäkringar. I april 1986 meddelar emellertid finansdepartementet att någon särskild lagstiftning i frågan inte behövs. Regeringen säger att den utgår från att framtida försäkringar kommer att hanteras på ett sätt som ligger i linje med vad försäkringsverksamhetskommittén uttalat. Vems ärenden går egentligen regeringen, fackföreningarnas eller de enskilda individernas?

Regeringen anser tydligen inte att individens rätt att själv avgöra vilken typ av hemförsäkring eller vilket bolag försäkringen skall tecknas i är så viktig att det behövs ett lagstadgat skydd för denna valfrihetsfråga. Tvärtom överlämnas denna frihetsfråga till försäkringsinspektionens avgörande utan anvisningar i form av lagstiftning. Detta innebär ny myndighetsmakt på bekostnad av individens rätt.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga finansministern:

Vad är skälet till att regeringen inte föreslår riksdagen en lagstiftning på detta område?

1985/86:575 av *Lars Ernestam* (fp) till statsrådet Birgitta Dahl om ökat skydd för utrotningshotade djurarter:

Ett stort antal djurarter är utrotningshotade till följd av miljögifter, vattenregleringar, ändrad markanvändning m. m. Ett antal projekt pågår för att bevara några av dessa hotade djurarter. Projekten gäller bl. a. uttern, sälarna i Östersjön och den vitryggiga hackspetten.

En stor del av finansieringskostnaden täcks av Världsnaturfonden. Behoven är emellertid mycket stora och ökat stöd erfordras också från staten.

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Jag vill därför fråga miljöministern vilka åtgärder hon tänker vidta för att öka statens stöd för skydd av utrotningshotade djurarter?

Meddelande om frågor

1985/86:576 av *Lars Sundin* (fp) till socialministern om idrottsutövares rätt till ersättning från försäkringskassa:

Genom beslut i regeringsrätten i juni förra året fastslogs att idrottsföreningar skall betraktas som arbetsgivare. Följaktligen avlönar de inte bara sina spelare utan betalar också numera sociala avgifter för dem. Av pressuppgifter framgår dock att fotbollsspelare, som kan arbeta "civilt" trots skada, inte erhåller ersättning från försäkringskassa för förlorad idrottslön trots inbetalade arbetsgivaravgifter.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga:

Avser regeringen vidta åtgärder så att idrottsutövare, för vilka inbetalats arbetsgivaravgifter, garanteras ersättning från försäkringskassa?

1985/86:577 av *Ylva Annerstedt* (fp) till utbildningsministern om den i lärarutbildningen ingående undervisningen om de mänskliga rättigheterna:

I läroplanen för grundskolan, Lgr 80, understryks vikten av att eleverna engageras för arbetet med att stärka de mänskliga rättigheterna. "Var och en har ett ansvar för att försöka minska andra människors smärta, lidande och förnedring", står det i avsnittet Fostran och utveckling. Också läroplanen för gymnasieskolan, Lgy 70, uttrycker liknande tankar.

Samtidigt omvittnas att lärarna inte alltid upplever att de fått en tillräckligt god ämnesteorietisk grund för att undervisa om detta vida och angelägna fält.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga:

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta för att undervisningen om de mänskliga rättigheterna skall uppmärksammas i den nya lärarutbildning som nu håller på att utformas?

1985/86:578 av *Margareta Mörck* (fp) till statsrådet Bengt Göransson om skolbiblioteken:

Nyligen beskrevs i en tidningsartikel den dåliga standarden på ett antal skolbibliotek i Stockholm. Bristerna består i trånga lokaler, slitna och inaktuella bokbestånd samt alltför begränsade öppettider. Tyvärr finns det många liknande skolbibliotek också i andra kommuner. Enligt skolförordningen är kommunerna skyldiga att ha ett bibliotek vid varje skolenhet – den enda s. k. bibliotekslag vi har.

Men kommunerna avgör själva vilken standard verksamheten skall ha, även om riktlinjer finns. I Lgr 80 framhålls bibliotekens viktiga roll i all undervisning och i skolan över huvud taget. Det framhålls att "skolbiblioteket bör vara tillgängligt under hela skoldagen" och att det bl. a. kan utgöra centrum för kulturverksamheten i skolan. I besparingstider är skolbiblioteket dock illa ute. Exempelvis skärs ofta anslagen till bokinköp ner.

Vilka åtgärder anser statsrådet kan vidtas för att få kommunerna att besinna sitt ansvar för skolbiblioteken?

1985/86:579 av *Nic Grönvall* (m) till justitieministern om justitiedepartementets befattning med utredningen om mordet på Olof Palme:

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Meddelande om frågor

Justitiedepartementets inblandning i spaningarna efter Olof Palmes mördare ger anledning till frågor. I polisens ledningsgrupp ingår en representant för justitiedepartementet. Dennes uppgift förefaller att vara att fortlöpande rapportera om polisens arbete till överordnad inom departementet. Informationer om departementets representants arbetsuppgifter och arbetssätt har inte lämnats. Justitiedepartementets statssekreterare har tagit kontakt med såväl polisledningen som ansvarig åklagare, utan att information lämnats om avsikten med eller resultatet av denna departementets inblandning i myndigheters arbete.

Justitieministern har – uppenbarligen på eget initiativ – föranstaltat om ett möte på departementet med RÅ, ansvarig åklagare Svensson och polismästare Holmér. Detta möte synes ha givit till resultat att åklagare Svensson frånträtt sitt uppdrag.

Med anledning av vad som anförts vill jag fråga justitieministern:

1. På vilka grunder – med utgångspunkt i svensk konstitution och lagstiftning – har justitieministern fattat beslut om justitiedepartementets befattning med utredningen om mordet på Olof Palme?
2. Avser justitieministern att även framdeles låta en representant för justitiedepartementet ingå i polisens ledningsgrupp för mordutredningen?

1985/86:580 av *Oswald Söderqvist* (vpk) till försvarsministern om försvarets utrustning för mätning av radioaktivt nedfall:

Vid mätningarna av det radioaktiva nedfallet från Tjernobyli har såvitt känt inte försvarets mätresurser vid länsstyrelsernas försvarsenheter och de militära förbanden och staberna kommit till användning. Från statens strålskyddsinstitut (SSI) har det sagts att de mätinstrument som står till försvarets förfogande inte är tillräckligt känsliga och/eller inte tillförlitliga, vidare att berörd personal inom försvaret inte har tillräcklig kompetens för att göra mätningar.

Jag vill fråga statsrådet:

Behöver en översyn av försvarets mätutrustning och personalutbildning göras med anledning av vad som inträffat?

1985/86:581 av *Hans Lindblad* (fp) till civilministern om en utredning om länsstyrelsens i Gävleborgs län roll i samband med kärnkraftsolyckan i Sovjet:

Gävleborna har drabbats allvarligast i vårt land av radioaktivt nedfall efter kärnkraftshaveriet i Sovjet. Mot bakgrund av den bristfälliga och motstridande information som lämnats allmänheten i området måste jag konstatera att myndigheterna inte klarat uppgiften att tillräckligt snabbt och konsekvent meddela människor vad som gäller.

I katastrofsituationer eller i lägen av allvarliga hot skall enligt instruktion

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

länsstyrelsen ha det samordnande ansvaret för både insatser och information.

Meddelande om frågor

Jag vill därför fråga civilministern om han avser att utvärdera den roll länsstyrelsen i Gävle haft i samband med informationen rörande nedfall från kärnkraftsolyckan i Sovjet.

1985/86:582 av *Oswald Söderqvist* (vpk) till försvarsministern om ökat skydd mot radioaktivt nedfall:

Statens kärnkraftinspektion, SKI, bedömer risken för ett reaktorhaveri liknande det i Tjernobyl till ett vart tionde år, baserat på det antal reaktorer som nu finns i drift i världen. Det innebär att alla kommuner i Sverige i framtiden kan drabbas av nedfall lika med eller värre än det som nu uppmätts i Gävle och på andra ställen. Civilförsvarsförbundet har mycket klart deklarerat att det i dag inte finns resurser för att möta ett sådant hot.

Jag vill fråga statsrådet:

Vilka åtgärder tänker statsrådet vidta inom den kommunala beredskapens område för att öka skyddet för invånarna i de svenska kommunerna?

1985/86:583 av *Oswald Söderqvist* (vpk) till statsrådet Birgitta Dahl om mätningen av radioaktivt nedfall:

Det radioaktiva nedfallet från Tjernobyl över Sverige uppvisar stora lokala variationer. Det gäller speciellt Norduppland, delar av Gästrikland och Norrlandskusten upp mot Sundsvall. Statens strålskyddsinstitut (SSI) har inte haft resurser för att göra tillräckligt täta mätningar. Samtidigt har Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) haft resurser. Dessa har inte utnyttjats.

Jag vill fråga statsrådet:

Varför kopplades inte SMHI:s mätställen in direkt när omfattningen av utsläppen blev känd i slutet av april?

1985/86:584 av *Oswald Söderqvist* (vpk) till statsrådet Mats Hellström om planerad försäljning till USA av granatgevär:

Förenade Fabriksverken (FFV) har fått en stororder på det nya granatgeväret AT-4 av den amerikanska armén. Vapnet är lätt att bära med sig och kommer med största sannolikhet att ingå bl. a. i de offensiva s. k. brandkårsstyrkorna som snabbt skall kunna rycka ut för att försvara amerikanska intressen. Riksdagens riktlinjer för krigsmaterielexport säger att man i varje exportärende skall väga in "det sätt på vilket materielen kan väntas bli använd". Detta har tolkats som att endast export för defensiva ändamål kan godkännas.

Jag vill fråga utrikeshandelsministern:

Räknar ni med att USA kommer att använda FFV:s granatgevär AT-4 i sina offensiva "brandkårsstyrkor" och anses i så fall exporten förenlig med riksdagens riktlinjer för krigsmaterielexport?

1985/86:585 av *Bertil Måbrink* (vpk) till statsrådet Mats Hellström om indragning av dispenserna för svenska företags investeringar i Sydafrika:

Prot. 1985/86:145
20 maj 1986

Meddelande om frågor

I de två propositioner om skärpning av Sydafrikalagen som regeringen lagt fram det senaste året har frågan om dispenser för svenska företags investeringar i Sydafrika varit en viktig fråga. Såväl regeringen som utrikesutskottet har förutskickat att dispenserna skall kunna dras in om läget i Sydafrika förvärras. Detta upprepades vid Sydafrikadebatten i riksdagen för några veckor sedan. Nu *har* läget förvärrats. Jag vill med anledning av detta fråga statsrådet:

Avser regeringen att dra in dispenserna för svenska företags investeringar i Sydafrika med anledning av landets överfall på grannstaterna?

20 § Kammaren åtskildes kl. 17.05.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Gunborg Apelgren

Tisdagen den 20 maj

Talmannen 54, 63
Tredje vice talmannen 3, 11
Andersson, Marianne (c) 19, 22
Andersson, Sten, utrikesminister 59, 62
Bergdahl, Hugo (fp) 18, 21
Bjelle, Britta (fp) 8, 11
Bodström, Lennart, utbildningsminister 13, 15, 16, 17, 20, 22, 24, 27, 30, 32
Bråkenhielm, Anita (m) 25, 28, 61, 62
Carlshamre, Nils (m) 43, 47
Carlsson, Roine, försvarsminister 11
De Geer, Lars (fp) 5
Eliasson, Ingemar (fp) 40, 45, 49
Feldt, Kjell-Olof, finansminister 3, 6, 9
Fleetwood, Elisabeth (m) 51, 52, 53
Hulterström, Sven, kommunikationsminister 33, 35
Hyttring, Jan (c) 17, 21
Ingvardsson, Margó (vpk) 56, 58
Israelsson, Karin (c) 38, 46, 49
Lantz, Inga (vpk) 14, 15, 16, 18
Liljegren, Gunnel (m) 30
Lindkvist, Oskar (s) 23
Littmarck, Blenda (m) 54, 58
Lundgren, Bo (m) 3, 7, 10
Rydén, Rune (m) 12, 26, 29
Sigurdsen, Gertrud, socialminister 37, 44, 48, 50, 52, 53, 57
Skärvik, Kenth (fp) 34, 36
Svensson, Evert (s) 33, 36, 41, 47
Tarschys, Daniel (fp) 32